

STANISŁAW ŚWIDWIŃSKI
NAUCZYCIEL GIMNAZJUM W WARSZAWIE

JAK PISAĆ
WYPRACOWANIA POLSKIE?

WSKAZÓWKI DO EGZAMINÓW
KOŃCOWYCH DLA ABITURIENTÓW
EKSTERNÓW I SAMOUKÓW

WYKAZ (900) TEMATÓW KURATORYJNYCH

LWÓW

1937

WARSZAWA

LWOWSKI INSTYTUT WYDAWNICZY
JÓZEF OSUCHOWSKI

STANISŁAW ŚWIDWIŃSKI
NAUCZYCIEL GIMNAZJUM W WARSZAWIE

JAK PISAĆ
WYPRACOWANIA POLSKIE?

WSKAZÓWKI DO EGZAMINÓW
KOŃCOWYCH DLA ABITURIENTÓW
EKSTERNÓW I SAMOUKÓW

WYKAZ (900) TEMATÓW KURATORYJNYCH

LWÓW

1937

WARSZAWA

LWOWSKI INSTYTUT WYDAWNICZY
JÓZEF OSUCHOWSKI

Biblioteka Pedagogiczna w Radomiu
nr inw.: K - 58598

BGZs 58598

58598

82.08

PRZEGLĄD TREŚCI.

CZĘŚĆ PIERWSZA. WSKAZÓWKI PRAKTYCZNE.

	str.
<i>Przedmowa.</i>	
1. <i>Czego żąda Ministerstwo W. R. i O. P.?</i>	
<i>Instrukcja Min. W. R. i O. P. z r. 1933 w sprawie sposobu przeprowadzania egzaminu dojrzałości z języka polskiego i historii.</i>	7
2. <i>Czego żądamy od poprawnie napisanego wypracowania maturalnego?</i>	16
3. <i>Typowe błędy w wypracowaniach maturalnych.</i>	
<i>Błędy przy wyborze tematu. — Na czym polega szkodliwość „ściągaczek“? — Błędy w treści wypracowania. — Przykłady. — Błędy stylistyczne i językowe.</i>	17
4. <i>Rozplanowanie czynności pisarskich ucznia w czasie wypracowania maturalnego.</i>	
<i>Język polski w kombinacjach abiturienta w związku z wyborem przedmiotów egzaminu. — Przygotowanie do egzaminu piśmiennego wedle zasad higieny pracy umysłowej. — Naturalne fazy rozwojowe wypracowania. — Jak dokonać wyboru właściwego tematu? — Rozkład czasu przeznaczony na opracowanie brulionu i czystopisu. — Komponowanie wypracowania. — Zasady poprawiania brulionu. — Zabiegi przed rozpoczęciem czystopisu. — Kontrola czystopisu. — Jak powinien wyglądać czystopis?</i>	29

CZĘŚĆ DRUGA.

SPIS TEMATÓW MATURALNYCH.

<i>Objaśnienie.</i>	37
---------------------	----

GRUPA PIERWSZA: TEMATY LITERACKIE.

Dział I. Twórcy i ich dzieła.

A. Twórczość poszczególnych pisarzy.

J. Kochanowski, Szymonowicz, W. Potocki, Kra-

sicki, Staszic, Brodziński, Malczewski, Fredro, Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Asnyk, Konopnicka, B. Prus, Sienkiewicz, Żeromski, Wyspiański, Kasprówic. Inni.	41
B. Zestawienia autorów i ich poglądów.	45
C. Zestawienia poszczególnych utworów różnych pisarzy.	47
D. Zestawienia postaci w dziełach różnych autorów.	48
<i>Dział II. Prądy literackie.</i>	
A. Tematy związane z jednym prądem literackim. Oświecenie. Romantyzm. Pozytywizm. „Młoda Polska“.	49
B. Zestawienia na tle różnych prądów literackich.	50
<i>Dział III. Okresy historyczne.</i>	
A. Tematy związane z literaturą jednego stulecia. Wiek XVI. Wiek XVIII. Wiek XIX. Wiek XX.	50
B. Tematy związane z literaturą dwóch lub więcej stuleci.	51
<i>Dział IV. Zagadnienia i motywy na tle całokształtu literatury.</i>	52
<i>Dział V. Aktualizacja zagadnień literackich. („Dawniej a dziś“).</i>	55
GRUPA DRUGA: TEMATY HISTORYCZNE.	
<i>Dział I. Dzieje powszechne.</i>	
A. Grecja	56
B. Rzym.	56
C. Świat starożytny w ogóle.	57
D. Średniowiecze	57
E. Okres Odrodzenia i reformacji.	57
F. Wiek XVIII	57
G. Wiek XIX.	57
H. Czasy najnowsze	58
I. Całokształt dziejów lub historia kilku stuleci.	58
J. Zestawienia postaci historycznych.	58
K. Tematy oparte na aktualizacji („Dawniej a dziś“).	58
<i>Dział II. Dzieje Polski.</i>	
1. Procesy i postaci związane z jedną epoką dziejów.	
A. Średniowiecze	58
B. Wiek „złoty“	59
C. Wiek XVII	59

D. Wiek XVIII do rozbiorów	59
E. Okres niewoli	59
F. Odbudowa Państwa Polskiego	60
2. Tematy związane z dziejami kilku stuleci lub z całokształtem dziejów.	
A. Granice Polski	60
B. Dostęp do morza	60
C. Śląsk	61
D. Ziemie wschodnie	61
E. Ustrój państwowy	61
F. Stosunki społeczne i gospodarcze	61
G. Wielkie indywidualności w dziejach Polski (ogólnie).	62
H. Paralele i zestawienia postaci, wydarzeń i procesów dziejowych.	62
I. Tematy oparte na aktualizacji („Dawniej a dziś“).	63
K. Interpretacja dokumentów	64
<i>Dział III. Tematy podkreślające w swym sformułowaniu paralele, zestawienia i związki między dziejami Polski a historią innych krajów i dziejami powszechnymi.</i>	
<i>Dział IV. „Filozofia historii“.</i>	67
GRUPA TRZECIA: TEMATY WOLNE (ODERWANE).	
<i>Dział I. Wychowanie — charakter — kształcenie umysłu i charakteru</i>	
<i>Dział II. Wychowanie fizyczne.</i>	68
<i>Dział III. Zagadnienia estetyczne (ogólne).</i>	68
<i>Dział IV. Kino, radio, książka, gazeta, muzyka, teatr.</i>	68
<i>Dział V. Walka z przyrodą, wyścig pracy, technika.</i>	69
<i>Dział VI. Programy przyszłej działalności młodego pokolenia.</i>	69
<i>Dział VII. Jednostka a społeczeństwo i państwo.</i>	70
<i>Dział VIII. Bogactwo oraz potęga państwa i narodu.</i>	
A. Ogólne podstawy.	71
B. Udział poszczególnych grup społecznych.	71
C. Przemysł, handel, rolnictwo, stosunki ludnościowe.	71
D. Morze, flota, lotnictwo	72
<i>Dział IX. Różne</i>	72
SKOROWIDZ.	73

Od autora.

Książeczka niniejsza składa się z dwóch części.

Część pierwsza obejmuje praktyczne wskazówki dla abiturientów, eksternów i samouków, mających zdawać piśmienny egzamin końcowy z języka polskiego. Staralem się w niej zapoznać czytelników przede wszystkim z tym, czego wymaga Min. W. R. i O. P., i dlatego przedrękowałem odpowiednią instrukcję urzędową. Z kolei usiłowałem na podstawie swej długoletniej praktyki nauczycielskiej dać cały szereg informacji o najwłaściwszym sposobie opracowywania zadań. Wskazałem najbardziej typowe błędy rzeczowe i językowe oraz omówiłem szczegółowo racjonalną technikę pracy egzaminacyjnej. Sądzę, że zapoznanie się z tymi sprawami wyjdzie na pożytek kandydatom.

Część druga zawiera wykaz tematów, mający ułatwić orientację w charakterze i poziomie dotychczas stosowanych wypracowań. Szczegóły omówiłem w objaśnieniu wstępnym do cz. II.

CZĘŚĆ PIERWSZA.

Wskazówki praktyczne.

1. Czego żąda Ministerstwo W. R. i O. P.?

INSTRUKCJA MIN. W. R. i O. P. Z R. 1933 W SPRAWIE PRZEPROWADZENIA EGZAMINÓW DOJRZAŁOŚCI Z JĘZYKA POLSKIEGO I HISTORII.

(Z czasopisma „Poradnik w sprawach nauczania i wychowania, oraz administracji w szkołach ogólnokształcących”, rok V, zes. 4, str. 15—21, 33—38, Warszawa, 1933).¹⁾

JĘZYK POLSKI.

Najpospolitsze uchybienia, zauważone przy egzaminie dojrzałości z języka polskiego, których należy unikać i zwalczać, są następujące:

A) Ze strony nauczyciela:

- 1) przywiązywanie zbyt małej wagi do sprawności i jasności wyrażania się abiturientów w piśmie i mowie;
- 2) nieużywanie tekstów do analizy, która nadto odbywa się niezaradnie i sprowadza się do streszczenia;
- 3) dawanie pierwszeństwa wiadomościom historyczno-literackim przed analizą tekstów, albo odwrotnie zupełnie zaniedbanie w zakresie historii literatury;
- 4) zaniedbywanie wiadomości z zakresu nauki o języku.

B) Ze strony abiturienta:

- 1) niedostateczna znajomość lektury, nawet podstawowej;
- 2) rozwiązywanie zagadnień zazwyczaj schematyczne,рамиściowo ujęte, bez głębszego zrozumienia.

Wskazówki.

Celem ogólnym egzaminu jest sprawdzenie stopnia opanowania języka polskiego w mowie i piśmie, znajomości najważ-

¹⁾ Podajemy w pełnym brzmieniu nie tylko instrukcję, odnoszącą się do j. polskiego, ale także i do historii. Czynimy to dlatego, że polonista często poprawia wypracowania maturalne wspólnie z historykiem. Poza tym zachodzi korelacja rzeczowa, a niekiedy i osobowa między egzaminem z j. polskiego i historii.

niejszych zjawisk literackich na tle historycznego rozwoju kultury polskiej oraz sprawności inteligentnego czytania i rozumienia tekstów literackich.

Zakres materiału.

Przedmiotem egzaminu ustnego winny być zagadnienia związane z treścią i formą utworów z zakresu lektury podstawowej oraz tych dzieł lektury uzupełniającej, które były opracowywane w danej szkole. Wiadomości z historii literatury należy uwzględniać przy tym tylko w tym zakresie, w jakim są one potrzebne do należytego zrozumienia omawianych autorów i dzieł, nie należy zaś sięgać do zjawisk literackich uczniom nieznanymi. Szczególnie unikać należy mechanicznego odpytywania życiorysów autorów, historii pewnych prądów literackich, charakterystyk, epok itp. Pytania z zakresu nauki o języku winny się wiązać ściśle z tekstem objaśnianym przez ucznia i dotyczyć tylko tych zjawisk językowych, które były systematycznie opracowywane w toku nauki szkolnej.

Egzamin piśmienny.

Celem egzaminu piśmiennego winno być sprawdzenie umiejętności:

- 1) jasnego, rzeczowego i możliwie samodzielnego podejścia myślowego w ujmowaniu zagadnienia;
- 2) poprawnego i biegłego wyrażania się w piśmie, oraz pewności ortograficznej;
- 3) zastosowania zdobytych w szkole wiadomości i ogólnej orientacji życiowej do oświetlania zagadnień literackich i życiowych.

Tematy egzaminów piśmiennych powinny odpowiadać następującym warunkom:

- 1) winny być czerpane zarówno z literatury jak z życia,
- 2) zarówno tematy literackie jak i tzw. wolne winny opierać się na przeżyciach i samodzielnych spostrzeżeniach, związanych z lekturą i życiem, oraz poruszać zagadnienia dostępne umysłowości młodzieży i zgodne z jej zainteresowaniami.

W szczególności zaś należałoby unikać:

- a) tematów wykraczających poza ramy lektury wymienionej w programie szkolnym, np. „Z jakimi zjawiskami życia ludzi, zwierząt i krajobrazami zapoznają nas powieści Jacka Londona?”;
- b) tematów, do których opracowania uczniowie nie mają dostarczonych wiadomości historyczno-literackich, np. „Kochanowski, Mickiewicz, Sienkiewicz i Wyspiański — jako wyraziciele cywilizacji zachodniej w literaturze polskiej”; „Siła fatalna poezji Słowackiego” itp.;
- c) tematów zbyt obszernych, np. „Dzieje dramatu polskiego”,

„Lud w literaturze polskiej”, „Kult bohaterstwa w literaturze polskiej” itp.;

- d) tematów polegających na rozwijaniu tzw. złotych myśli i sentencji moralnych, np. „Ciężko temu życie wić, kto z przeszłością zerwał nić”, „Świątym jest na ziemi, kto umiał przyjaźń zawrzeć ze świętymi”, „Quidquid agis, prudenter agas et respice finem” itp. Tematy podobne pociągają za sobą płytkość myśli i pustą frazeologię;
- e) tematów przerastających poziom umysłowy młodzieży, np. „W jakiej mierze lektura arcydzieł literatury polskiej przyczynić się może dla ukształtowania duszy współczesnego obywatela?”, „Jakie nowe wartości i cele dać może i powinna memu społeczeństwu praca mojego pokolenia?” itp.;
- f) tematów obcych zainteresowaniom młodzieży, np. „Przejdź w myśli wszystkie poznane w ciągu lat szkolnych utwory polskie i staraj się wyjaśnić, jakie głębsze myśli przyświecały twórcom programu?” itp.;

3) Zarówno tematy literackie jak i tzw. wolne winny być tak dobrane i sformułowane, by zmuszały ucznia do samodzielnego wyboru i uporządkowania znanego materiału literackiego lub życiowego, oraz wysnucia z niego samodzielnego wniosku.

W dziedzinie tematów literackich charakter taki mają zwłaszcza zagadnienia dotyczące ideologii utworów i jej związków z życiem (np. „Starzy i młodzi w „Lalce” lub „Nad Niemnem”, „Który ze znanych mi bohaterów powieści polskiej posiada największe wartości społeczne i dlaczego?” itp.), wszelkie paralele literackie w zakresie motywów, postaci, utworów, pisarzy, rodzajów, kierunków itp. (np. „Świat starszylachecki w „Panu Tadeuszu” i „Zemście”, „Etyczna wartość Papkina i Zagłoby”, „Pan Tadeusz” i „Lalka”, jako obrazy dwóch odmiennych faz polskiej rzeczywistości”, „Bajka a satyra” itp.); samodzielne oceny utworów, autorów i prądów literackich (np. „Jakie dzieło Mickiewicza cenię najwyżej i dlaczego?” „Mój stosunek do Mickiewicza i Słowackiego” itd.).

Wśród tematów wolnych odpowiadają tym warunkom zwłaszcza tematy wymagające samodzielnego ustosunkowania się do łatwiejszych zagadnień etycznych, społecznych, politycznych, kulturalnych i praktyczno-życiowych (np. „W jakich usiłowaniach i dążeniach ludzkich widzę najwyższe wartości?”, „Jakie znaczenie ma niepodległość polityczna dla życia narodu?”, „Jakie korzyści i szkody wyniknąć mogą dla ludzkości z opanowania powietrza?”, „Jaki zawód ocenię najwyżej i dlaczego?” itp.).

Unikać należy natomiast tematów, których opracowanie polega na czysto mechanicznej reprodukcji wiadomości przyswojonych w toku nauki szkolnej, zwłaszcza wiadomości z historii i literatury czerpanych z podręczników i wykładu nauczycieli, lub dostarczeniu materiału dla uzasadnienia tezy na-

zruconej z góry, z wykluczeniem możliwości samodzielnego rozwiązania zagadnienia (np. „Humanizm i reformacja jako główne czynniki rozwoju umysłowości polskiej w XVI w.”, lub „Cel nie uświęca środków — w jaki sposób udowodnili to Mickiewicz i Krasiński?”).

4) W ujęciu tematów nie można młodzieży narzucać form wypowiedzenia się wymagających pewnych uzdolnień indywidualnych, jak przemówień, szkiców, nowel itp. (np. „Opis najsilniej przeżytego przeze mnie obrazu przyrody”, „Mój przyjaciel” (charakterystyka lub szkic noweli), „Zasługi Jana Kochanowskiego. Przemówienie na uroczystości ku uczczeniu 400-lecia urodzin poety” itp.).

5) Przy wyborze tematów należy w miarę możliwości uwzględniać warunki środowiska (duże i małe miasto, różnice płci itp.), oraz zdolności i zainteresowania indywidualne przez dawanie tzw. tematów ramowych. Tak np. temat „Życie Warszawy w *Lalce* Prusa”, nadaje się więcej dla mieszkańców Warszawy niż prowincji; „Dlaczego Rymwida można nazwać patriotą?”, raczej dla szkół polskich niż niemieckich; „Który ze znanych z literatury polskiej typów kobiecych posiada największą wartość dla społeczeństwa?”, więcej dla szkół żeńskich niż męskich; albo temat ramowy: „Scharakteryzować najlepiej sobie znaną dzielnicę Polski pod względem topograficznym i kulturalnym”, który umożliwi użytkowanie przeżyć i zainteresowań indywidualnych.

Poprawianie wypracowań.

Przy poprawianiu wypracowań należy brać pod uwagę zarówno treść jak formę (kompozycję, styl, język, pisownię, przestankowanie), oraz stronę zewnętrzną (staranność wykonania). Ocena ostateczna wypracowania winna być wynikiem stwierdzenia, w jakim stopniu abiturient wykazał w pracy piśmiennej opanowanie umiejętności wymienionych wyżej w celach egzaminu piśmiennego z języka polskiego.

Egzamin ustny.

Celem egzaminu ustnego winno być sprawdzenie:

1) umiejętności analizowania i wyjaśniania tekstów literackich pod względem rzeczowym, językowym, estetycznym, stylistycznym i historyczno-literackim;

2) znajomości i rozumienia arcydzieł literatury polskiej i powszechnej z zakresu lektury podstawowej i tych dzieł z zakresu lektury uzupełniającej, które były opracowywane w danej szkole;

3) ogólnej orientacji w historycznym rozwoju literatury polskiej na tle najważniejszych prądów literackich i umysłowych;

4) przygodnie także stopnia odczytania w literaturze polskiej i obcej, dawnej i współczesnej;

5) poprawności i biegłości we władaniu językiem polskim. Egzamin ustny winien zasadniczo obejmować:

- a) interpretację znanego lub nieznanego tekstu literackiego (stanowiącego możliwie zwartą całość), pod względem rzeczowym, językowym, stylistycznym i historyczno-literackim,
- b) omówienie jednego lub kilku zagadnień, związanych z treścią lub formą czytanych utworów w sposób świadczący o należytych zrozumieniu jednego lub kilku dzieł z zakresu literatury polskiej i powszechnej;
- c) rozważanie powyższych zagadnień na tle historycznego rozwoju literatury polskiej.

W doborze pytań należałoby trzymać się następujących zasad:

1) Pytania z tych trzech dziedzin winny łączyć się z sobą w sposób naturalny i nawiązać w miarę możliwości do wiadomości z zakresu przedmiotów pokrewnych i życia współczesnego.

Oto parę przykładów:

- a) Tekst: Bogurodzica. Podobieństwa i różnice ideowe między „Bogurodzicą”, pieśnią „Jeszcze Polska nie zginęła” i „Chorałem”. Związek ideologii wymienionych utworów z epokami, w których powstały. Znaczenie ich na tle chwili bieżącej
- b) Tekst: Krasiński: „Nieboskiej komedii” Cz. III. Wstęp. Zagadnienia społeczne w „Nieboskiej komedii”. Ideologia społeczna w „Ludziach bezdomnych” Żeromskiego. Próby rozwiązania zagadnień społecznych w Polsce odrodzonej.
- c) Tekst: Orzeszkowa: „Nad Niemnem”. T. I. R. VI (wyj.). Charakterystyka opisów przyrody u Orzeszkowej. Cechy opisów przyrody w „Panu Tadeuszu”. Rola i znaczenie przyrody w twórczości Żeromskiego i Kasprowicza. Przyroda w ujęciu realistycznym i symbolicznym.
- d) Tekst: Matuszewski: Prus i Sienkiewicz. R. I. Jak rozumieć znaczenie formułki: Prus jest więcej filozofem, Sienkiewicz artystą? Jakich pisarzy możnaby zaliczyć do „filozofów”, a jakich do „artystów” (z uzasadnieniem).

2) Pytania (z wyjątkiem tekstów) winny zasadniczo dotyczyć zagadnień związanych z lekturą podstawową i tymi utworami z zakresu lektury uzupełniającej, które przerobiono w danej szkole. Możliwe jest jednak uwzględnienie także innych utworów, ale bardzo ostrożnie.

3) W toku egzaminu należy również stwierdzić, o ile uczeń pamięciowo opanował teksty zalecane do uczenia się na pamięć.

Unikać natomiast należy mechanicznego odpytywania dat, życiorysów, charakterystyk utworów, autorów i prądów literackich, jakich uczeń na podstawie lektury w szkole średniej zdobyć nie może (np. wiadomości dotyczących szczegółowo rozwoju twórczości poszczególnych autorów, rozwoju rodzajów i prądów literackich).

HISTORIA Z NAUKĄ O POLSCE WSPÓŁCZESNEJ.

Obserwacje egzaminu dojrzałości z historii nasuwają szereg zastrzeżeń:

A) U abiturienta daje się zauważyć:

1) nieznajomość elementarnych faktów historycznych, brak orientacji z zakresu chronologii;

2) nieznajomość zasadniczych pojęć i terminów używanych w historii;

3) Brak umiejętności analizowania faktów, samodzielnego zestawienia ich w łańcuchy przyczynowe i ujmowania syntetycznego;

4) nieumiejętność posługiwania się faktami historycznymi do rozwiązywania zagadnień aktualnych, zwłaszcza natury politycznej (np. kwestia pomorska, śląska, wschodnia).

B) U nauczyciela:

1) pomijanie spraw gospodarczych i kulturalnych;

2) brak podkreślenia znaczenia kulturalno - politycznego Polski wśród narodów Europy w przeszłości i teraźniejszości.

W s k a z ó w k i.

Celem egzaminu piśmiennego i ustnego z historii łącznie z nauką o Polsce współczesnej jest sprawdzenie, czy abiturient zdobył umiejętność oceny faktów przede wszystkim ze stanowiska polskiej racji stanu, czy wyrobił sobie sprawność myślenia logicznego w dziedzinach objętych przez historię i naukę o Polsce współczesnej oraz czy zrozumiał i czy opanował pamięciowo materiał zakreślony programem. Dlatego na egzaminie powinien abiturient wykazać:

a) umiejętność posługiwania się terminologią wiedzy historycznej, rozumienie zasadniczych pojęć związanych z życiem publicznym oraz stosowanie ich właściwe do poszczególnych faktów przeszłości i teraźniejszości;

b) rozumienie łączności zjawisk historycznych i orientowanie się w ich złożoności;

c) osiągalną w tym wieku poprawność sądu historycznego oraz sądu o współczesności, uwarunkowaną znajomością faktów i właściwą ich analizą.

Umiejętności powyższe powinien abiturient oprzeć na przyswojonym sobie materiale pamięciowym. Nie można jednak zapominać o tym, że egzamin nie ma na celu zbadania jedynie pamięciowej wiedzy abiturienta.

Zakres materiału obejmuje:

a) dzieje Polski w związku z historią powszechną oraz łącznie z wiedzą o Polsce współczesnej (w rozmiarach oznaczonych w programie ramowym), wraz z ewentualną rozbudową (np. materiał regionalny) niektórych działów, podjętą w toku nauczania przez nauczycieli za wiedzą Rady Pedagogicznej;

b) uwzględnianie w pytaniach wszystkich ważniejszych dziedzin wiedzy historycznej, a więc przede wszystkim kulturalnej, społecznej, politycznej i gospodarczej;

c) silniejsze uwydatnienie spraw związanych ze współczesnością i aktualnych.

U w a g a: historię starożytną należy zawsze uwzględnić, ale tylko w zakresie podanym w programie.

Egzamin piśmienny.

Przy układaniu tematów należy liczyć się z materiałem zawartym w przeciętnie używanym podręczniku szkolnym i w najbardziej rozpowszechnionych tekstach źródłowych (np. Konstytucja 3 maja, Konstytucja marcowa), oraz z najważniejszymi danymi statystycznymi dotyczącymi Polski współczesnej (np. stosunki narodowościowe, ujęte w procentach itd.). Opierając się na tym należałoby tematów wypracowań piśmiennych postawić następujące wymagania:

1) Temat powinien być zagadnieniem w ten sposób sformułowanym, aby stawiało wyraźne wymagania historycznego, a nie literacko-felietonowego ujęcia, jak również, aby uwzględniało związki proste i jasne. Za dobre więc można uznać tematy następujące: „Karol Wielki i Bolesław Chrobry” (porównanie działalności i znaczenia dziejowego), „Zestawienie powstań — kościuszkowskiego, listopadowego i styczniowego co do genezy, celów, charakteru i warunków politycznych”, „Uzasadnienie historyczne i ekonomiczne granic Polski ustalonych traktatem wersalskim”. Za właściwe zaś i odpowiednie nie można uznać tematów takich, jak np. „Za gwiazdą Napoleona”, „Lignica, Grunwald, Cud Wisły”, „Jakie wspomnienia historyczne nasuwa mi przechadzka z rynku Starego Miasta przez Krakowskie Przedmieście i Nowy Świat do Łazienek w Warszawie?”, „Zachodnie granice Polski w związku ze stanowiskiem Polski do Niemiec”, gdyż żaden z nich nie określa dokładnie wymagań.

2) Temat nie może wykraczać poza program ramowy, tzn. powinien wymagać rozważań dostępnych dla rozwoju abiturienta (ale nie zbyt głębokich) i opierać się na materiale, który w oznaczonym czasie można ująć głębiej. Właściwym byłby więc temat następujący: „Rola wielkich ludzi w dziejach Polski” (wykazać to na przykładach zaczerpniętych z różnych wieków naszej historii). Wadliwe zaś byłyby następujące: „Czy i o ile miał słuszność Rousseau w swoich „Uwagach nad rządem Polski?”, „Przeobrażenia społeczne, polityczne i gospodarcze w XIX wieku”. Pierwszy z nieodpowiednich wykracza poza ramy programu, drugiego zaś abiturient nie może należycie opracować w czasie przeznaczonym na wypracowanie.

3) Temat powinien w miarę możliwości uwzględniać szersze dziedziny wiedzy historycznej, np. polityczną, społeczną, gos-

podarczą i kulturalną (niekoniecznie wszystkie równocześnie), jakkolwiek nie powinien być pod względem zakresu ani zbyt wąski i szczegółowy, ani zbyt obszerny. Dobrze więc byłyby tematy: „Walka Polski o dostęp do morza, — sytuacja obecna”, „Wpływ Francji na Polskę w rozwoju dziejowym”. Tematy zaś takie jak „Rola Lwowa w dziejach Polski” lub „Interesy polityczne państw europejskich i Polski w wojnie 30-letniej” nie są z powyższych względów właściwe.

4) Temat powinien, o ile możliwości, zawsze uwzględniać historię Polski łącznie z powszechną, a nie jedynie tylko powszechną. Nieodpowiednie są więc tematy następujące: „Rzeczony ustroju wewnętrznego starożytnych Aten — do r. 338 przed Chrystusem”, „Przyczyny i następstwa rywalizacji Rzymu z Kartagimą”, „Co Greków łączyło, a co ich dzieliło?”.

5) Temat winien, o ile możliwości, uwzględniać wiedzę o Polsce współczesnej.

Poprawianie wypracowań.

W poprawianiu i ocenie należy brać pod uwagę stronę ściśle historyczną wypracowania, konstrukcyjną i językowo-stylistyczną. A więc:

1) Wiedza historyczna winna się wyrazić w ścisłym, rzeczowym, możliwie wszechstronnym oraz genetycznym ujmowaniu zjawisk.

2) Umiejętność poprawnego myślenia i rozumowania historycznego winien abiturient wykazać na ogólnej konstrukcji wypracowania (plan), w postawieniu tezy i dobraniu do niej przesłanek (pogląd i strona faktyczna), w należyтым uwzględnieniu przyczyn i następstw, wreszcie w zdolności uogólniania przytoczonych faktów oraz w poprawnym operowaniu nimi. Samo opanowanie pamięciowe pewnej sumy faktów historycznych bez umiejętnego operowania nimi nie upoważnia do zakwalifikowania wypracowania jako dostatecznego.

3) Dotychczasowa praktyka wykazała, że uczniowie bardzo często, nie chcąc z różnych powodów pisać wypracowania z języka polskiego, wybierają na egzamin piśmienny historię. Dlatego właśnie na stronę językowo-stylistyczną wypracowań historycznych powinno się zwrócić baczną uwagę i uwzględnić ją także w ocenie. Pod tym względem wypracowanie historyczne ma odpowiadać tym samym wymaganiom, jakie stawia się wypracowaniom polskim. (Nauczyciel historii, o ile nie czuje się dość kompetentnym, może się w tej sprawie porozumiewać z polonistą).

Egzamin ustny.

A) Aby móc zbadać sprawność myślenia, wyrobienie poglądów abiturienta na kwestie aktualne z dziedziny ekonomicznej i politycznej, oparte o fakty historyczne, i jego umiejętność

operowania większym materiałem, konieczne jest stawianie zagadnień do rozwiązania. Obowiązują tutaj wymagania omówione wyżej w celach egzaminu i w związku z tematami egzaminu piśmiennego, przy czym wskazane jest, żeby zdającemu nie stawiać zagadnienia wprost, ale wprowadzić go w nie przy pomocy swobodnej rozmowy.

Punktem wyjścia powinno być zawsze jakieś zjawisko albo z życia współczesnego, albo z przeszłości. W pierwszym wypadku należałoby drogą odpowiedniej analizy i zestawień wykazać nie tylko obecny jego stan, ale i jego przeszłość na tle historii Polski i powszechnej, w wypadku drugim zaś należałoby postępować odwrotnie: zacząć od przeszłości, a skończyć na chwili dzisiejszej.

W obu tych możliwościach pożądaną jest rzeczą nawiązywanie do tematów poruszanych przez tego samego abiturienta na egzaminie z innych przedmiotów, o ile można to zrobić w sposób naturalny, a nie sztuczny. Należałoby jednak pamiętać, że całkowite wyczerpanie poruszonego zagadnienia nie jest rzeczą potrzebną, a często ze względu na czas przeznaczony na egzamin — niemożliwą.

Wiedzę pamięciową ucznia należy zawsze brać pod uwagę. Obowiązuje więc znajomość ważniejszych dat, nazw i przebiegu zjawisk, które pozostają w związku z zagadnieniem omawianym przez abiturienta (np. organizacji ustrojowej, układu gospodarczego, zwyczaju kulturalnego itp.).

Posługiwanie się przez abiturienta w czasie odpowiedzi mapą jest konieczne; wskazane byłoby również używanie tekstów źródłowych.

B) Oto parę przykładów przeprowadzania egzaminu piśmiennego:

1) Tematy: „Jakie było znaczenie Śląska za Piastów, a jakie jest w chwili obecnej?”, „Czym wytłumaczyć pretensje Niemiec do Śląska?”, zmuszają abiturienta do uporządkowania materiału historycznego wedle pewnych punktów widzenia, do ustalenia zależności faktami, a tym samym do samodzielnego wyciągnięcia wniosków.

2) Temat: „Demokracja, jej pojęcie i przeszłość”. Omawianie tego zagadnienia można rozpocząć od interpretacji art. 95, 96, 11 i 12 naszej konstytucji. W związku z tym należałoby poruszyć genezę nowoczesnej demokracji, jej podstawy teoretyczne (racjonalizm) i społeczno-gospodarcze (mieszczaństwo). Dalej możnaby przejść do wielkiej rewolucji i wpływu jej na Polskę, oraz do sprawy demokracji w Polsce w XIX w. Należałoby też w odpowiednim momencie sięgnąć do starożytności w celu wykazania różnicy pomiędzy bezpośrednio (staroż.) i pośrednią (nowoż.) demokracją.

3) Temat: „Naród, jego geneza i rozwój od XIX w. aż do czasów obecnych”. W omawianiu tego zagadnienia możnaby

poruszyć sprawę narodów walczących o niepodległość w ubiegłym stuleciu, a w związku z tym genezę i rozwój poczucia narodowego; dalej sprawy narodowościowe w traktacie wersalskim (idea samostanowienia), a następnie stosunki narodowościowe w Polsce współczesnej. W zakończeniu zaś powinny się znaleźć: określenie (definicja) narodu i państwa, stosunek tych dwóch pojęć do siebie w dzisiejszych warunkach europejskich i polskich.

4) Temat: „Legiony Dąbrowskiego a legiony Piłsudskiego (porównanie ideologii i znaczenie)”. Rozwijanie tego zagadnienia powinno się rozpocząć od przedstawienia sytuacji międzynarodowej w końcu XVIII w. i na początku wojny światowej; następnie należałoby mówić o warunkach powstania i istnienia jednych i drugich legionów, o tradycji wojskowej i nastrojach w społeczeństwie, o celach dążeń i szansach pozytywnych rezultatów z poniesionych ofiar, o walkach i tułaczce tych oddziałów wojska polskiego. Więcej uwagi należałoby poświęcić charakterystyce ich naczelnych wodzów. W zakończeniu powinno się położyć szczególny nacisk na znaczenie wysiłków jednych i drugich legionów dla doby sobie współczesnej oraz dla przyszłości narodu i Państwa Polskiego.

2. Czego żądamy od poprawnie napisanego wypracowania maturalnego?

Biorąc pod uwagę cele egzaminu piśmiennego z języka polskiego wskazane w instrukcji minist. (patrz str. 63) należy tak pisać wypracowania, żeby ujawnić w gromadzonym materiale:

a) dokładne opanowanie lektury wskazanej w programie dotychczasowej nauki (nie streszczenia ani długie przytoczenia, ale raczej trafne i dokładne nawiązanie treści dzieł do zagadnień, a zwłaszcza do ćwiczenia);

b) dojrzałe, życiowe, logiczne, samodzielne podejście zarówno do lektury szkolnej jak i literatury oraz zjawisk życia współczesnego;

c) żywe i indywidualne zainteresowania abiturienta przy najmniej pewną dziedziną wiedzy czy zagadnieniami, pozwalające na pewne rzeczowe uogólnienia, dalekie od płytkiej lub jednostronnej tendencji;

d) uczciwe i zgrabne odwoływanie się do swoich przeżyć, odtwarzanie ich w pamięci z możliwą dokładnością i ścisłością;

e) umiejętną, logiczną, wykończoną budowę (porządkowanie w szeregi zestawień, gradacyj czy kontrastów, łączenie szczegółów w nadrzędne całości, stanowiące składowe części tematu);

f) prawidłowe wnioskowanie, oparte na trafnych porównaniach i ocenach, dobitnych powiedzeniach i przytoczeniach, a zwłaszcza doprowadzone do celu wskazanego w temacie;

g) zupełne opanowanie języka i stylu, a więc materiału wyrazowego i wyrażeniowego, zasad głosowni, morfologii, składni, ortografii, interpunkcji, stylu — o czym pomówimy oddzielnie.

Jednolita ocena, podana w krótkich słowach pod wypracowaniem abiturienta, omawia braki i zalety pracy uwzględniając zwykle poza zasadniczymi wymienionymi wyżej następujące punkty widzenia:

1) zdolności obserwacyjne i orientacyjne (obserwacja zewnętrzna i wewnętrzna; dobór równomierny ilustracji i przytoczeń, zestawień, porównań i obrazów w poszczególnych częściach wypracowania; zręczne podchwytywanie zasadniczych rysów i ożywanie treści dygresjami, nawiązywaniem, cytatami i td.),

2) zasoby języka, stylu, uczucia, wyobraźni, fantazji i wrażliwości estetycznej, występujące zwłaszcza w ciekawym ujęciu i opisie, żywym zainteresowaniu czytelnika i td.

3) konstrukcja myślowa — wyrobienie logiczne, (zdolność do uogólnień i prawidłowego rozumowania, dowodzenia i przekonywania — logiczna budowa całości i przejść, ściśle na temat — związki przyczynowe składowych części, logiczne stosunki i powiązania np. nad - i podrzędność, przyczyna i skutek i td., dostosowanie treści do rozporządzalnego czasu bez ujmy dla przejrzystości, podkreślenie istoty tematu i myśli przewodniej),

4) właściwości brulionu i staranność pisma w czystopisie.

3. Typowe błędy w wypracowaniach maturalnych.

A. Błędy przy wyborze tematu.

Trzy są najbardziej kardynalne błędy ucznia przy wyborze tematu:

1) Dyletanckie, bezmyślne wybieranie np. wolnych, na wyobraźni opartych tematów, które wbrew istotnym założeniom metodycznym są często ucieczką przed treścią i konkretnym, logicznym myśleniem, albo popisem frazesu i zblazowania;

2) Zapominanie lub zwykłe lekceważenie koniecznej równowagi materialnej strony (treści) i formalnej (rodzaj wypowiedzenia: sprawozdanie, opis i td.; ję-

zyk — stylizacja). Uczeń wybierając temat myśli albo tylko o treści tematu, albo o jego formie werbalnej, frazeologicznej.

3) Zupełna przygodność wyboru, brak planu i obmyślenia istotnej, zwięzłej treści tematu w przeciwstawieniu do innych tematów, danych do wyboru przez nauczyciela. Stąd lekceważenie lub niedopatrzenie trudności w tematach pozornie tylko łatwych. Uczeń chwyta pierwszy lepszy z podanych tematów i w trakcie pisania celowo lub nieświadomie o nim zapomina, dając miast rozwinięcia najczęściej tylko wstęp lub frazesy ogólnikowe, albo wyjaśnienie: „Z braku czasu nie zdążyłem odpowiedzieć na temat“.

B. Na czym polega szkodliwość „ściągaków“?

Wszyscy wiemy, że wszelkie „pomoce“ przy pisaniu ćwiczenia maturalnego nie tylko są regulaminowo zakazane, ale przeszkadzają przy pisaniu, gdyż: 1) rozpraszają uwagę ucznia, 2) zabierają czas, 3) utrudniają pracę przez to, że uczeń usiłuje treść „ściągaków“ albo poprawić, albo przystosować do wymagań wskazanego przez nauczyciela tematu. Poza tym korzystanie ze „ściągaków“ pisanych na podstawie przedawnionych materiałów świadczy o braku odczytania ucznia i braku samodzielności, która według regulaminu i metody egzaminu jest najważniejszym postulatem ćwiczenia.

C. Błędy w treści wypracowania.

Na podstawie przeglądanych od tyłu już lat wypracowań maturalnych i uwzględniając „wskazania“ rozmaitych „poradni świadomego nieuctwa“: kluczy, bryków czy innych „wzorowych“ komentarzy i „ściągaków“ przytaczam dla ilustracji wadliwe rozwinięcie paru zalecanych przez instrukcje Min. W. R. i O. P. tematów. Dlaczego właśnie tych? Żeby wskazać poglądowo błędne rozwinięcie przez uczniów zagadnień pomimo ich odpowiedniej stylizacji i doboru. Na wstępie jedno prawdziwe zdarzenie w związku z tematem wyjętym z podstawowej powieści Prusa i Orzeszkowej. Uczeń przerażony atmosferą egzaminu „ułatwił“ sobie pracę, dosłownie przepisując tekst „ściągaków“ na zupełnie inny temat tylko dlatego, że był związany np. z *Lalką* czy *Nad Niemnem*, a inny, uradowany ze znalezienia w „komentarzu“ odpowiedź ściśle na ten sam temat, w zapale przepisał też treść zupełnie zbędną, wydrukowaną na tej samej stronie oryginału. A był też taki „wypadunek“ na maturze, że uczeń w zakończeniu „ćwiczenia“ podał nawet nazwisko autora artykułu i dopiero w ostatniej chwili skreślił datę i nazwę pisma (o czym mówił brulion).

Brak wysiłku myślowego i samodzielnej lektury abiturient wynagradza sobie mechanicznym wykuciem tekstu podanego w „kluczu“ i tak przygotowany idzie na lekcję czy egzamin. Pomijam „piękno“ i „czar“ języka w takich wydawniach i przytaczam treść, naturalnie w skrócie, na temat zalecony w instrukcjach np. *Starzy i młodzi* w „*Lalce*“. Bezmyślne podejście do tematu uwydatniło się np. dosłowną reprodukcją wywodów na ten temat wyjętych z monografii Z. Szwejkowskiego, (rzadziej z L. Włodka), przy czym niejednokrotnie sztucznie i nieściśle wpleciono echa omawianego w klasie zupełnie innego tematu: *Rzecki, Wokulski i Ochocki jako przedstawiciele trzech pokoleń*. Zamiast przedstawicieli dogasającego prądu życiowego Rzecki trafił do obozu „starych“ tylko dla swego w porównaniu z Wokulskim wieku i dlatego nic z niego nie zostało w obozie „młodych“ pozytywistów, w którym znów z tych samych względów umieszczono... Izabelę i td. i td. Rozmiary nie zakończonego zresztą w ciągu 5 godzin ćwiczenia świadczyły, że abiturient „czytał“ *Lalkę*, zapamiętał czy wykuł na pamięć szereg powieści, ale istoty postaci i prądów... nie rozumiał, czy „nie przetrwał“. Wadliwe ujęcie innych polegało na wyliczaniu najpierw „starych“ wiekiem, później nieco przekonaniemi, a potem „młodych“ wiekiem i td. Inni znowu zestawiali poszczególne osoby mówiąc o jednych zbyt dużo, a prawie nie o kontrastowych postaciach. — Nie brakło też moralizowania i „pogardy“ młodzieńca wobec starych dnia dzisiejszego (nie z epoki *Lalki*), a wywody te przetykane były oklepaną, tanią frazeologią. A wniosek?... „Nie zdążyłem napisać“ lub „dokończyć“ przez całe 5 godzin na blisko 9 bitych „maczkami“ nienormalizowanych arkuszach. Nic dziwnego, bo nie było w całym tym „ćwiczeniu“ w ogóle samodzielności, porządku, myśli przewodniej, istoty tematu, ani związku ideologii utworów z życiem. Podobnie potraktowano wszelkie tak zalecane na maturze paralele literackie w zakresie motywów, postaci, utworów, pisarzy, rodzajów, kierunków i tp. Dla przykładu rozwinięcie tematu *Bajka a satyra*. Nie mogło być prawidłowego rozwinięcia, bo uczeń zlekceważył czy nieważnie przeczytał temat i pisał raczej na temat bez sensu *Bajka i satyra*. Te pozornie drobne przeoczenia czy zmiana spójnika pozbawiła istoty rzeczy temat i całe wypracowanie, w którym miast zestawień znaleźliśmy oddzielnie przedstawioną, bardzo zresztą drobiazgową historię bajki i satyry. Żadnej tu twórczości nie było, tylko wykucie notatki encyklopedycznej, przy czym naturalnie o satyrze było niewspółmiernie mniej niż o bajce i „...ćwiczenia nie dokończyłem!“ mimo 5 godzin wyczerpanej pracy.

Albo znowu w temacie zaleconym „*Pan Tadeusz*“ i „*Lal-*

ka“ zjawia się w wypracowaniu ucznia zestawienie (a więc „a“ zamiast podyktowanego i zapisanego na tablicy „i“) i to nie utworów (cudzysłowy o tym mówią), lecz charakterystyki młodego Tadeusza i panny Izabeli. Gdybyż choć takie ujęcie zawierało nieco pierwiastka subiektywnego i bezpośredniego, należyty wybór szczegółów, uwydatnienie istotnych podobieństw, zdanie sobie sprawy ze stosunku autora utworu do omawianych postaci i td. Ale zamiast tego uczeń chwytając pierwsze lepsze, wcale nie istotne i zupełnie nie współmierne rysy podając je bez stopniowania, ilustracyj i kontrastowych podkreśleń, a najczęściej uwydatniając wiadome, oczywiste lub nic nie mówiące różnice zewnętrzne mężczyzny i kobiety. Podobne rozwiązania znajdowaliśmy również przy temacie *Etyczna wartość Papkina i Zagłoby*, a nawet *Życie Warszawy w „Lalce“*. Nie brak też w wypracowaniach zbyt pospiesznego i niezgrabnego naśladowania starszych w pogoni za ułatwianiem sobie pracy i życia byle jaką modną odpowiedzią „dobrze widziana“. Na temat: *Który ze znanych mi bohaterów powieści posiada największe wartości społeczne i dlaczego?* odpowiadało przytoczeniem życiorysu... Piłsudskiego, ale bez podania tytułu tej... powieści, której — jak stwierdziłem — w ogóle abiturient nawet nie znał (a temat w nawiązaniu do „znanej mi powieści“). No! Ale uczeń na swoje usprawiedliwienie miał to, że była to epoka nieprawdopodobnych pomysłów aktualizacyjnych wśród nauczycieli i uczniów. Był lojalny i konsekwentny w swej ...tendencji taniego wyróżnienia się. Nie potrzeba chyba dowodzić, że główne źródło błędu czy nieporozumień tkwi w nieumiejętnym i wadliwym wyborze i zrozumieniu tematu, lekceważącym stosunku do stylizacji, niedokładnym czy nieuważnym odczytaniu tematu i zbieraniu materiału, niedołącznym korzystaniu ze źródeł i układzie treści i td. A wszystkie te konsekwencje mają jeden wspólny mianownik: brak nie tyle nawet sprawności pisarskiej, ile swobody myślenia i samodzielności indywidualnego wyboru i wnioskowania. O ujęcie i porządkowanie swych przeżyć czy spostrzeżeń lekturowych trudno chyba w takich warunkach i dlatego najlepszy skądinąd temat: *Jaki zawód cenię najwyżej i dlaczego?* w takim środowisku zawiódł zupełnie.

Bo albo skończyło się na powtarzaniu oklepanych banałów na temat „umiłowanego zawodu“, „powołania w życiu“ albo aktualnej dziś żołnierki czy sportu, a nawet zakłamaniu nauczyciela przez „ocenę“ tego zawodu, który on na lekcjach zachwalał, a dyrektor w swej młodości reprezentował.

W takich warunkach zawiedzie również tak słuszne skądinąd ograniczenie tematów literackich czy estetycznych sta-

rego typu, opartych na reprodukcji materiału pamięciowego, do prac mających na celu jedynie utrwalenie wyników osiągniętych na lekcjach. Nic też nie pomoże tak bardzo słuszne zupełnie usunięcie tematów moralizatorskich, zwłaszcza polegających na rozwijaniu t. zw. złotych myśli, nie przystosowanych do psychiki młodzieży.

Bo młodzież „robi“ morały, gdy wyczuwa, że to „pójdzie“ przy poprawianiu i ocenie jako dowód in plus. Każdy, kto ma w sobie chociażby maleńką dozę rzeczywistości i kontaktu nieco bliższego z nastrojami dzisiejszej młodzieży, od razu pozna takie wyskoki nieszczerości i niepłodności umysłowej i ideowej powojennych „judymów“, „altruistów“, filantropów“ i td.

Wszystkie tak zwane wypracowania problemowe i ramowe, tak dziś zalecane, zostają często zaprzepaszczone nie dając samodzielnych rozważań na temat aktualnych zagadnień życiowych czy literackich. Nauczyciel wysila swoją pomysłowość, żeby jak najracjonalniej, jak najwyraźniej wystylizować czy przestyliżować temat i pomimo tego np. ciekawy i zalecany temat maturalny: *Jakie korzyści i szkody mogą wyniknąć dla ludzkości z opanowania powietrza?* polega często na „odwalaniu“ pracy bez przekonania, sileniu się na wyświechtane komunały i ogólniki zamiast realnego, praktycznego, życiowego ustosunkowania się do poważnego i dostępnego dla abiturientów zagadnienia.

A tylko wtedy uczeń zdoła napisać dobre wypracowanie, gdy temat go naprawdę pochłania i budzi w nim nastrój rzetelny, gdy ten nastrój swój abiturient samodzielnie, wewnętrznie przeżyje. Przy wszystkich tematach typu pytań o sprawy powszechnie ustalone — najłatwiej, ale i najniebezpieczniej, o fałsz i nieszczerłość wobec siebie, egzaminatora i społeczeństwa. Bo uczeń nie chce czy nie wie, że można samodzielnie, uczciwie i z zapałem mówić coś całkiem innego niż przeciętna przekupka na tematy praktyczno - życiowe i wpada w patos odpowiadając na pytanie: *W jakich usiłowaniach i dążeniach ludzkich widzę najwyższe wartości?* albo *Jakie znaczenie ma niepodległość polityczna dla życia narodu?* Podobnie rzecz się ma przy tematach typu: *Który ze znanych mi bohaterów powieści polskiej posiada największe wartości społeczne i dlaczego? Jakie dzieło Mickiewicza cenię najwyżej i dlaczego?* i tp. Uczeń ze względu na ustaloną opinię, krytykę, poglądy nauczyciela, omawia bohatera czy utwór nie posiadający wcale według niego tych walorów, o których pisze w ćwiczeniu. Tak się np. dzieje przy tematach typu: *Dlaczego Rymwiłda można nazwać patriotą?* gdy „patriotyczne“ wywody można zastosować do każdej postaci z dzieł nie tylko romantycznych, ale w ogóle osnutych na tle bohaterskich motywów i dziejów przeszłości. Istota zagadnienia została przez ucznia związana nie z postacią i dziełem ściśle określonym.

Nudne te i monotonne wywody idą często w parze z „dłubologią“ świadcząca w zasadzie o pracowitości, ale i ciasnocie umysłu, o znajomości przedmiotu, ale nieumiejętności zbierania materiału lub jednostronności korzystania ze źródeł i ujęcia tematu, o sumiennym analizowaniu szczegółów, ale i zasklepieniu się w drobiazgach ze stratą dla całości i jasności myśli przewodniej. Takie właśnie dano rozwiązanie tematu *Świat staroszlachecki w „Panu Tadeuszu“ i „Zemście“* przytaczając szczegółową, książkową charakterystykę wyliczanych po kolei bohaterów obu utworów. W takim ujęciu zginął „świat“, zostały tylko luźne rysy ciągle powtarzane przy różnych osobach i szczegółach. Równie niedość wyzyskano znane źródła przy temacie *Jakie dzieło Mickiewicza cenięj wyżej i dlaczego?* (echo broszury Chrzanowskiego „*Za co powinniśmy kochać Pana Tadeusza?*“). Nie wniknięto w istotę przedmiotu, jego zasadnicze momenty (jakie dzieło i czym się od innych różni lub zbliża do innych dzieł Mickiewicza) oraz formę rozprawki (a nie streszczenia) opartej na szeregu źródeł (a nie jednym), zamiast uwydatnić jedną przesłankę na szerszym tle (a nie szereg równorzędnych szczegółików) i dojść do najogólniejszych, samodzielnych wniosków na podstawie rozklasyfikowanego materiału. Zamiast racjonalnej techniki twórczości umysłowej i zbierania materiału (patrz Stef. Rudniański: *Technologia pracy umysłowej* 1933, str. 163—209) dano niedołączną kompilację przygodnie zapamiętanych szczegółików, luźnie ze sobą powiązanych („dłubologia“), bez związku bliższego z tematem i życiem, a gubiącą się w sumiennoci nie tyle odpowiedzi na temat, ile wykazania liczby źródeł, zasklepiającą się w jednostronnym ujęciu jakiegoś odcinka zagadnień wskazanych w temacie.

Konsekwencją takiego „zbierania“ materiału i pracy: brak wyraźnego punktu wyjścia i myśli przewodniej w ćwiczeniu i z reguły prawie zawsze brak końcowych wniosków i wyraźnej syntezy, a więc pełnej odpowiedzi na temat.

Oczywiście wszyscy wiemy i pamiętamy, że różnice w ujęciu tematu mają swe głębsze podstawy, o których mówi K. Linke (str. 152—3):

„...Niektórzy uczniowie opisują tylko i sumiennie zwracają uwagę na szczegóły i drobnostki nie dodając nic od siebie; inni obserwują również wiele szczegółów, ale przedstawiają przy tym stosunki między poszczególnymi obserwacjami; znowu inni traktują to, co przedstawione, ze strony uczuciowej; jeszcze inni ożywiają obraz za pomocą fantazji, starsi uczniowie zestawiają treść obrazu ze swymi wiadomościami i zajmują jakieś stanowisko wobec obrazu.

W ten sposób zaznaczają się przy objaśnianiu obrazu nie-

kiedy bardzo wyraźnie typy uczniów: typ opisujący, obserwujący, uczuciowy, fantazyjny i erudycyjny.“

Wypracowanie maturalne nie powinno, o ile możliwości, być zasklepienie w jednym tylko z wyżej wymienionych typów. Mówiliśmy już też, że pierwszeństwo należy dać samodzielnym wypowiedziom i spostrzeżeniom przed ścisłym analizowaniem tekstu książkowego lub przytaczaniem wiadomości historyczno - literackich np. w związku z tematem: *Świat staroszlachecki w „Panu Tadeuszu“ i „Zemście“, czy Bajka a satyra.* Nie wyliczanie kolejne w porządku chronologicznym faktów, dzieł i autorów stanowi istotę tych tematów, lecz raczej naświetlenie zagadnień i ich logiczne powiązanie wypełni treść ćwiczenia. Są wprawdzie tematy np. w rodzaju *Dzieje chłopca na tle epoki*, które pobudzają do chronologicznego ujęcia, ale nawet i wtedy pamiętać musimy raczej o zagadnieniach niż faktach historycznych albo najlepiej o równowadze przesłanek literackich i historycznych.

Bardzo częste błędy wypracowania to: brak rozwinięcia wobec nieproporcjonalnego rozrostu wstępu, nieumiejętne szeregowanie przesłanek, ciągle nawracanie, wyliczanie i t.p. nierozróżnianie przesłanek pod i nadrzędnych. Razi też przerost ciągłych dygresji, szablonowe wstępy czy zakończenia sztucznie doczepiane do rozwinięcia oraz „plany“ bez związku i odpowiedników w samym ćwiczeniu. Np. zakończenie tematu *Starzy i młodzi w „Lalce“* nie powinno powtarzać myśli wstępu lub rozwinięcia — raczej je aktualizować, nawiązać do obserwacji ucznia z dnia dzisiejszego. Mylna też jest zasada sztucznego wstępu. — Jeśli brak uczniowi inicjatywy w tym względzie, niech nie traci czasu na ciężkie pomysły, a raczej obmyśla odpowiedź na istotę zagadnienia, wtedy i wstęp sam się nasunie.

Widzimy więc, że chodzi o budowę dostosowaną wyrażnie do treści tematu, a ujętą w pewne podstawowe punkty skupiające z tym zastrzeżeniem, że ani dorywcza ich stylizacja, ani projektowane następstwo, ani też ich ilość zapisana nie są bezwzględnie obowiązujące i mogą być zmienione po napisaniu brudnopisu. Uderza charakterystyczna na egzaminie niezaradność życiowa, bezwiedne czy świadome samooskarżanie siebie. Nikt nie żąda, ażeby uczeń w wypracowaniu, zwłaszcza maturalnym, ujawniał swoje wady, braki, wątpliwości i niedociągnięcia w treści i formie. Przeciwnie — zwłaszcza na maturze uczeń powinien dowieść swego wyrobienia życiowego przez umiejętność omijania trudnych do przebycia dróg i unikanie różnych

zapowiedzi niezrealizowanych z braku przede wszystkim odpowiednich wiadomości. Np. uczniowie słabi, mało inteligentni, posłuszni chwalebnej zasadzie szerszego ujęcia tematu i nawiązania do życia współczesnego oraz literatury powszechnej, zaczynają łączyć daty, nazwiska, wyrazy i zwroty z niewłaściwą albo żadną treścią i popadają w tak niebezpieczny werbalizm. W trakcie więc pisania i całego egzaminu należy unikać mówienia i pisania o zagadnieniach i faktach nieznanymi, nie przerebionymi poważnie i inteligentnie, samodzielnie i zwłaszcza luźnie z tematem związanych. Ta rada dotyczy też unikania wątpliwości i trudności ortograficznych, interpunkcyjnych, gramatycznych czy stylistycznych. Każdy może mieć swoje strony słabe, egzamin nie jest po to, żeby je demaskować, ujawniać, podkreślać, leczyć lub tępić.

Zręczność omijania przeszkód to też jeden więcej dowód wyrobienia życiowego, o którym oczywiście nie świadczy pisanie np. wyrazów różnie w brulionie i czystopisie albo nadpisywanie liter nad wątpliwymi literami w wyrazie albo nieczytelne, budzące wątpliwości pismo.

Tak więc całość twórczości pisarskiej ucznia, zwłaszcza przy maturze, to wysiłek wszechstronny ucznia, którego wartość nie ogranicza się tylko do treści samego wypracowania. Wypracowanie piśmienne na egzaminie to nie tylko sprawdzanie wiadomości faktycznych i opanowania języka, stwierdzające stopień i jakość zrealizowania, kardynalnych celów nauczania języka polskiego, ale także opanowanie kultury wypowiedzania się we wszelkich zakresach tak, aby odpowiadało ono w zupełności poziomowi kultury ogólnej wychowanka.

D. Błędy stylistyczne i językowe.

Od czasów zwłaszcza *alfabetycznego Słownika błędów językowych* A. Passendorfera (1905), rozpoczęto w Polsce badania nad ustaleniem istoty „błędów” czy „wahań” językowych nie tylko od strony prawideł, ale i praktycznego zapobiegania i przeciwdziałania narastającemu z godziny na godzinę złu. Bo w Polsce piszą źle nie tylko abiturienti szkolni, ale często i ludzie dorośli, a pisma „Język Polski” czy „Poradnik Językowy” najczęściej nie mają uważnych czytelników ani licznych prenumeratorów. Walka St. Szobera *O poprawność języka* (1913), wsparta o cenne ilustracje i wskazówki A. Gawrońskiego (*O błędach językowych* 1921) Krasnowolskiego, (*Najpospolitsze błędy językowe* 1921) weszła w nową, twórczą fazę z chwilą wydania przez H.

Gaertnera poradnika pt. *Nauka o jęz. polskim* (1927) i tegoż autora oraz A. Passendorfera *Poradnika gramatycznego* (1933).

A jednak... uderza w pracach maturalnych dość znaczne ubóstwo słownikowe; materiał wyrazowy i wyrażeniowy razi swoją jednostronnością i monotonią powtarzań. A przecież inteligentny człowiek powinien posiadać pewien zasób wyrazów i pojęć, któryby mu pozwalał na ogólną orientację we wszystkich zasadniczych dziedzinach życia. Maturzyści szwankują w używaniu zaimków dzierżawczych, nadmiarowi nowotworów, wyrazów niezrozumiałych, nieodpowiednio użytych albo wręcz niepotrzebnych. Żąda się zaś i słusznie od maturzystów nie tylko poprawnej wymowy, ale wrażliwości na artystyczne walory języka (por. J. Rozwadowskiego: *O poezji w języku, Logika a język*, monografie i rozprawy z dziedziny językoznawstwa w programie lektury uzupełniającej na klasę VII i VIII).

Wadliwe użycie wyrazów pod względem znaczeniowym daje się często we znaki przy użyciu wyrazów zdrobniałych i powiększających. Poważne wahania w rodzaju i odmianie rzeczowników, stopniowaniu przymiotników czy przysłówków, urabianiu nazw osobowych i nazwisk żeńskich oraz czasowników wielokrotnych obok ruchomego „e” w przyimkach (przedrostkach) to również pospolite usterki.

Przy maturze w nawiązaniu do ćwiczeń egzaminacyjnych trudno jest podejmować walkę z plagą błędów stylistycznych, zwłaszcza że geneza ich tkwi też w stanie nerwowym abiturienta.

Można natomiast i trzeba przed egzaminem ostrzec ucznia, że największą zgorą styli jest werbalizm, powstały przy użyciu wyrazów i zwrotów niewspółmiernych z treścią albo bez żadnego zastosowania i uzasadnienia wprowadzonych dla opisu kwiecistości lub przy niedołącznym użyciu stylu gawędziarskiego czy publicystycznego. Chodziłoby też o to, by sposób wyrażania się nie był martwym i bezbarwnym szablonem.

Nie będziemy mnożyć ilustracji błędów stylistycznych właściwych zarówno dzieciom jak i maturzystom i dorosłym stwierdzając tylko raczej ich pobieżny rejestr. A więc styl sztucznie naturalny, dziecinny i sztucznie wyniosły, patetyczny obok wyrażen prostackich, oklepanych, nudnych, brukowych czy książkowych. Bezosobowość i przenośnie, a zwłaszcza męczące powtarzania, banalne przejścia, mgliste, ogólnikowe wypowiedzenia i td. to równie jaskrawe rysy wadliwości budowy i stylu jak np. liczne skoki, nawroty lub bezpodstawną zmianą czasu przeszłego na teraźniejszy i na odwrot i td.

W dziale wątpliwości fonetycznych Z. Klemensiewicz stwierdza (*Dydaktyka nauki o jęz. ojczystym*, 1929, str. 34—35):

„...doniosły wpływ gwary czy nawet pobratymczego języka na system fonetyczny mowy ucznia gimnazjalnego.. a stąd nawet i pisownię maturzysty... Reszty spustoszenia w poprawnej wymowie dokonywa powojenna obojętność na odwieczność, piękno języka, zupełna dowolność w ustosunkowaniu wymowy do pisowni...“ A więc stwierdza Z. Klemensiewicz (*Dydaktyka j. w.* str. 35) najczęstsze wahanie w dziale samogłosek funkcjonalnie obocznych *e: a* (oddziale czy oddziele), *ę: q* (piętro czy piątro), *o: ó* (bolu czy bólu), *e: 0* (siedem czy siedm, we Lwowie czy w Lwowie); to samo w zakresie spółgłosek np.: bodzony czy bodziony, krócej czy króciej... murarz czy mularz, wielbład czy wielbląd, zrzucić czy zrucić, pośpiech czy pospiech i tp. Wreszcie niepokoi niekiedy osobliwy przycisk: nauka czy na/uka. Zasady dziś obowiązujące (1937) nowej pisowni wiele z tych wahań oświeciły konkretnie. Faktem jest, że uczniowie „szastają“ znakami fonetycznymi dowolnie np. w romantyzmie (*ź*), wychodźca (*z*), lekceważą wahania głosowe, wiążące się wyraźnie z wahaniami znaczeniowymi, albo stosują formy wymowy poszczególnych dzielnic czy regionów, zaczerpnięte z narzeczy ludowych. Szkoła staje na stanowisku poprawnej wymowy ogólnopolskiej i musi przeciwstawić się ujemnym wpływom gwary, zwłaszcza w wypracowaniach maturalnych, chociaż — jak stwierdza H. Gaertner i A. Passendorfer (*Poradnik gramatyczny* 1933, str. 19) — tego rodzaju twory językowe nie zawsze są błędami językowymi. Obowiązkiem ucznia i nauczyciela jest, by — „nie tracąc szacunku dla gwary danego regionu przyswoił sobie jednak język, którym mówi ogół ludzi wykształconych... Język użytkowy... potrzebny każdemu w życiu... musi obok poprawności, dokładności i żywości wyrażen oraz jasności myśli posiadać w wysokim stopniu zdolność dostosowywania się do celu, któremu służy. Inny będzie język rozprawy czy artykułu naukowego, inny pogadanki, inny znów żywego opowiadania czy opisu technicznego, inny rozmowy towarzyskiej lub pertraktacji handlowych...“ (D a ń c e w i c z o w a).

W wypracowaniach maturalnych tej indywidualności języka brak również i w innych bardziej elementarnych kierunkach (kto, do kogo, kiedy i po co mówić? i td), a natomiast gwara płacze się z żargonem ulicy, szkoły, poszczególnych jawnych i policyjnie tępijonych zawodów. Reszty dokonywają barbaryzmy różnych środowisk, przybyśszów i mniejszości narodowych.

A przecież zrozumiałe stawianie na pierwszym miejscu języka użytkowego w ćwiczeniach nie może mieć nic współ-

nego z uprzywilejowaniem brutalnej, „kuchennej“ formy językowej, z brakiem dostatecznej wprawy w mowie ustnej i piśmiennej. Dlatego szczególnie w tym dziale zalecenia godna dla maturzysty jest książka H. Gaertnera i A. Passendorfera: *Poradnik gramatyczny* (1933), zwłaszcza str. 19—60 (o poprawnej wymowie w zestawieniu z pisownią).

Najbliższą konsekwencją zaniedbania głosowni w gimnazjach jest stan ortografii w ćwiczeniach maturalnych.

Oczywiście, że bezpośrednio przed maturą nie sposób wyuczyć się ortografii. Sprawność w tej dziedzinie łączy się z całokształtem nauki szkolnej. Wiele trudności wywołać może tylko stosowanie nowej pisowni (r. 1936).

Bliższe omówienie zasad nowej pisowni znajduje się w całym szeregu słowników nowej pisowni. Są nimi: K. Nitscha *Pisownia polska*; szczególnie przejrzyste dla młodzieży opracowania St. Jodłowskiego i W. Taszyckiego, St. Szobera, K. Wojciechowskiego (*Zmiana pisowni* str. 16 — bardzo zwięzłe i ciekawe zestawienie!) i inne *Poradniki ortograficzne*, którym przewodzi dzięki obfitości słownika, form, skorowidza, a zwłaszcza metodzie układu Tad. Lehr-Spławińskiego (wyd. K. S. Jakubowskiego 1936).

Błędy fleksyjne na maturze wymagają skutecznego i zdecydowanego przeciwdziałania.

W czasach Z. Klemensiewicza *Dydaktyki* (1929, str. 34) „...mają one za przedmiot: dopełniacze liczby pojedynczej rodzaju męskiego *a* czy — *u*, oraz celownik-*u* czy-*owi* (przypadka czy przypadku, kotu czy kotowi); mian. l. mn. — *a* czy — *y* (np. cuda czy cudy, kursa czy kursy); dop. l. mn. *i* czy — *ów* (pokoi czy pokojów); odosobnione formy: dnie czy dni, wsie czy wsi; odmianę rzadziej używanych wyrazów (np. Leo, Łęczna); biernik „*tę*“ czy „*ta*“; formę słowną: umięją czy umią; odmianę liczebników: oba, obaj, oboje, czworo; rodzaj rzeczownika, za czym idzie odmiana np.: mórg czy morga, zapalek czy zapalka, ten czy ta patrol, tą razą czy tym razem...“

Dzisiaj wychodząc ponad szczegóły ku uogólnieniom mamy do podkreślenia maturalne błędy czy wątpliwości fleksyjne m. inn. w dziale a) pozostałości czy wpływu staropolskiej odmiany; b) form deklinac. i koniug. o dwojakiej końcówce; c) osobliwości odmiany zaimkowej typu „jego, niego, go“ i czasownikowej; d) tworzenia czasów: teraźniejszego (od czas. „... ywać), przeszłego (nać) i przyszłego złożonego; e) ruchomych końcówek czasu przeszłego i różnicy końcówek bezokolicznika „ić (yć) — eć“; f) tych form odmiany, które nastroczają nie tylko maturzystom poważne wątpliwości i trudności (patrz *Poradnik gramatyczny* 1933, str. 100—107, 143—170) związane zwłaszcza z wymogami nowej pisowni (np.

dopełniacz l. poj. i mnogiej szeregu rzeczowników na: ja—je; owa—ówna i td., końcówki „ym, em“ w narzędniku i miejscowniku przymiotników a rzeczowników; osobliwości odmiany zaimków i rzeczowników np. sędzia i td.) albo z nieumiejętną budową zdań (złe użycie i powtarzanie imiesłowów, zwłaszcza nieodmiennych) i td.

Zarówno wśród młodzieży jak i dorosłych — stwierdza Z. Klemensiewicz (str. 34—35) — występują wątpliwości składni.

Nie wiadomo, jakiego przypadku użyć po czasowniku (np. trzymam Kurier czy Kuriera, żądać co czy czego), albo czy użyć rzeczownika z przyimkiem lub bez niego: (cieszyć się *czymś* czy na *coś*, sądzić *rzecz* czy o *rzeczy*, pocałować w *rękę* czy *rękę*), względnie jaki przyimek wybrać (np. zemścić się na *kim* czy nad *kim*, spóźnić się na *pociąg* czy do *pociągu*). Odległe działanie przeczenia „nie“ sprawia też niekiedy kłopot. Bardzo częste są też wątpliwości co do składni liczebników („22 przypadki czy przypadków, dobre 10 minut, 21 kobiety i tp., także składni rządu i zgody...“) i w ogóle elementarnego zrozumienia istoty zdania, pojęcia dwuczłonowości i td.

Zdarzają się błędy czy wątpliwości dotyczące podmiotu np. logicznego i podmiotu zaimkowego (np. częste powtarzanie bez potrzeby zaimków osobowych lub formy *ja pisał, ja jadł, ja chodził*), orzeczników przymiotnikowych, formy okoliczników miejsca, czasu i td., dopełnień, znaczenia funkcji poszczególnych przypadków, czasów i trybów, składni liczebników i porównań, rozmaitych wyrażań przyimkowych i td.

Równie charakterystycznym przejawem błędnej techniki budowy zdań zwłaszcza wieloczłonowych t. zw. okresów, jest ich rozciągłość i rozwlekłość przy jednoczesnych zaniedbaniach interpunkcyjnych, wadliwych, często powtarzanych połączeniach spójnikowych oraz szczególnie jaskrawym lekceważeniu zasady szyku wyrazów i zdań. Ulegając wpływom żargonów niepolskich czy gwarowych maturzyści zmieniają uświęcony zwyczajem porządek i nie zdają sobie sprawy ze związku szyku wyrazów z treścią logiczną i wymogami stylu. Następstwo poszczególnych części zdania, określeń przed i po rzeczowniku, szyk poszczególnych wyrazów w zdaniu pytającym i rozkazującym oraz przydomkach i nazwiskach — oto „wahania“, które wyjaśnia nam każdy podręcznik składni oraz rozprawki tego typu co H. Gaertnera *O szyku przymiotników*, (wyd. Tow. Miłośników Jęz. Polskiego 1924), czy K. Wójcickiego podręcznik dla szkoły i samouków: *Stylistyka i rytmika* (wyd. II. str. 139 i nast.).

4. Rozplanowanie czynności ucznia w czasie wypracowania maturalnego.

Najczęstszym błędem wszelkich wypracowań maturalnych to niewyczerpanie tematu z powodu „braku czasu“. Wszelkie zasady należytego rozkładu czasu komplikuje brak organizacji najbliższego otoczenia i stan samoorganizacji psychicznej. Przy pracy pisarskiej ucznia wszystkie te przesłanki zostają spotęgowane przez fakt życiowego i twórczego niewyrobienia i nieumiejętność dostosowania się do naturalnych faz rozwojowych wypracowania.

Zanim omówimy kolejne etapy pracy piśmiennej, wypadnie kilka uwag poświęcić przygotowaniu się do egzaminu przed wyznaczonym na ten cel dniem. Na dwa miesiące przed terminem matury abiturienti na podstawie § 13 i 21 regulaminu maturalnego dokonują wyboru przedmiotów egzaminacyjnych, a raczej kombinacji z czterech przedmiotów czy też języka obcego, przyrody i propedeutyki filozofii przy egzaminie rozszerzonym. Cały ten proces zachęca często abiturienta do lekceważenia przedmiotów niewybranych, powoduje w wyniku tego nieprzewidziane komplikacje przed samym egzaminem. Ale trudno! Zarządzenie musi być spełnione — uczniowie wybierają przedmioty jak najbardziej dorywczo i na podstawie bardzo zawodnych kombinacji: ucieczki od przedmiotu najslabiej opanowanego. W rezultacie na egzaminie mają z tego właśnie przedmiotu albo jedną ocenę niedostateczną (jako roczną) albo jedną jedyną okazję i ocenę... przy odpowiedzi ustnej.

W okresie przedegzaminacyjnym higiena pracy wysuwa odpowiednie szczegółowe żądania co do atmosfery domowej ucznia, oddzielnego pokoju, należytego światła, a zwłaszcza snu i odpoczynku najbardziej gruntownego. Bo uczeń - abiturient z uwagi na wielki wysiłek na egzaminie powinien przystępować do pracy wypoczęty, opanowany, w naturalnym, właściwym sobie nastroju. Wszystko, co mogłoby ucznia w czasie pisania ćwiczenia niepokoić, drażnić, osłabić czy krępować swobodę myślenia, rozpraszać uwagę i td. powinno być za wczasu usunięte zgodnie z regulaminem egzaminacyjnym.

W dniu egzaminu, a nawet dzień czy dwa przed egzaminem piśmiennym, uczeń nie powinien się uczyć starając się raczej o pewną rozrywkę, żeby myśli zapełnić jak najdalej idącą swobodą i spojrzeć na egzamin jako zwykłą repetycję klasową. Nie ma bowiem takich trudności i sytuacji życiowych, którychby człowiek zdrowy, wypoczęty i z jakim takim zasobem sił umysłowych i duchowych nie zdołał choć w pewnym stopniu opanować. Natomiast nauka w nastroju podnieco-

nym lub przy użyciu narkotyków, a więc nienaturalnym, nigdy nie wyda rezultatu potęgując tym większe osłabienie sprawności umysłowej i psychicznej. Jedyną książką dopuszczalną w drodze wyjątku (wobec dzisiejszej reformy) to słownik ortograficzny, użyty też tylko wtedy, gdy przygodnie zbudzą się wątpliwości w umyśle abiturienta. Na samym egzaminie regulamin ustala szereg wstępnych czynności, mających na celu przeprowadzenie należytej kontroli i zapewnienie samodzielności pracy abiturientów. Z tymi zarządzeniami szkoła ewentualnie abiturienti sami nie tylko się za wczasu zapoznają, ale je praktycznie eksperymentują, a więc rozsądzenie w pojedynczych i rozsuniętych ławkach na sali egzaminacyjnej, pisanie pracy na arkuszach, zniesienie przerw i wychodzenia z sali w czasie wykonywania pracy, protokolowanie przebiegu pracy i td. Wszystkie te zastrzeżenia i rady tak małej wagi pozornie — mają wprost zbawienny wpływ na człowieka, który podświadomie wydobywa się z depresji pod wpływem jasności, czystości, światła, powietrza, wygody, wypoczynku i naturalnej swobody czy równowagi ducha. Zamiast dźwigania na egzamin rozmaitych „wzorów“ i książek czy środków trzeźwiących, wysilania pomysłowości i inicjatywy w kierunku ukrycia przed okiem egzaminatorów niedopuszczalnych pomocy — raczej zalecenia godne byłoby zabrania... sutego śniadania i ...dwu stałówek, ołówka wraz z temperówką i gumki ołówkowej. Doświadczenie wielu lat i obserwacja techniki wykonywania prac przekonały mnie, jak wielką rolę spełniają te „przyrzędy“ na egzaminie.

Fazy pracy piśmiennej abiturienta są następujące:

- a) wybór tematu według wskazówek podanych poprzednio,
- b) ustalenie szkicu budowy na podstawie uprzednio zebranego i odpowiednio zarejestrowanego materiału,
- c) opracowanie brulionu wypracowania i odpowiednia korekta,
- d) gruntowny odpoczynek przed podjęciem pracy nad czystopisem,
- e) wykonanie i kontrola czystopisu przed oddaniem pracy egzaminacyjnej i to w terminie przewidzianym w regulaminie egzaminu.

Jak widzimy, wykonanie wypracowania wymaga nie tylko skupienia uwagi i intensywnej, myślącej pracy, ale wkracza w różne dziedziny życia psychicznego ucznia. Praca pięciogodzinna musi dzielić się na dwa działy: praca nad brulionem wraz z odpoczynkiem (najwyżej 3 godziny) i skupiona praca nad czystopisem (niepełne 2 godziny). Najistotniejszą fazą pracy

piśmiennej to te 10 minut, dane przez egzaminatorów w celu gruntownego przemyślenia i wyboru tematu, jednego z trzech, jakie egzaminator wypisał na tablicy i odczytał głośno i wyraźnie abiturientom wobec całej sali. Te właśnie zabiegi nauczyciela i niewliczanie czasu danego na wybór do owych 5 godzin egzaminu są m. inn. najlepszym dowodem, jak wielką rolę spełnia wybór tematu przez abiturienta. W pracy tej musi on mieć zapewniony absolutny spokój i niezależność sądu i wyboru. Regulamin egzaminu i dodatkowe instrukcje w poszczególnych kuratoriach ustalają w tym względzie odpowiednie zarządzenia i wskazówki dla nauczycieli, mające na celu konieczne przeciwdziałanie rozpraszaniu uwagi piszącego, zwłaszcza przy obmyślaniu wyboru tematu i doboru treści ściśle na temat, a więc zwalczanie korzystania i sprawdzania tekstów czy „ściągaczek“, wzajemnego porozumiewania się zarówno szeptem jak i przez odpowiednie gesty, znaki i wypożyczanie bibuły z odpowiednimi adnotacjami i td. Bo nie tylko chodzi o samodzielny i odpowiedni wybór tematu, ale nade wszystko jak najdokładniejsze odczytanie, zapisanie i poznanie stylizacji tematów danych do wyboru.

a) Tematy wybierać należy bardzo przezornie po gruntownym rozważeniu istotnych różnic między danymi do wyboru tematami (nie tylko pod względem treści, ale i stylizacji) i dorywczym ustaleniu punktów wytycznych każdego z trzech tematów. Przezorność taka jest i dlatego konieczna, że po upływie 10—15 minut tematu zapisanego już zmienić nie można. Należałoby więc pamiętać o tym, że tematy pozornie najłatwiejsze mogą pomimo wszystko okazać się trudnymi w atmosferze „maturalnej“.

Łatwe tematy literackie, związane ze znanym materiałem książkowym, są bardzo zdradliwe prowadząc do niedołącznej, bezmyślnej retrospekcji. Największe „niebezpieczeństwo“ kryje w sobie temat wolny, zwłaszcza dla ucznia słabego pod względem odczytania i zdolności obserwacyjnych, rozwoju umysłowego, umiejętności budowania ćwiczenia i poprawności językowej. Natomiast godne zalecenia jest wybranie tematu wolnego wtedy, kiedy uczeń posiada nie tylko odpowiedź na pytanie tematu wolnego, ale i budowę logicznie przejrzystą.

Tematy wolne ujawniają nie tylko zasób wiadomości życiowych i przeżyć osobistych, ale też indywidualne ustosunkowanie abiturienta do najaktualniejszych problemów współczesnych, jego zainteresowania i upodobania. W temacie wolnym bardziej niż w innych rodzajach na czoło wysuwa się postulat nie tylko poprawności języka, ale uwydatnienia jego artystycznych walorów.

Jeżeli o tym tyle mówimy, to raczej dla podkreślenia założenia, że nie ma tematów maturalnych „łatwych“ i że wybór tematu należy uzależnić od bardzo dokładnej samoanalizy i bardzo dokładnego rozważenia ściśle zapisanej stylizacji tematu. Wykazywałem już wyżej na przykładach, że drobna pozornie, a bardzo istotna w treści zmiana spójnika w temacie spowodowała do gruntu wadliwe ujęcie i rozwiązanie tematu. Tu chcę podkreślić, że uczeń wybierając temat musi z góry wiedzieć, dlaczego to czyni, jakie uwydatnia rysy zasadnicze i jakim będzie operował stylem w swej pracy. Dlatego należy przed wyborem ostatecznym dobrze sobie rozważyć, dlaczego wybieramy taki, a nie inny temat, jakie ułatwienia i braki, jakie wątpliwości i tezy wiążą się z wybranym tematem i td., innymi słowy: czy uczeń należycie rozumie temat, czy dostrzega w sformułowaniu tematu przez egzaminatora możliwości wypowiedzi indywidualnych i samodzielnych, czy może zaprojektować planową budowę i formę wypowiedzi (sprawozdanie, rozprawka, opis i td.) i czy zdoła tę całą pracę wykonać w ściśle określonym czasie (brulion — 3 godziny; czystopis — 2 godziny).

Zależy to oczywiście od pierwszej fazy szkicowania brulionu — dorywczego na razie zebrania materiału, opartego na syntezie własnych spostrzeżeń i wiadomości faktycznych, ściśle jednak związanych z tematem.

b) Podstawą orientacyjną w tym wstępnym rejestrze treści jest zapisany na arkuszu temat, jakby karta tytułowa książki przez nas czytanej, w której nawet nazwa wydawnictwa, rok i miejsce nakładu odgrywa tak często decydującą rolę w naszym do jej treści stosunku. Na razie zapisujemy i tylko dla naszej wiadomości (więc ołówkiem) dorywczy jakby spis lapidarnych nagłówków tworzonej przez nas „książki“ o każdym z trzech tematów. Spis ten powinien tworzyć trzy równoległe obok siebie kolumny, na które spojrzawszy łatwo będzie każdemu ustalić, czy i jakim zasobem treści rozporządzamy w odpowiedzi na pytanie czy zagadnienie zawarte w temacie. Tak więc w ciągu 10—15 minut dokonywamy pobieżnej analizy trzech tematów, a wynikiem tej pracy jest wybór tematu, który zostaje zapisany przez egzaminatorów i uczniów na arkuszu brulionu po skreśleniu dwu pozostałych tematów i wytarciu ołówkowych zestawień. Czynności te poprzedzają pisanie brulionu, które rozpoczynamy od chwili ustalenia początkowego terminu egzaminu przez przewodniczącego. Po co wycierać i skreślać zapisane poprzednio tematy i dorywcze spisy rzeczy? Chodzi o to, żeby usunąć wszystko z pola widzenia ucznia, co mogłoby rozpraszać uwagę i budzić refleksje nie związane z dokładnie zapisanym i wybranym tematem — a sam proces wycierania jest chwilą wyciszenia po wykonaniu intensywnej 10—15 minutowej pracy.

c) Rozpoczynamy teraz szkicować brulion wyłożywszy na stoliku zegarek w celu należytego rozmieszczenia czynności naszych w czasie 3 godzin. Zbieramy teraz materiał po raz drugi, już tylko na jeden, ściśle określony i ustalony temat. Spis rzeczy przekształca się teraz w wykaz poszczególnych cykli i rozdziałów. W ten sposób powstaje nasz przewodnik przy pisaniu brulionu, cała dyspozycja wewnętrzna. Kwestii tej jednak nie można traktować szablonowo — jak to bardzo trafnie wyjaśnia J. Biliński w *Ćwiczeniach słownikowych* (1933, str. 39—41):

„Każde wypracowanie jest ujęciem w słowa treści, która już w umyśle istnieje. Napisanie więc powinno być poprzedzone uświadomieniem sobie tej treści i obmyśleniem formy, w której ma być podana. To pewnik, którego nikt zbijać nie myśli. Ale stopień uświadomienia tej treści może być różny — boć przecie nie chodzi o przelanie na papier czegoś już gotowego, ustalonego co do porządku i słownego brzmienia, lecz o stworzenie rzeczy nowej z elementów dobrze znanych. Może on zależeć i od rodzaju tematu, — inaczej bowiem ogarniam uprzednio w umyśle zarys całości, gdy chodzi o opis znanego mi zdarzenia czy przedmiotu, inaczej zaś, gdy tworzę coś zupełnie samodzielnie, puszczając wodze wyobraźni; — zależy następnie w bardzo wysokim stopniu od właściwości indywidualnych piszącego. Czasami pisanie jest działaniem impulsywnym, myśli nasuwają się same i znajdują od razu odpowiednią formę; pisze się bez namysłu prawie; pod wpływem wewnętrznej potrzeby wypowiedzenia się, — czasem trzeba o rzecz walczyć niejako, szukać myślowych skojarzeń, łamać się z wyrazem. Jeden wie z góry, co napisze, drugi będzie miał dość bezładne wyobrażenie o treści, która porządkuje się dopiero podczas pisania.

Jedni zawsze raczej improwizują, inni tworzą więcej świadomie; wielu nie może nigdy od razu czegoś napisać, muszą zrobić sobie najpierw szkic, będący nieuporządkowanym rzucaniem myśli, które następnie porządkują, jakby przeglądając materiał, w którym najpierw w tej formie muszą się rozejrzeć; jednym przychodzą pomysły do głowy w chwili, gdy biorą pióro do ręki, inni widzą w takiej sytuacji pustkę w głowie. Nie umieją wówczas skupić się, muszą sobie najpierw podczas ruchu rzecz przemyśleć i w głowie ukształtować“.

I dlatego właśnie zalecamy na wewnętrzny użytek wykaz zawierający punkty styczne i punkty wyjścia, ilustracje, miejscami szczegóły ujęcia i charakterystyczne wyrażenia (jakby kursywa, tłuste czcionki w czytanej przez nas książce) subiektywne wypowiedzenie, podmiotowe intencje, ideowe założenia i td. W wyniku tych czynności zjawia się też świa-

domość potrzeby „przedmowy“, wstępu ćwiczenia, a więc i jego treść.

Po dokonaniu tej pracy odczytujemy ustalone przez nas tytuły rozdziałów, podkreślając ołówkiem, najbliższe treści tematu, najbardziej nas interesujące, z pominięciem na razie reszty zaprojektowanych przez nas przesłanek. Ta czynność ujawni nam nasze stanowisko i założenia, nasze nastawienie ideowe i myśl przewodnią pracy, doprowadzi w konsekwencji do wniosku: zakończenia całej naszej dyspozycji. Gdyby jednak na drodze takiego rozważania zachodziły nieprzewidziane trudności, niezrozumiałe przesłanki czy wzbudzone wątpliwości, to wynotujemy je sobie oddzielnie dla pamięci znowu tylko ołówkiem. Spróbujemy je albo ominąć, albo na razie odsunąć — w żadnym razie nie przerywając rozpoczętej pracy dojścia do ostatecznego wniosku, jaki podajemy w zamknięciu naszej dyspozycji. Po tych czynnościach wstępnej budowy planu ćwiczenia pogłębiamy stylizację części składowych w postaci jędrnych, treściwych zdań, formułujących myśli podstawowe, ilustrujące nie tylko dorywczy spis rzeczy, ale i tytuły poszczególnych cykli i rozdziałów. W ten sposób powstają luźne często tezy, które mamy połączyć w związki logiczne łączące się z opracowaną dyspozycją, a zwłaszcza ideą zasadniczą czy pytaniem tematu.

Z rozwinięcia tych tez zapisywanych w brulionie (zawsze od nowego wiersza) powstają stopniowo notatki, konspekt (streszczenie) i przy dalszym uzupełnieniu całe ćwiczenie, zawierające prócz myśli zasadniczych ich dosadne ilustracje, t. zw. materiał faktyczny.

Brulion piszemy wolno, z namysłem, ale zawsze mając na celu związek z tematem i myślą przewodnią całości.

d) Po napisaniu brulionu należy 10 minut gruntownie odpocząć, (zjedzenie śniadania — gimnastyka), bo czeka ucznia bardzo istotna i męcząca praca korektorska, redakcyjna i syntetyczna. Do pracy tej nie należy przystępować bez przygotowania, a jest nim uważne, dwukrotne przeczytanie (możliwie pół głośno) całości i na razie bez szczegółowej korekty treści i formy (styl, ortografia, interpunkcja). Zadaniem pierwszej korekty brulionu jest krytyczne stwierdzenie, o ile treść ćwiczenia dotrzymała obietnicy i dała pełny, jasny wyraz zamierzeniu autora: ścisłego powiązania całości z tematem i równomiernego rozwinięcia poszczególnych myśli zasadniczych, zestawień i wniosków. Już przy tej lub drugiej korekcie można i należy w zakresie treści i technicznie uwydatnić dyspozycję (od nowego wiersza zasadnicze działy tematu!), cytaty (podkreślenia i cudzysłowy), odnośniki i td., skreślić zbędne zwroty, znaki, powtarzania, przytoczenia, bo lepiej mało na ten temat napisać, a dokładnie i przejrzeć. — Może

dałoby się jeszcze coś dopisać lub skreślić czy przesunąć, albo rozwinąć pomysłowość w kierunku ożywienia treści, wzbogacenia jej charakterystycznymi wypowiedziami czy ilustracjami, tak żeby całość zaciekała czytelnika. Najrzęczniejszą już we wstępie ćwiczenia odpowiednio dobranym zwrotem czy myślą zwrócić uwagę czytelnika na treść wywodów, punkt wyjścia i myśli przewodnie. Stając zaś na straży poprawnego uporządkowania planu i formy ćwiczenia zwrócimy przy drugiej korekcie brulionu uwagę szczególną na urobienie związku ideowego i językowego pomiędzy autorem i czytelnikiem wypracowania przez odpowiednie podkreślenia. Wchodząc zaś w samą istotę rzeczy należałoby ustalić za radą K. Linkego, czy: ...1) zamierzenie piszącego znalazło swój pełny wyraz, tj. czy trzyma się abiturient omawianego przedmiotu zagadnienia, tematu, czy nie zbacza i nie gubi drogi prostej, wiodącej do podkreślenia istoty myśli przewodniej; 2) należyście porządkuje następstwo myśli, a nie stawia obok siebie rzeczy, które do siebie nie należą; czy wszystko znalazło swoje właściwe miejsce w całości; 3) piszący nie powtarza się; 4) znajduje dla każdej rzeczy odpowiedni wyraz; 5) przedstawienie rzeczy nie rwie się, a może i zamyka w jakimś miejscu, gdzie naturalny przebieg myśli wymaga dalszego ciągu...

Najbardziej typowe błędy spotykane w korekcie brulionu to zwłaszcza:

- 1) nieuważne i pobieżne przejrzenie pracy;
- 2) jednokrotne tylko odczytanie ćwiczenia;
- 3) poprawianie jednoczesne ortografii, przestankowania, treści (zamiast czynić to po kolei);
- 4) niewydatnienie myśli przewodniej tematu przez zlekceważenie podkreśleń, odstępów i td.;
- 5) brak w planie i ćwiczeniu przesunięć i poprawek wskazanych przez logikę i myśl przewodnią całości;
- 6) zlekceważenie zasad nowej pisowni;
- 7) brak wyraźnego pozaznaczania poprawek, wstawek i odnośników, co opóźnia przepisywanie pracy na czysto.

e) Także wykończenie dzieła wymaga odpoczynku, który przeznaczamy na oczyszczenie stolika i rąk, przygotowanie bibuły i okładki dla czystopisu. Przepisywanie nie może być tylko pracą bezmyślną, pospieszną, mechaniczną. Takie bowiem ustosunkowanie się do pracy, powoduje typowe na egzaminach zjawisko, że brulion pomimo kreśleń jest w treści i formie poprawniejszy niż czystopis. Jak więc powinien wyglądać czystopis? W zasadzie 2 godziny projektowane na czystopis w praktyce niestety zostają znacznie zredukowane, zwłaszcza wobec tego, że sposób zapisywania poprawek, wstawek czy odnośników w brulionie zbyt

nie później przedłuża przepisywanie pracy „na czysto“. Niejednokrotnie abiturienti chcieliby uzyskać zgodę na nieprzepisywanie pracy tłumacząc prośbę swą wyglądem brulionu. Nie wiedzą jednak o tym, że czystopis to m. inn. przywilej na korzyść ucznia. — Jest to bowiem trzecia i ostateczna korekta brulionu. Czystopis zmusza do ściślejszego sformułowania własnych myśli, do podkreślenia względnie do rewizji podkreśleń przejrzania budowy zdań i okresów. Każdy mówca przed występowaniem publicznym sprawdza swoje notatki i ostatecznie je układa i ustala. Uczeń składając pracę po 5 godzinach dokonywa tego aktu ostatecznego, świadczącego o jego opanowaniu, wyrobieniu i zaufaniu do sił własnych. Przy pisaniu więc czystopisu jak i w czasie całego ćwiczenia nie należy się spieszyć i oddawać pracy przed innymi. Kolejność prac jest rzeczą drugorzędną, ważne jest raczej rozplanowanie całości w ramach 5 godzin.

W przeciwnym bowiem razie powtarzamy mechanicznie za brulionem zasadnicze jego błędy, powstałe w wyniku zlekceważenia dwukrotnej, półgłosem wykonanej korekty i koniecznego po napisaniu brulionu odpoczynku.

Do takich błędów zwłaszcza należy:

- 1) brak skrócenia zbyt obszernego i szczegółowego wstępu oraz nieudolne przejście i następstwo przesłanek.
- 2) niedbała ortografia (nowa!), interpunkcja i styl (szyk wyrazów, powtarzania);
- 3) niedbały, niewyraźny charakter pisma — rozmyślne pisanie niewyraźnych liter w razie wątpliwości ortograficznych;
- 4) niestaranne marginesy i ich zapisywanie w celu uniknięcia przenoszenia wyrazów;
- 5) brak bibuły — kleksy, zamazania, kreślenia;
- 6) brak zaznaczenia kolejności stron brulionu i czystopisu — wzgl. miejsca w brulionie, do którego przepisano w czystopisie.

W zamknięciu pracy nad czystopisem, podobnie jak po napisaniu brulionu, konieczne jest jeszcze raz (nawet kilka razy, jeśli czas pozwoli) odczytanie całości, głośno lub półgłosem, bo w ten sposób łatwiej dostrzec braki i skupić uwagę na konstrukcji ćwiczenia, jasności stylu oraz budowie zdań. Ewentualne poprawki należałoby już jednak omówić na marginesie lub po napisaniu całości — względnie, jeśli czas na to pozwala, jeszcze raz przepisać pierwszy „czystopis“. Bo zawsze lepiej oddać pracę dobrą niż usianą błędami... aby tylko pierwszą, najwcześniejszą! W ten sposób czystopis jest również przyczynkiem do charakterystyki abiturienta.

CZEŚĆ DRUGA.

Wykaz tematów maturalnych.

Objaśnienie.

Wszelkie dawne i obecne poglądy na temat wypracowań piśmiennych związane były z bezpośrednimi obserwacjami życia szkoły. Stąd powstała cała literatura obejmująca zestawienia tematów i wypracowań piśmiennych. Zbiory typu O. Antesa (*Papierowy Drakon* — przekład rosyjski z 1912 r.) czy Scharrelmanna (*Im Rahmen des Alltags*), A. Jensa i W. Lamszusa (*Unser Schulaufsatz*, 1910 r.), Dimbergera (1910) czy K. Linkego w *Nauczaniu łącznym* (przekład polski J. Saloniego, 1933 r.) i wiele innych ilustrują dosadnie wszelkiego rodzaju tematy i wypracowania na Zachodzie. Prócz szeregu ankiet skierowanych do literatów i metodyków na temat szkolnych ćwiczeń piśmiennych zajęła się nimi nawet literatura piękna i prasa codzienna nie tylko na Zachodzie, ale i w Polsce. Świadczą o tym u nas Jalu Kurek (*Grypa szaleje w Naprawie*, r. III) i reklamowe tematy I. K. C., zaczerpnięte z powieści Jana Wiktora, lub powieść Poli Gojawicyńskiej: *Dziewczęta z Nowolipek* (R. VII). Rzeczą jednak bardzo znaną jest, że zarówno na Zachodzie jak i w Polsce zainteresowano się głównie tematami i wypracowaniami szkoły powszechnej (zbiory tematów H. Rowida z 1913—1914 r., A. Szycówny z 1919—1920 r., J. Bilińskiego z 1933 r. i wiele innych).

Pomijając różne „pomoce szkolne“, dające gotowe rozwiązania, pierwszy wyłom w dziale zbiorów tematów i wypracowań dla gimnazjów stanowią rozmaite „Poradniki dla samouków“ i „maturzystów“. Odrębną ciekawą grupę wydawnictw dla szkół średnich tworzą zbiory i wskazówki metodyczne typu T. Czapczyńskiego *Ćwiczeń w mówieniu* (1922 r., str. 32—33, 38—129) uwzględniających też tematy z czasów Konarskiego (str. 105) i Komisji Edukacji Narodowej (str. 119—126).

Odmienny rodzaj stanowią różne wykazy tematów wolnych w ujęciu np. K. Sosnowskiego (*Tematy do wypracowań polskich*, Kraków 1929). Te i inne zbiory tematów charakteryzuje wspólny rys: treść i stylizacja dorosłych, obca nieraz światu ucznia. Przez kilka lat (od r. 1927) wychodziły staraniem Zarządu Gł. Stow. Dyr. Pol. Szk. Śred. (wyd. Arcta) spisy tematów dawanych co rocznie przy maturze piśmiennej w poszczególnych kuratoriach. Wedle intencji wydawców miał to być materiał orientacyjny w zakresie poziomu i charakteru piśmiennych egzaminów dojrzałości... oraz... przyczynek do historii naszego szkolnictwa... od roku 1927.“ Wydawnictwo to pośrednio uznane zostało przez naczelną władzę szkolną za potrzebne i celowe, zwłaszcza jako „...cenna pomoc w pracy przygotowawczej do egzaminu dojrzałości...“ (Patrz: wstęp do Rocznika III. z 1930 r.).

Moje zestawienie również obejmuje t. zw. tematy urzędowe, tj. tematy, które rzeczywiście dawano przy maturze piśmiennej na terenie różnych kuratoriów szkolnych państwa polskiego. Różni się jednak zasadniczo od wspomnianych poprzednio opracowań.

Po pierwsze: dokonałem krytycznego wyboru z olbrzymiego materiału, obejmującego lata 1918—1936. Po drugie: podstawą układu nie jest u mnie kolejność lat, w których tematy dawano, lecz oparty na pewnej wspólnej zasadzie podział na grupy, działy, cykle i podcykle.¹⁾

Chcąc umożliwić czytelnikowi orientację, jak tematy przedstawiają się na tle ewolucji programów i obowiązujących dziś wskazań, podałem prawie przy każdym temacie również okrąg kurat. i datę. Takie informacje pozwolą uczniom i nauczycielom krytycznie ocenić zebrane tematy, z których niejeden należy dziś do kategorii stopniowo zanikających. Zajęcie należytego stanowiska w tym względzie będzie ułatwione dzięki materiałom podanym w części I. książki.

W wykazie starałem się uwzględnić zarówno tematy związane z lekturą, jak tematy historyczne i t. zw. wolne, co odpowiada potrzebom egzaminacyjnym. W zakończeniu pracy podałem skróty rzeczowy, ułatwiający znalezienie tematów w zależności od różnych sformułowań i podejść.

Pozwoli on również, nawet bez pisania ćwiczeń, dokonać samodzielnej kontroli wiadomości rzeczowych i uzdolnień pisarskich w poszczególnych dziedzinach.

Wybór mój nie jest tylko przyczynkiem do historii metod

¹⁾ Oczywiście, że podział taki sprawiał nieraz duże trudności, jak wszelka zresztą schematyzacja. Niejeden temat mógłby równie dobrze znaleźć się w innym cyklu czy podcyklu.

nauczania w Polsce, co niewątpliwie jest także cenne w okresie wygasania gimnazjum starego typu, ale też wskazówką ważną dla nauczycieli uczących w najwyższych klasach szkoły średniej oraz dla abiturientów, eksternów i samouków, przygotowujących się do egzaminów końcowych. Wartości tej nie umniejszy nawet zwinięcie dawnych gimnazjów, gdyż tematy zebrane stanowią pewien konkretny materiał orientacyjny dotyczący w ogóle młodzieży szkół średnich w wieku 17—20 lat, co i w zmienionych warunkach posiada chyba znaczenie.

W przekonaniu o użyteczności niniejszego zbioru postanowiłem ogłosić go dla dobra szkoły i uczącej się młodzieży.

SKRÓTY:

K	—	Kuratorium Okręgu Szkolnego	Krakowskiego
L	—	"	Lwowskiego
Lb	—	"	Lubelskiego
Ł	—	"	Łódzkiego
P	—	"	Poznańskiego
Pl	—	"	Poleskiego
Pm	—	"	Pomorskiego
W	—	"	Warszawskiego
Wl	—	"	Wileńskiego
Woł	—	"	Wołyńskiego
Ś	—	obszar województwa śląskiego	

Cyfry umieszczone przy tych literach oznaczają, w którym roku wyznaczono dany temat, n. p. 29 oznacza 1929, 30 oznacza 1930 i t. d.

GRUPA PIERWSZA: TEMATY LITERACKIE.

DZIAŁ I. TWÓRCY I ICH DZIEŁA.

A. TWÓRCZOŚĆ POSZCZEGÓLNYCH PISARZY.

JAN KOCHANOWSKI.

1. Egoizm i miłość ojczyzny w *Odprawie posłów greckich*. — L. 29.
 2. Reminiscencje klasyczne w *Trenach* Kochanowskiego. — Wl. 24.
 3. Pierwiastki humanizmu w twórczości Jana Kochanowskiego. — Ś. 28.
 4. O ile w twórczości J. Kochanowskiego znalazły swój wyraz pierwiastki literatury klasycznej? — Woł. 30.
 5. Cele i problemy życia człowieka, na podstawie utworów J. Kochanowskiego. — Woł. 30.
 6. Jakie zasługi położył Jan Kochanowski dla literatury polskiej? — W. 31. (Temat dla eksternistów).
 7. Uzasadnić twórczością J. Kochanowskiego słowa:
„I wdarłem się na skałę pięknej Kalliopy,
Gdzie dotychczas nie było znaku polskiej stopy“. — Pl. 30.
 8. Czego uczył Jan Kochanowski swoich rodaków i czym ich wzruszał? — W. 30.
 9. Wartości wychowawcze w poezji Kochanowskiego. — Wl. 30.
 10. Praktyczna filozofia życia Jana Kochanowskiego (referat jubileuszowy). — Wl. 30.
 11. Jakie przestrogi dla Polski głosił Kochanowski? — W. 30. (Temat dla eksternistów).
 12. Pierwiastek obywatelski w twórczości Jana Kochanowskiego. — W. 30.
 13. Jan Kochanowski i jego ideały obywatelskie na tle epoki ówczesnej. — Pm. 30.
 14. Jan Kochanowski — obywatel, człowiek i artysta w świetle poznanych utworów. — W. 25.
 15. Jan z Czarnolasu (przemówienie na zebraniu młodzieży). — K. 30. (Dla gimn. humanistycznych).
 16. Rozważania o nieprzemijających wartościach poezji z racji czterechsetnej rocznicy urodzin Kochanowskiego. — Lb. 30.
 17. Stanowisko Jana Kochanowskiego w literaturze polskiej (przemówienie ucznia kl. VIII podczas uroczystości 400-nej rocznicy urodzin). — P. 30.
- Stwierdzo „Frej“ na „uchowaniu liter“.*
SZYMONOWICZ.
18. Szymonowicz jako malarz obyczajów wsi polskiej z jej radościami i smutkiem. — Lb. 29.
 19. Motywy realistyczne sielanek Szymonowicza. — Lb. 29.
- ##### W. POTOCKI.
20. Postać hetmana Chodkiewicza i życie rycerstwa polskiego w pogotowiu wojennym na tle wiadomości z historii i na podstawie utworu Wacława Potockiego pt. *Wojna chocimska*. — Woł. 29.

KRASICKI.

21. Społeczeństwo polskie wieku XVIII-go w świetle satyr i powieści Krasickiego. — W. 28.
22. Twórczość Krasickiego jako świadectwo odrodzenia się społeczeństwa w epoce stanisławowskiej. — W. 35.

STASZIC.

23. Stanisław Staszic — najwybitniejszym przedstawicielem wieku oświecenia w państwie polskim. — P. 26.

BRODZIŃSKI.

24. Wieś polska. Krajobraz i lud na podstawie *Wiesława Brodzińskiego*. — Pm. 30. (Dla kand., zdających w jęz. niem.).

MALCZEWSKI.

25. Przeszłość rycerska w *Marii Malczewskiego*. — W. 28.

FREDRO.

26. O ile akcja i charaktery w *Ślubach panińskich* stwierdzają prawdziwość słów, położonych na czele komedii: „Rozum mężczyzną, białogłową tylko afekt rządzi i raz kocha, raz nienawidzi i nie gdzie rozum, ale gdzie afekt, tam wszystko“ (A. Fredro). — W. 22.
27. Świat szlachecki w komediach Fredry. — W. 28.
28. Która postać w *Zemście za mur graniczny* wydaje mi się najświetniejszą i dlaczego? — Pm. 29. (Dla kand., zdających w jęz. niem.).

MICKIEWICZ.

29. Bitwa z Krzyżakami podług *Grażyny Mickiewicza* — Pm. 28.
30. Grażyna i Konrad Wallenrod, jako ofiary obowiązku patriotycznego. — W. 29.
31. Kobieta - bohaterka w poezji Mickiewicza. — Woł. 30.
32. Charakterystyka młodzieży filareckiej w *Dziadach* Mickiewicza. — L. 30.
33. Odpowiedzialność jednostki za losy uciemzonego narodu w pojęciu Mickiewicza (Konrad Wallenrod, Konrad w III. cz. *Dziadów*, Jacek Soplica). — W. 28.
34. Pierwiastki malarskie i refleksyjne obrazów przyrody w *Sonetach krymskich* i w *Panu Tadeuszu*. — Wl. 26.
35. Szlachta zaściankowa w *Panu Tadeuszu*. — Pm. 29. (Dla kand., zdających w jęz. niem.).
36. Polskość *Pana Tadeusza*. — L. 29.
37. Ród Sopliców i jego rola w *Panu Tadeuszu* Mickiewicza. — W. 28.
38. Wartość etyczna trzech Sopliców. — W. 23.
39. Soplicowo — „centrum polszczyzny“. — W. 28.
40. Wady i zalety narodowe w świetle *Pana Tadeusza*. — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
41. Wartości moralne społeczeństwa polskiego w świetle *Pana Tadeusza*. — W. 35. zim.
42. Dodatnie i ujemne wartości duszy polskiej na podstawie *Pana Tadeusza*. — W. 26.
43. Jak przejawia się duch niepodległości w *Panu Tadeuszu*? — P. 34.
44. Dlaczego społeczeństwo polskie obchodzi uroczyste stulecie *Pana Tadeusza*? — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
45. Co się działo w Europie, w Polsce i na Litwie, gdy Pan Tadeusz wrócił ze szkół do Soplicowa? Czy społeczeństwo na Litwie odnosiło się czynnie do współczesnych wypadków politycznych? Odpowiedź należy oprzeć ściśle na treści ksiąg *Pana Tadeusza*. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepoliskim jęz. wykł.).
46. Zosia a Telimena. — P. 30. (Dla kand., zdających w jęz. niem.).
47. Adam Mickiewicz a Rosja. — L. 29.

48. Wykazać na życiu Mickiewicza prawdę słów Krasińskiego: „Młodość jest rzeźbiarką, co wykuwa żywot cały“. — W. 30.
49. Idea miłości ojczyzny w poezji A. Mickiewicza. — L. 30.
50. Hasła etyczne w poezji Mickiewicza. — W. 30. (Temat dla eksternistów).
51. Mickiewicz jako wychowawca narodu. — K. 26. (Dla gimn. hum.).
52. Nienawiść i miłość w poezji Mickiewicza. — W. 36 jes.
53. Tendencje społeczne w utworach Mickiewicza. — W. 30.
54. Pierwiastek autobiograficzny w twórczości Mickiewicza. — Wl. 24.

SŁOWACKI.

55. Jak pewno wiesz, *Kordian* J. Słowackiego został usunięty z obowiązkowej lektury szkolnej. Ponieważ ty znasz ten utwór, wyjaśnij, czy i o ile opuszczenie tego utworu wpłynie na zmianę zdobytego przez ciebie zrozumienia ducha poety i jego twórczego rozwoju. — L. 29.
56. *Kordian* i *Anielli* jako wcielenie myśli Słowackiego o sobie i narodzie. — Lb. 28.
57. Fatalizm zbrodni w *Balladynie* Słowackiego. — W. 28.
58. Dwa światy w *Lilli Wenedzie*. — Woł. 29. (Dla szkół z niepoliskim jęz. wykł.).
59. Stosunek Słowackiego do społeczeństwa na podstawie *Kordiana*, *Anielli*, *Lilli Wenedy* i *Grobu Agamemnona*. — W. 29.
60. Wizerunek duchowy J. Słowackiego na podstawie *Beniowskiego*. — W. 25.
61. Charakterystyka niewieści postaci poezji Słowackiego. — L. 29.
62. Krytyka społeczeństwa polskiego w twórczości Słowackiego. — Wl. 30.
63. Słowacki sędzią narodu polskiego. — L. 29.
64. Słowacki jako sędzia współczesnego mu pokolenia. — W. 28.
65. Sąd Słowackiego o współczesnym mu pokoleniu na podstawie znanych mi utworów poety. — W. 30.
66. Pierwiastek satyryczny w znanych mi utworach Słowackiego. — W. 31.
67. Rycerska przeszłość Polski w znanych mi utworach J. Słowackiego. — W. 30.
68. Walka Słowackiego o godność narodu polskiego. — W. 35. (Temat dla eksternistów).
69. Słowacki, poeta idei demokratycznej. — P. 24.
70. Jakie wskazania poezji Słowackiego uważam za najbardziej żywotne w dobie obecnej i dlaczego? — W. 35.
71. Etapy i wyniki duchowej walki J. Słowackiego o zdobycie świadomości celu bytu jednostki i grupy społecznej. — Woł. 30.
72. Rywalizacja z Mickiewiczem w utworach Słowackiego. — Wl. 26.
73. Jakie ideały i jakie piękne czyny kochał poeta i wieszcz Juliusz Słowacki i w których postaciach ukazywał je narodowi? — Woł. 29.

KRASIŃSKI.

74. *Nieboska Komedia* Z. Krasińskiego, jako obrona religii i chwały przeszłości. — W. 28.
75. Pankracy i Leonard. (Charakterystyka porównawcza). — W. 23.
76. *Nieboska Komedia* i *Irydion* jako wyraz poglądu Krasińskiego na walkę zła z dobrem. — Lb. 28 i Pl. 29.
77. Krasiński w walce z demokracją i rewolucją. — W. 29.
78. Program społeczno - narodowy w znanych mi utworach Z. Krasińskiego. — W. 30.
79. Które pierwiastki w twórczości Zygmunta Krasińskiego — zdaniem twoim — mają charakter trwałe i które mogą być aktualne w chwili obecnej i dlaczego? — L. 29.
80. Czy słów Krasińskiego:

Balladyna
wypowiedź
demokratyczna -
tycznych po
głębokości
wiedzy

Demokratyzm
tycznym

Myśl demokratyczna
1831. r. w pu-
blicystyce
emigracyjnej
over w publicy-
stykę i poezję
krajową

Patriotyzm „P. Tadeusza“

*„P. Tadeusz“ pomnikiem wystawionym Polom szlacheckim
Świąt szlacheckich w „P. Tadeuszu“*

„Nic nie spychać nigdy w dół,
Lecz do coraz wyższych kół
Iść przez duchów podnoszenie,
Bo cel światów — szlachetnienie“,

nie możnaby położyć na czele całej jego poetyckiej twórczości? — L. 29.

81. Walka o ideały chrześcijańskie w twórczości Zygmunta Krasińskiego. — Lb. 29.

ASNYK.

82. Pogląd Asnyka na świat na podstawie cyklu *Nad głębiami*. — Lb. 28.
83. Znaczenie Asnyka jako piewcy wiary w jaśniejszą przyszłość i postęp ludzkości. — Lb. 28.
84. Zagadnienie ewolucji w poezji Asnyka. — Lb. 29.
85. Asnyk jako człowiek dwóch epok. — Wl. 35.

KONOPNICKA.

86. Świat fantazji w znanych mi utworach Konopnickiej. — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).

B. PRUS.

87. Siła i słabość Wokulskiego. — W. 35.
88. Rzecki jako przedstawiciel romantyzmu w ujęciu pozytywisty. — Lb. 28.
89. Postać Rzeckiego w *Lalce* Prusa, jego stosunek do otoczenia, poglądy społeczno - polityczne. — Wl. 23.
90. Ostatni romantyk w *Lalce* Prusa. — W. 30.
91. Przedstawiciele idealizmu w *Lalce* Prusa.
92. Romantyzm a pozytywizm w *Lalce* Prusa. — Lb. 28.
93. Ludzie pracy fizycznej w *Lalce* i nowelach Prusa. — Lb. 29.
94. Humanitaryzm w znanych mi utworach Prusa. — W. 28.
95. Ideał pracy obywatelskiej Prusa. — P. 31.
96. Naród bez państwa w twórczości Prusa. — P. 35.
97. Zagadnienia o charakterze ogólnoludzkim w twórczości B. Prusa. — Wl. 35.

SIENKIEWICZ.

98. Ostatni dzień na wieży. Opowiadanie latarnika. (Na podstawie noweli Sienkiewicza). — Pm. 28.
99. Motywy podobne w nowelach Sienkiewicza *Za chlebem* i *Latarnik*. — Pm. 30.
100. Duch rycerski i chrześcijański w *Trylogii* Sienkiewicza. — P. 26.
101. Przedstawiciele możnowładców polskich w *Trylogii* Sienkiewicza i ich charakterystyka. — P. 29.
102. Czym tłumaczą pocztytność *Trylogii* Sienkiewicza? — W. 36.
103. Skrzetuski a Bohun. (Charakterystyka porównawcza). — Pm. 29. (Dla kand., zdaj. w j. niem.).
104. Jakie cnoty i zbrodnie krzewiły się w Polsce według Sienkiewicza w epoce „ognia, miecza i potopu“? — L. 29.
105. Sienkiewicz jako powieściopisarz historyczny. — W. 30. (Temat dla eksternistów).
106. Kult heroizmu w powieściach historycznych Sienkiewicza. — Lb. 28.
107. Jak Sienkiewicz pracował nad pokrzepieniem serc? — Pm. 29 i W. 34.
108. Przeobrażenia duchowe Kmicica i Winicjusza. — W. 29.
109. Pierwiastki narodowo - wychowawcze w twórczości Sienkiewicza. — Pl. 30.
110. Sienkiewicz jako humorysta. — L. 29.

ŻEROMSKI.

111. Tragizm bohatera *Ludzi bezdomnych* Żeromskiego. — Gimn. pols. w Gdańsku, 29.

112. Niedola ludzka a szczęście osobiste w *Ludziach bezdomnych*. — Lb. 28.
113. Jaki typ człowieka uważam obecnie za bardziej wartościowy: Judy-ma z *Ludzi bezdomnych*, czy Przełęckiego z *Przebieczki*? — L. 35.
114. Pojęcie bezdomności w nowelach i powieściach Żeromskiego. — Wl. 35.
115. Konflikt jednostki ze społeczeństwem w znanych mi utworach Żeromskiego. — W. 30.
116. O co i jak walczą bohaterowie Żeromskiego? — W. 34.
117. W jaki sposób bohaterowie Żeromskiego chcą świat pchnąć na nową tory? — W. 30.
118. Żeromski jako obserwator i lekarz polskiej nędzy społecznej. — Lb. 30.
119. Ideały społeczne Żeromskiego. — W. 28.
120. Żeromski w walce z biernością i egoizmem społeczeństwa. — W. 36.
121. Stefan Żeromski — wychowawcą współczesnego Polaka. — Lb. 29.

WYSPIAŃSKI.

122. Wizerunek duchowy współczesnego pokolenia w *Weselu* Wyspiańskiego. — Wl. 28 i P. 29.
123. Krytyka współczesnego społeczeństwa u Wyspiańskiego. — L. 33.
124. Satyra patriotyczna u Wyspiańskiego. — Wl. 26.
125. Która z postaci dzieł Wyspiańskiego wywarła na mnie najsilniejsze wrażenie i dlaczego? — P. 33.
126. Stanisław Wyspiański jako wyraziciel myśli, uczuć i dążeń narodu polskiego. — W. 34.
127. Wyspiański współtwórcą Odrodzonej Polski. — L. 33.

KASPROWICZ.

128. Pogląd Kasprowicza na świat na podstawie *Hymnów* i *Księgi ubogich*. — Lb. 33.

INNI.

129. Z jakimi zjawiskami życia ludzi, zwierząt i krajobrazami poznają nas powieści Jacka Londona i jakie budzą w nas zainteresowania? — Woł. 29.

B. ZESTAWIENIA AUTORÓW I ICH POGLĄDÓW.

130. Dodatnie i ujemne strony życia szlachty polskiej XVI-go wieku w świetle utworów Reja, Kochanowskiego i Skargi. — W. 29.
131. Troska o przyszłość Rzeczypospolitej u Kochanowskiego i Skargi. — Lb. 30.
132. Kochanowski i Pasek jako przedstawiciele dwóch kultur. — Lb. 30.
133. Troska o przyszłość Rzeczypospolitej w świetle znanych mi utworów Kochanowskiego, Skargi i Krasickiego. — W. 26.
134. Jak pojmowali miłość ojczyzny Kochanowski, Skarga i Staszic? — Woł. 30.
135. Zagadnienia i obowiązki posła sejmowego według Kochanowskiego, Skargi i Niemcewicza. — Ł. 28.
136. Porównaj zakres myśli, uczuć i pragnień w utworach Jana Kochanowskiego i Adama Asnyka i wytłumacz różnicę. — Ł. 29.
137. Kochanowski i Mickiewicz jako poeci narodowi w swoich epokach. — Pl. 30.
138. Skarga i Mickiewicz (charakterystyka porównawcza). — Ł. 29.
139. Stosunek Mickiewicza i Skargi do swego narodu. (Na podstawie *Kazań sejmowych* i *Ksiąg narodu i pielgrzymstwa*). — Wl. 29.
140. Obraz życia szlachty w epoce sejmów czteroletnię na podstawie utworów Zabłockiego i Niemcewicza. — Wl. 26.
141. Charakterystyka porównawcza twórczości Bohdana Zaleskiego a Tarasa Szewczenki. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. jęz. wykł.).

142. Patriotyzm A. Mickiewicza i J. Słowackiego (porównanie). — L. 28.
143. Dążność do doskonałości moralnej w życiu i poezji Mickiewicza i Słowackiego. — Pm. 28.
144. Stosunek Mickiewicza i Słowackiego do Boga, uwidoczony w ich poezji. — Lb. 28.
145. Kraj lat dziecinnych w twórczości Mickiewicza i Słowackiego. — W. 31.
146. Na czym opierał Mickiewicz i Krasiński wiarę w zmartwychwstanie Polski? — L. 29 i Pl. 30.
147. Odmienne stanowiska w literaturze i społeczeństwie trzech poetów: Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego. — K. 22. (Dla gimn. mat. przyr.).
148. Cel nie uświęca środków. (W jaki sposób udowodnili to Mickiewicz i Krasiński?). — Lb. 29.
149. Poglądy trzech wieszczów na sprawę polską. — P. 20.
150. Walka literacka trzech naszych wieszczów o hasła i programy społeczno - narodowe. — Woł. 29.
151. Zapatrywania trzech wieszczów na odrodzenie Polski. — L. 30.
152. Wykazać, o ile twórczość trzech wieszczów oraz Wyspiańskiego była przygotowaniem do wielkiego dnia zmartwychwstania Polski. — Lb. 29.
153. Idea chrześcijańska w utworach trzech wieszczów. — Pl. 29.
154. Udowodnić na poezji trzech wieszczów prawdę słów M. Konopnickiej: „Pieśniarz zostawia nam w piersi własne, bijące serce. A jest to spadek duży i mocny, albowiem przyrasta do niego samemu narodowi serce“. — W. 22.
155. Zadania „młodych“ według Mickiewicza i Asnyka. — W. 33.
156. Świat pojęć i wierzeń ludowych w balladach T. Szewczenki i A. Mickiewicza. — Woł. 30.
157. Zmartwychwstanie Polski w twórczości Krasińskiego i Asnyka. — Lb. 28.
158. O ile *Lalka* Prusa uzasadnia tezę Asnyka: „Zmarłych pokoleń ideałna sfera w żywej ludzkości wieczne ma siedlisko“. — P. 32.
159. Prus i Sienkiewicz — dwa profile literackie. — L. 28.
160. Triumf wartości etycznych w utworach Sienkiewicza i Prusa. — Woł. 30.
161. Sienkiewicz a Matejko, jako malarze przeszłości narodowej. — K. 30.
162. Mickiewicz, Matejko, Sienkiewicz, jako malarze przeszłości naszej. — P. 31.
163. Żeromski i Sienkiewicz, jako malarze przeszłości polskiej. — W. 29.
164. Horacjuszowski: „Non omnis moriar“ w powieściach Prusa i Orzeszkowej. — W. 34.
165. Niedole chłopskie w znanych mi nowelach Prusa, Sienkiewicza, Konopnickiej i Dygasińskiego. — W. 31.
166. Miłość ziemi rodzinnej w znanych mi utworach Prusa, Orzeszkowej, Sienkiewicza i Konopnickiej. — L. 35.
167. Ideały Prusa i Orzeszkowej na podstawie czytanych utworów. — P. 27.
168. „Żony modne“ w literaturze polskiej a ideał kobiety w utworach E. Orzeszkowej. — Woł. 29.
169. O ile w *Lalce* Prusa uwydatnił się wyraźnie wpływ Mickiewicza i Krasińskiego? — L. 29.
170. Mieszkaństwo polskie po 1863 roku w twórczości Prusa i Żeromskiego. — W. 33.
171. Kult pracy w twórczości Prusa i Żeromskiego. — Lb. 30.
172. Walczący człowiek w twórczości Prusa a Żeromskiego. — L. 29.
173. Zagadnienie pracy społecznej u Prusa i Żeromskiego. — W. 31.
174. Idea i poczucie wyjątkowej odpowiedzialności jednostki za naród u Mickiewicza i Żeromskiego. — P. 34.

175. Koncepcja ideału Polski przeszłości u poetów romantycznych a u Żeromskiego. — Woł. 28 i 29.
176. Wspólne i różne cechy światopoglądów Żeromskiego i Dostojewskiego. — W. 30.
177. Przyczyny tragedii społeczeństwa polskiego w epoce powstania listopadowego w oświetleniu poetów okresu romantyzmu a Wyspiańskiego w *Warszawiance* i *Nocy listopadowej*. — Woł. 28 i 29.
178. Rola inteligencji polskiej. (Na podstawie St. Wyspiańskiego i St. Żeromskiego). — W. 33.
179. Żeromski i Wyspiański w walce o lepszą Polskę. — W. 33.
180. Jak Żeromski i Wyspiański budzili aktywność społeczeństwa? — W. 35.
181. Stosunek Kochanowskiego w *Odprawie posłów greckich* a Wyspiańskiego w *Weselu* do zagadnienia bytu społeczeństwa polskiego. — Woł. 30.
182. Krytyka współczesności u Słowackiego i Wyspiańskiego. — L. 33.
183. Pokrewieństwo duchowe między Wyspiańskim a Słowackim. — Wl. 30.
184. Słowacki i Wyspiański, jako sędziowie polskiej duszy. — W. 32.
185. Zagadnienie odpowiedzialności za życie w twórczości Norwida i Wyspiańskiego. — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
186. Stosunek Wyspiańskiego, Norwida i Słowackiego do współczesnego im społeczeństwa. — Wl. 31 i 35.
187. Teatr Słowackiego i Wyspiańskiego. — L. 28.
188. Zestawić Slimaka, Borynę i Czepca, oraz wykazać różnice w zapatrywaniach Prusa, Reymonta i Wyspiańskiego na znaczenie chłopca w społeczeństwie. — P. 34.
189. Kochanowski, Sienkiewicz, Mickiewicz i Wyspiański, jako wyrazi-ciele cywilizacji zachodniej w literaturze polskiej. — P. 27.
190. Mickiewicz, Słowacki, Krasiński i Wyspiański, jako dramaturdzy. — Lic. Krzemien., 29.
191. Pierwiastek religijny w twórczości Kochanowskiego, Mickiewicza i Kasprowicza. — Ł. 30.
192. Mickiewicz i Kasprowicz w zwadzie z Bogiem o szczęście narodu i ludzkości. — W. 32.
193. Walka o szczęście bliźnich u Mickiewicza, Kasprowicza i Żeromskiego. — P. 33.
194. Które cechy twórczości Żeromskiego, Wyspiańskiego i Kasprowicza i dlaczego pozwalają mi uznać ich za wyrazi-cieli ducha narodowego na przełomie XIX i XX wieku? — Ł. 30.
195. Który z autorów i w jaki sposób porusza zagadnienie państwowości polskiej? — K. 31. (Dla gimn. human.).

C. ZESTAWIENIA POSZCZEGÓLNYCH UTWORÓW RÓŻNYCH PISARZY.

196. „Sarmatyzm“ i „francuszczyzna“ w utworach pisarzy epoki stanisławowskiej i w *Listopadzie* Rzewuskiego. — Wl. 30.
197. Melodie i słowa trzech głównych narodowych pieśni polskich: *Jeszcze Polska nie zginęła*, *Boże coś Polskę*, *Z dymem pożarów* (1846), jako wyraz stanów duszy ludzkiej, zależnych od zmieniającego się położenia narodowego. — Wl. 26.
198. Odzwierciedlenie momentu dziejowego w hymnach narodowych. — L. 29.
199. Cierpienie i rozpacz w *Trenach* a w III części *Dziadów*. — W. 28.
200. Szymon Szymonowicz jako protoplasta Mickiewicza w *Panu Tadeuszu*. — Lb. 29.
201. *Oda do młodości* Mickiewicza, *Do młodych* Asnyka i *Młodości* Żeromskiego, jako wyraz trzech epok. — Ł. 28.

202. Świat starszszlachecki w *Panu Tadeuszu* i *Zemście*. — Lb. 28.
 203. *Zemsta*, *Pan Tadeusz*, jako zwierciadło życia szlachty polskiej. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. jęz. wykł.).
 204. Zaścianek szlachecki w literaturze polskiej. (Na podstawie *Potopu*, *Pana Tadeusza*, *Nad Niemnem* i *Kolokacji*). — Wl. 25.
 205. Typy staropolskie w *Panu Tadeuszu*, w *Zemście* i *Trylogii* Sienkiewicza. — L. 30.
 206. *Pan Tadeusz* A. Mickiewicza, *Trylogia* Sienkiewicza i *Chłopi* Wl. Reymonta, jako trzy obrazy życia polskiego. — Pm. 30.
 207. *Pan Tadeusz* i *Lalka* jako obrazy dwóch odmiennych faz polskiej rzeczywistości. — Woł. 29 i Wl. 35.
 208. *Pan Tadeusz* i *Lalka* — jako obrazy, dwie epoki, dwie rzeczywistości. — Woł. 30.
 209. Społeczeństwo polskie w trzech pokoleniach (na podstawie *Pana Tadeusza*, *Lalki* i *Wesela*). — L. 36.
 210. *Pan Tadeusz* A. Mickiewicza, *Ludzie bezdomni* St. Żeromskiego, jako wyraz dwóch odmiennych stron polskiej rzeczywistości. — W. 36.
 211. Wspólne wpływy i motywy w *Odprawie posłów greckich* J. Kochanowskiego, w *Lilli Wenedzie* i *Grobie Agamemnona* J. Słowackiego. — Woł. 30.
 212. Patriotyczna myśl polska w poematach osnutych na motywach greckich. (*Odprawa posłów greckich*, *Grób Agamemnona*, *Irydion*, *Maraton*). — P. 28.
 213. Ocena powstania listopadowego w *Lilli Wenedzie* Słowackiego i w *Warszawiance* Wyspiańskiego. — Lb. 30.
 214. Zagadnienie stosunku warstw społecznych w *Nieboskiej Komedii*, *Lalce* i *Ludziach bezdomnych*. — Woł. 30.
 215. Warszawa w oświetleniu Prusa (*Lalka*) i Żeromskiego (*Ludzie bezdomni*). — W. 34.
 216. Obraz społeczeństwa polskiego w epoce pozytywizmu na podstawie *Lalki* i *Nad Niemnem*. — Wl. 26.
 217. Wzajemny stosunek chaty i dworu po 63 r. na podstawie *Nad Niemnem*, *Placówki* i innych znanych mi powieści. — Lb. 28.
 218. Triumf wartości estetycznych w *Quo vadis?* i *Faraonie*. — Lb. 28 i P. 34.
 219. Szczęście osobiste a obowiązek w *Trylogii* Sienkiewicza i *Ludziach bezdomnych*. — L. 33.
 220. Jakim wartościom estetycznym zawdzięczają *Chłopi* Reymonta i *Quo vadis?* Sienkiewicza swoje wszechświatowe powodzenie? — Wl. 35.
 221. Dzięki jakim wartościom ideowym i artystycznym zyskały *Quo vadis?* i *Chłopi* wszechświatową sławę? — L. 33.
 222. Walka Dobra ze Złem w *Hymnach* Kasprowicza i w *Ludziach bezdomnych* Żeromskiego. — P. 25.

D. ZESTAWIENIA POSTACI W DZIELACH RÓŻNYCH AUTORÓW.

223. Konrad Wallenrod a Irydion. — P. 22 i Pl. 30.
 224. Konrad Wallenrod i Tomasz Judym, jako pokrewne dusze. — W. 32.
 225. Pierwsi romantycy w utworach Mickiewicza i ostatni romantyk w *Lalce* Prusa. — P. 33.
 226. Papkin i Zagłoba (charakterystyka porównawcza). — W. 23.
 227. Etyczne wartości Papkina i Zagłoby. — Lb. 29.
 228. Na czym polega tragedia Lilli Wenedy, Antygony i Kordelii z *Króla Lira* Szekspira? — W. 28.
 229. „Żona modna“ Krasickiego, Roza Weneda, Justyna z *Nad Niemnem* i Joasia z *Ludzi bezdomnych* — jako przedstawicielki typów kobiet z różnych epok literatury polskiej. — W. 34.
 230. Trzej społecznicy: Pankracy, Wokulski i Judym. — L. 33.

231. Wokulski a doktor Judym, jako pracownicy na niwie społecznej. — Wl. 30.
 232. *Wokulski* i *Judym*, ich cele i dążenia społeczne, oraz walka z otoczeniem. — W. 26.
 233. *Wokulski*, *Ochocki* i *Judym*, Któremu z tych bohaterów przyznałbyś wyższe wartości i dlaczego? — W. 33.
 234. Pogląd na świat Madzi, Izabeli i Joasi. — L. 33.
 235. Rodzaj i stopień bohaterstwa Skrzetuskiego a doktora Judyma. — P. 33.
 236. Przeobrażenia duchowe Kmicica i J. Soplicy.
 237. Andrzej Kmicic i Jacek Soplica. — Pm. 29.
 238. Ligia a Lilla Weneda. — W. 30. (Dla szkół z niepol. j. wykł.).
 239. Szlachcic polski — charakterystyka typu według Reja, Paska (lub Rzewuskiego) i Niemcewicza (lub Mickiewicza). — L. 29.
 240. Typy staropolskie w *Panu Tadeuszu*, w *Zemście* i w *Trylogii* Sienkiewicza. — Ś. 29. (Dla wydz. matem. - przyr.).

DZIAŁ II. PRĄDY LITERACKIE.

A. TEMATY ZWIĄZANE Z JEDNYM PRĄDEM LITERACKIM.

OŚWIECENIE.

241. Charakterystyka wieku oświecenia. — L. 29.
 242. Wykazać wpływy racjonalizmu w twórczości pisarzy doby stanisławowskiej. — Woł. 29.

ROMANTYZM.

243. Wilno kolebką romantyzmu polskiego w słowie i czynie. — Wl. 36.
 244. Ukraina w naszej poezji romantycznej. — W. 31.
 245. Postaci kobiece w romantycznej poezji polskiej. — L. 29.
 246. Mój stosunek do bohaterów naszej wielkiej poezji romantycznej. — K. 33. (Dla gimn. hum.).
 247. Jakie były ideały naszej poezji romantycznej? — K. 25.
 248. Zagadnienia społeczne w polskiej poezji romantycznej. — L. 28.
 249. Spojrzenie na powstanie listopadowe w literaturze romantycznej. — Lb. 30.
 250. Dążności wolnościowe w literaturze romantycznej. — Pl. 30.
 251. Polski dramat romantyczny. — Ś. 29.
 252. Wykazać na literaturze romantycznej słusność słów Krasickiego o Mickiewiczu: „My z niego wszyscy“. — P. 29.
 253. Dążność do doskonałości moralnej w życiu i twórczości wieszczów romantyzmu polskiego. — Woł. 30. (Dla szkół z niepol. jęz. wykł.).
 254. Wielkość i piękno polskiego romantyzmu. — K. 26. (Dla gimn. hum.).
 255. O ile wypadki polityczne wpłynęły na upadek romantyzmu w Polsce? — L. 29.

POZYTYWIZM.

256. Walka pozytywistów przeciw romantynom w literaturze polskiej po r. 1863. — P. 29.
 257. Które z zagadnień poruszanych przez autorów doby pozytywizmu wzbudziły moje zainteresowanie? — P. 30.
 258. Na podstawie literatury przedstawić zagadnienia, jakimi pozytywiści starali się zainteresować społeczeństwo polskie. — Pl. 30.
 259. Odbicie głównych haseł pozytywizmu w powieści i poezji po 1863 r. — Pl. 30.
 260. Powieść polska w okresie pozytywizmu. — P. 28.

261. Powieść okresu pozytywistycznego jako zwierciadło ówczesnych stosunków i dążeń narodu. — P. 29.
 262. Pisarze pozytywistyczni jako rzecznicy sprawy ludowej. — W. 34.
 263. Pogląd na społeczeństwo polskie w dobie pozytywistycznej. — L. 30.
 264. Stosunek pisarzy - pozytywistów do przeszłości narodu. — W. 25.

„MŁODA POLSKA“.

265. Chłop polski jako bohater walki o nowe wartości życiowe. (Na podstawie utworów artystów „Młodej Polski“, w szczególności Władysława Orkana). — Woł. 30.

B. ZESTAWIENIA NA TLE RÓŻNYCH PRĄDÓW LITERACKICH.

266. Walka o typ nowego człowieka w literaturze polskiej doby humanistycznej, wieku oświecenia i pozytywizmu. — Wl. 34.
 267. Kobieta w literaturze polskiej u romantyków i pozytywistów. — L. 28.
 268. Kobieta w świetle znanych mi utworów polskiej literatury romantycznej i pozytywistycznej. — P. 29 i L. 35.
 269. Jak pojmowali służbę dla ojezyny romantycy, a jak pozytywści? (Na podstawie znanych mi utworów tych okresów). — W. 31. (Dla eksternistów).
 270. Ideał służby narodowej w dobie romantyzmu i pozytywizmu. — Wl. 24.
 271. Idea zemsty w literaturze romantycznej a idea pracy w literaturze pozytywistycznej. — Woł. 30.
 272. Dziedzictwo ideałów romantycznych oraz ich krytyka w literaturze „Młodej Polski“. — Wl. 24.
 273. Literatura piękna okresu pozytywizmu i modernizmu w służbie sprawy polskiej. — W. 32.
 274. Następstwo i charakterystyka kierunków literackich w Polsce porobrowej. — Gimn. Pol. w Gdańsku, 28.

DZIAŁ III. OKRESY HISTORYCZNE.

A. TEMATY ZWIĄZANE Z LITERATURĄ JEDNEGO STULECIA.

WIEK XVI.

275. Związek literatury XVI w. z życiem narodu polskiego. — Woł. 30.
 276. Wyraży przeczuć smutnej przyszłości Polski w literaturze XVI w. — L. 28.
 277. Pierwiastek patriotyczny w literaturze XVI w. — Pl. 30.

WIEK XVIII.

278. Obraz i krytyka społeczeństwa polskiego w literaturze satyrycznej XVIII w. — Pm. 30.
 279. Krytyka społeczeństwa w satyrze i komedii polskiej w XVIII. — Lb. 29 i L. 30.
 280. Walka z sarmatyzmem w literaturze polskiej XVIII w. — L. 30.
 281. Walka dwóch dusz (światopoglądów) w literaturze polskiej XVIII w. i jej wyniki w życiu społeczeństwa. — Woł. 28 i 29.
 282. Życie obyczajowe i polityczne społeczeństwa polskiego wieku XVIII w odzwierciedleniu komedii polskiej z tego okresu. — Woł. 30.
 283. Wpływ literatury na odrodzenie moralne za St. Augusta. — Lb. 28.

284. Dążności wychowawcze literatury epoki stanisławowskiej. — Wl. 30.
 285. Hasła i dążenia postępowej części społeczeństwa polskiego, odzwierciedlone w literaturze epoki stanisławowskiej. — Lb. 28.
 286. Literatura okresu Stanisława Augusta jako wyraz nowego życia w Polsce. — P. 27.
 287. Jakim tendencjom społecznym daje wyraz literatura polska pod koniec XVIII w.? — W. 32.
 288. Praca nad odrodzeniem duchowym społeczeństwa w literaturze XVIII w. (Na podstawie znanych mi utworów literackich). — W. 34.
 289. Rozwój myśli wychowawczej w literaturze polskiej XVIII w. — Pl. 30.
 290. Rozum i serce w literaturze stanisławowskiej. — W. 36.
 291. Literatura okresu St. Augusta jako wyraz nowego życia w Polsce. — Lb. 30.

WIEK XIX.

292. Powstanie listopadowe w świetle poezji polskiej. — L. 30.
 293. Pierwiastek patriotyczny jako motyw naczelný polskiej poezji emigracyjnej. — Pm.
 294. Powstanie styczniowe w poezji i sztuce polskiej. — L. 33.
 295. Wpływ stosunków społecznych i politycznych na literaturę polską w XIX. — L. 36.
 296. Związek literatury polskiej z dołą i niedołą narodu w ostatnim stuleciu. — Lb. 29.
 297. Odbicie losów narodu w poezji polskiej XIX w. — Pm. 28.
 298. Znaczenie narodowe poezji polskiej XIX w. — Pm. 28.
 299. Rola i wpływ poezji na wypadki historyczne w Polsce w ciągu ostatniego stulecia. — Lb. 29.
 300. Zagadnienie indywidualnej i społecznej odpowiedzialności moralnej w polskiej literaturze w XIX. — Woł. 30.
 301. Niemcy w literaturze polskiej XIX w. — W. 31. (Także dla eksternistów).
 302. Stosunek do mniejszości narodowych pisarzy XIX w. — W. 34.
 303. Motywy ludowe u naszych pisarzy XIX w. — L. 29.
 304. Lud polski w literaturze XIX w. — P. 28.
 305. Zwrot w życiu i umysłowości Polski po klęsce 1863. (Na podstawie znanych mi powieści). — Lb. 28.

WIEK XX.

306. Jaka powieść z okresu Polski Odrodzonej wywarła na mnie najgłębsze wrażenie i dlaczego? — W. 34. (Dla zakł. kształc. naucz.).
 307. Najlepiej mi znany powieściopisarz współczesny. — Wl. 35.
 308. Mój ulubiony autor lub autorka z pośród pisarzy żyjących. — W. 35.
 309. Który z pisarzy polskich naszej doby wywarł na mnie najgłębszy wpływ? — K. 29.
 310. Jakie zagadnienia literatury współczesnej interesują mnie najbardziej i dlaczego? — L. 35.
 311. Najważniejsze zagadnienia we współczesnej powieści polskiej. — Wl. 36.
 312. Które decyzje w sprawie przyznania współczesnym autorom nagród za twórczość artystyczną spotkały się z moim największym uznaniem i dlaczego? — W. 35.
 313. Którą z powieści współczesnych uważasz za wierny obraz życia wojennego? — W. 36.

B. TEMATY ZWIĄZANE Z LITERATURĄ DWÓCH LUB WIĘCEJ STULECI.

314. Myśli obywatelskie w literaturze polskiej w czasach przedrozbiorowych. — W. 33.

315. Stosunek pisarzy z okresu dawnej Polski niepodległej do współczesnych im przejawów życia. (Omówić i uzasadnić na wybranych przykładach). — W. 32.
316. Najwybitniejsze typy szlachcica - obywatela w lit. pol. XVI i XVII w. — W. 31.
317. Satyra w literaturze Polski niepodległej. — P. 29.
318. Pierwiastek ziemiański i rycerski w lit. Polski niepodległej. — Wl. 36.
319. Idea silnego państwa w polskiej literaturze przedrozbiorowej. — W. 33.
320. Geneza, rozwój i znaczenie polskiej literatury politycznej doby niepodległości. — Wl. 30.
321. Wpływ Zachodu na literaturę polską w okresie przedrozbiorowym. — P. 26.
322. Ideały społeczne i narodowe w literaturze polskiej XVIII i XIX w. — Pm. 28.
323. Epoka napoleońska w historii i poezji. — P. 21.
324. Powstanie listopadowe w znanym mi utworze literatury polskiej. — W. i P. 30.
325. Odgłosy powstania listopadowego w literaturze polskiej. — P. 24.
326. Antagonizm polsko - niemiecki w poezji i powieści polskiej. — L. 30.
327. „Harfa Wenedy“, „złoty róg Wernyhory“ i maciejówka legionisty, jako symbole dążeń do niepodległości. — W. 32.
328. Troska o dobro publiczne w powieściach polskich XIX i XX w. — L. 36.
329. Zagadnienie pracy kobiet na polu zawodowym i społecznym w literaturze polskiej od doby pozytywizmu do chwili obecnej. — W. 33.
330. W jaki sposób literatura Polski niepodległej spełniła obronę państwa, a w jaki sposób literatura porobiorowa dążyła do odzyskania niepodległości? — Ł. 30.
331. Główne zagadnienia w powieści polskiej od r. 1863—1905. — L. 29.
332. Problemy społeczne w powieści polskiej po roku 1863. — Liceum Krzem., 29.
333. Obrona warstw upośledzonych w twórczości naszych pisarzy po roku 1863. — K. 30. (Dla gimn. mat. - przyr.).
334. Przedstawić rolę i znaczenie chłopca na wybranym utworze z literatury polskiej po roku 1863. — W. 34.
335. Postacie żydowskie w znanych mi nowelach i powieściach polskich. — Woł. 30.
336. Walka o nowy typ Polaka w literaturze polskiej po 1863. — W. 36.

DZIAŁ IV. ZAGADNIENIA I MOTYWY NA TLE CAŁOKSZTAŁTU LITERATURY.

337. Którego z autorów polskich najbardziej cenię i dlaczego? — W. 33.
338. Najsympatyczniejsze postaci ze znanych mi powieści polskich. — W. 33.
339. Który okres w literaturze polskiej uważam za najświetniejszy i dlaczego? — Wl. 32.
340. Jak w poszczególnych epokach swojego rozwoju literatura polska kształtowała i urabiała pojęcie ideału człowieka? — Ł. 30.
341. Jak w różnych epokach literatura piękna zajmowała się społeczeństwem? — Ł. 28.
342. W jakich okresach dziejów Polski literatura wpływała najsilniej na kształtowanie się życia społeczeństwa i w czym ten wpływ się wyrażał? — L. 35.
343. Wykazać, że piśmiennictwo polskie w silnej mierze uwzględniało

- w chwilach przełomowych ważne i aktualne momenty życia narodu. — L. 35.
344. Prawdy życiowe i martwe w rozwoju literatury polskiej. — L. 28.
345. Literatura polska zwierciadłem życia narodowego i jej reformatory. — P. 25.
346. Związek literatury polskiej z życiem narodu. — K. 21. (Dla gimn. human.).
347. Literatura narodowa jako strażnica ducha narodowego. — P. 29.
348. Główne prądy w literaturze polskiej. — L. 30.
349. Świat starożytny w arcydziełach polskich. — Pm. 28.
350. Wpływ literatury antycznej na piśmiennictwo polskie w ciągu rozwoju dziejowego. — Ł. 30.
351. Patriotyczna myśl polska w poematach osnutych na motywach greckich. — P. 30.
352. Stanowisko Jana Kochanowskiego w literaturze polskiej. (Przemówienie ucznia (uczennicy) klasy ósmej na obchodzie 400-ej rocznicy urodzin poety). — P. 30.
353. Wpływ literatury francuskiej na polską. — K. 24 (Dla gimn. hum.).
354. Jak się przedstawia i czym wytłumaczyć pierwiastek satyryczny występujący w literaturze polskiej od Reja do Wyspiańskiego. — Ł. 29.
355. Krzyżacy w literaturze polskiej. — L. 30.
356. Krzyżacy w historii i literaturze polskiej. — L. 28.
357. Zmaganie się polsko-krzyżackie w świetle literatury. — Wl. 25.
358. Omówić celniejsze w literaturze polskiej wyrazy walki z naporem germańskim. — W. 33.
359. Światła i cienie duszy niemieckiej w odbiciu celniejszych dzieł literatury polskiej. — W. 33.
360. Ślady wpływów niemieckich w sferze języka i literatury polskiej. — W. 33. (Temat tylko dla gimn. im. Batorego w Warszawie).
361. Najlepsze wzory żołnierza i obywatela w literaturze polskiej. — W. 35.
362. Jak się przejawiał pierwiastek rycerski w literaturze polskiej różnych czasów? — Ł. 30.
363. Typy postaci niezłomnych w znanych mi dziełach literatury polskiej. — K. 29. (Dla gimn. mat. - przyr.).
364. Jak się zmieniło pojęcie bohaterstwa w ciągu wieków. (Na podstawie przykładów z literatury i historii). — Wl. 35.
365. Dwór, wieś i zaścianek w literaturze polskiej. — W. 30.
366. Wieś i miasto w dziełach literatury polskiej. — Ł. 29.
367. Urok wsi w znanych mi utworach literatury polskiej. — W. 26.
368. Obrzędy ludowe w utworach literatury polskiej. — L. 28.
369. Rozwój poglądów na życie ludu wiejskiego, wyrażonych w piśmiennictwie polskim. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. jęz. wykł.).
370. Lud w poezji polskiej. — L. 29.
371. Lud w literaturze polskiej. — Pm. 28 i Ś. 29.
372. Życie ludu jako zagadnienie ideowe i temat artystyczny w literaturze polskiej. — Ł. 30.
373. Pierwiastek poezji ludowej w lit. polskiej i rosyjskiej. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. j. wykł.).
374. Kwestia włościańska w literaturze polskiej różnych epok. — Wl. 36.
375. Rozwój idei demokratycznej w literaturze polskiej. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. jęz. wykł.).
376. Próby rozwiązania problemu socjalnego w znanych mi utworach literatury naszej. — K. 33.
377. Marzenia poetyckie, które znalazły pełną lub częściową realizację w technice. — W. 36.
378. Świat pracy w literaturze polskiej. — Ł. 29.

379. Który ze znanych mi bohaterów powieści polskiej posiada największe wartości społeczne i dlaczego? — W. 30.
380. Żydzi w literaturze polskiej. — Wl. 30.
381. Który ze znanych mi z literatury polskiej typów kobiecych posiada największą wartość dla społeczeństwa? — Woł. 30.
382. Kobiety - patriotki w literaturze polskiej. — Wl. 30.
383. Udział kobiety w życiu duchowym i twórczości literackiej w Polsce. — K. 30.
384. Nauczycielka - bohaterka w literaturze polskiej. — W. 34. (Dla zakł. kształc. naucz.).
385. Obraz cierpienia rodzicielskiego w znanych mi utworach literatury polskiej. — W. 30.
386. Postaci dziecięce i sposób ich przedstawienia w literaturze polskiej. — P. 30.
387. Wspomnienia szkolne w literaturze polskiej. — Wl. 30.
388. Dążenia niepodległościowe młodzieży polskiej w odbiciu literatury pięknej. — L. 35.
389. Walka „starych“ z „młodymi“ jako zjawisko życiowe i temat literacki. — W. 34.
390. Walka starych i młodych jako aktualne zjawisko i temat literacki. — P. 35.
391. Motyw walki jednostki ze społeczeństwem w znanych mi utworach literatury polskiej. — L. 35.
392. Słowa Kory z *Nocy listopadowej*:
 „Z tajemnic moich matko wiedz,
 gdy wszystko żywe musi leć
 gdy pod ręką, która znaczy kres,
 śmierć tych użyźnia nowe pędy
 i życie nowe sieje wszędy...“
 uzasadnić przykładami z życia i literatury ojczystej. — P. 25.
393. Walka prywaty z dobrem publicznym w znanych mi utworach. — P. 36.
394. Myśl polityczna w literaturze polskiej. — P. 20.
395. Wróżby upadku Polski i zapowiedź jej zmartwychwstania w literaturze polskiej. — Lb. 28.
396. Miłość ojczyzny jako motyw kilku typowych utworów literackich, należących do różnych epok polskiego piśmiennictwa. — P. 29.
397. Który z autorów i w jaki sposób porusza zagadnienia państwowości polskiej? — K. 31. (Dla gimn. human.).
398. Które części Polski szczególnie podziwiali i chwalili nasi pisarze w swoich utworach? — K. 31. (Dla gimn. human.).
399. Piękno ziemi ojczystej w poezji. — Wl. 36.
400. Tatry jako uzdrowisko, teren sportu i motyw twórczy w literaturze. — K. 32.
401. Tęsknota za krajem jako motyw twórczy w poezji polskiej. — Ł. 30.
402. Kiedy brzmiała w naszej literaturze silniej nuta liryczna, a kiedy epiczna? — P. 30.
403. Dzieje dramatu polskiego. — Pl. 30.
404. Pierwiastek fantastyczny w dramacie polskim. — W. 30.
405. Rozwój polskiego dramatu fantastycznego. — L. 29.
406. Najważniejsze momenty rozwoju powieści polskiej i najwybitniejsi jej przedstawiciele. — Pm. 28.
407. Motyw ofiary narodu za ludzkość i jednostki za naród w polskiej poezji mesjanistycznej. — L. 30.
408. Początek, rozwój, wygaśnięcie idei mesjanistycznej w Polsce. — Wl. 29.
409. Tematy ogólnoludzkie u bajkopisarzy polskich a ukraińskich (Trembecki, Krasicki — Stlibow, Kułak - Artemowski i inni). — Woł. 30. (Temat dla szkół z niepols. jez. wykł.).

410. Warszawa, jej życie kulturalne, społeczne, polityczne w literaturze pięknej. — W. 32.
411. Przejdź w myśli wszystkie poznane w ciągu lat szkolnych utwory polskie i staraj się wyjaśnić, jakie głębsze myśli przyświecały twórcom programu. — Ł. 29.

DZIAŁ V. AKTUALIZACJA ZAGADNIENI LITERACKICH („DAWNEJ A DZIŚ“).

412. Charakterystyka Hektora (na podstawie *Iliady* Homera), ocena tej postaci i wartość jako wzoru dla współczesnego żołnierza - obywatela. — Woł. 29.
413. Jan z Czarnolasu. Przemówienie na zebraniu młodzieży. (Kochanowski w świetle dzisiejszym). — K. i Ł. 30.
414. Zagadnienia narodowe w *Odprawie posłów greckich* i ich aktualność w dobie dzisiejszej. — Lic. Krzem., 29.
415. Wskazania pisarzy XVI w. a dzień dzisiejszy. — K. 32. (Dla gimn. human.).
416. Które nauki mogłyby powtórzyć Skarga ku nauce i pożytkowi dzisiejszej Polski? — Lb. 29.
417. Które przestrogi i myśli polityczne XVI i XVIII w. możnaby zastosować w życiu odrodzonego narodu? — K. 28.
418. O ile dążenia naszych wielkich nauczycieli i wychowawców narodu wieku oświecenia znalazły urzeczywistnienie w dobie obecnej? — P. 35.
419. Czy dla obecnej Polski literatura przedrozbiorowa stała się już tylko martwą pamiątką, czy też zawiera i dla nas żywą treść? — P. 28.
420. Czy pozbyliśmy się wad i błędów narodowych przedstawionych w *Panu Tadeuszu*? — W. 34.
421. Dlaczego społeczeństwo polskie obchodzi uroczyste stulecie *Pana Tadeusza*? — W. 34.
422. *Pan Tadeusz* jako zwierciadło życia polskiego na przełomie dwóch wieków oraz kopalnia nieprzemijających wartości duchowych dla człowieka doby obecnej. — Wl. 34.
423. Czym zasłużył sobie Słowacki na hold całej Polski, złożony w czasie sprowadzenia jego prochów na Wawel? — K. 28.
424. Które pierwiastki w twórczości Zygmunta Krasińskiego — zdaniem twoim — mają charakter trwałe i które mogą być aktualne w chwili obecnej i dlaczego? — Ł. 29.
425. Które ideały trzech wieszczów zostały dla Polski odrodzonej szczególnie świeże i żywotne? — K. 27. (Dla gimn. hum.).
426. Znaczenie polskiej poezji romantycznej dla współczesnego pokolenia i dla nas. — L. 30.
427. Romantyzm a współczesność polska. — P. 20.
428. Żywa prawda romantyzmu polskiego. — Lb. 28.
429. Co mi dała jako obywatelowi Polski niepodległej poezja romantyczna? — P. 28.
430. Czy się sprawdzili słowa Asnyka: „Taką jak byłaś, nie wstaniesz z mogiły“? (*Nad głębiami*). — Lb. 29.
431. O ile Wokulski miałby w Polsce odrodzonej lepsze warunki pracy? — P. 36.
432. Jakie zagadnienia wysunięte w *Lalce* B. Prusa domagają się rozwiązania w chwili obecnej? — Pm. 30.
433. Najważniejsze poglądy Prusa a dzisiejsza rzeczywistość. — W. 32.
434. Idee pozytywizmu i poglądy społeczne B. Prusa (zawarte w znanych mi powieściach) w świetle dnia dzisiejszego. — W. 34.
435. Która z postaci występujących w *Nad Niemnem* E. Orzeszkowej

mogłyby odegrać najlepszą rolę w chwili obecnej i o ile musiałyby zmienić postępowanie? — Ł. 29.

436. Jaki był stosunek dawnej szlachty polskiej do prawa, a jakim powinien być stosunek współczesnego obywatela? (Przykłady z *Trylogii* Sienkiewicza i *Zemsty* Fredry. — P. 35.)
437. Znaczenie *Trylogii* Sienkiewicza w dobie jej wydania oraz w chwili obecnej. — W. 34.
438. Jakie marzenia Wokulskiego i Judyma stały się w odrodzonej Polsce rzeczywistością, a jakie pozostały nadal marzeniem? — W. 30.
439. Szkoła dawniej a dziś na podstawie literatury i obserwacji. — W. 34.
440. Życie Andrzeja Radka (na podstawie *Syzyfowych prac* Stefana Żeromskiego) a życie ucznia w wolnej Polsce (w domu, w szkole, w organizacjach i poza szkołą w życiu publicznym). —
441. W twórczości jakiego autora odnaleźć można przede wszystkim idee, na których należałoby, zdaniem moim, oprzeć kształtowanie podstawy współczesnego pokolenia wobec życia? — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
442. W jakiej mierze lektura arcydzieł literatury polskiej przyczynić się może do ukształtowania duszy współczesnego obywatela? — Ł. 28. Patrz ponadto: poz. 70, 79, 113, 121.

GRUPA DRUGA:

TEMATY HISTORYCZNE.

DZIAŁ I. DZIEJE POWSZECHNE.

A. GRECJA.

443. Rozwój ustroju wewnętrznego starożytnych Aten (do r. 338 przed Chr.). — P. 28.
444. Ustrój państwowy Aten i Sparty. — Wl. 28 i W. 29.
445. Siła i słabość Aten Peryklesa. (Analiza dodatnich i ujemnych cech stosunków gospodarczych, ustroju i kultury). — Woł. 28.
446. Rozwój Aten w dobie Peryklesa. — P. 30.
447. Ustrój Sparty a ustrój Aten. — L. 29.
448. Rozwój form politycznych w starożytnej Grecji. — Wl. 30.
449. Zasadnicze różnice w formach życia społecznego starożytnej Grecji okresu helleńskiego (od wędrówki Doryjczyków do wojen perskich) a okresu attyckiego (od wojen perskich do śmierci Aleksandra W.). — Woł. 30.
450. Dziejowe znaczenie Aleksandra W. — Pm. 30.

B. RZYM.

451. Rozwój form i zakres działalności gospodarki państwowej starożytnego Rzymu. — Woł. 30.
452. Kwestia agrarna w starożytnym Rzymie i próby jej rozwiązania. — Woł. 28.
453. Kwestia agrarna w Rzeczypospolitej rzymskiej i próby jej rozwiązania u Grakchów. — Wl. 30.
454. Przebieg i znaczenie reform Grakchów. — Pl. 30.
455. Przyczyny i następstwa rywalizacji Rzymu i Kartaginy. — P. 28.
456. Przyczyny upadku republiki w Rzymie. — Pm. 28.
457. Rzym republikański a Rzym cesarski. (Przyczyny przemiany, charakterystyka form ustroju, dodatnie i ujemne cechy form rządów). — Woł. 29.

458. Społeczne i polityczne przewroty w Rzeczypospolitej rzymskiej. — Woł. 30.
459. Stosunek Rzymu do ludów podbitych. — Pm. 30.
460. Wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku Rzymu. — Wl. 28.
461. Przyczyny i następstwa upadku państwa rzymskiego. — P. 29.
462. Rola imperium rzymskiego w dziejach świata starożytnego (względnie momenty polityczne i kulturalne). — Pm. 29.

C. ŚWIAT STAROŻYTNY W OGÓLE.

463. Cele i metody nauczania i wychowania młodzieży w państwach starożytnych. — Woł. 29.
464. Rola morza Śródziemnego w starożytności. — Wl. 30.
465. Morze Śródziemne jako kolebka cywilizacji europejskiej. — Lb. 30.

D. ŚREDNIOWIECZE.

466. Feudalizm. — W. 28.
467. Przedmioty handlu, jego rozmiary i środki komunikacji w państwach europejskich wieków średnich. — Woł. 30.
468. Pochodzenie, ustrój i znaczenie organizacji cechów dla gospodarczego życia średniowiecza. — Woł. 30.
469. Morskie potęgi w wiekach średnich. — Wl. 28.
470. Cesarstwo i papieństwo w XI, XII i XIII wieku (wzajemne stosunki). — L. 28.
471. Wpływ wojen krzyżowych na zmianę psychiki średniowiecza. — Wl. 28.
472. Główne następstwa wypraw krzyżowych dla Europy w późniejszym średniowieczu. — Lb. 30.
473. Handel miast Włoch i Niemiec w wieku XIV i XV. (Formy organizacji, zakres wpływów, przedmiot handlu). — Woł. 29.

E. OKRES ODRODZENIA I REFORMACJI.

474. Główne następstwa wielkich odkryć geograficznych XV i XVI w. — Lb. 28 i Woł. 29.
475. Charakterystyka porównawcza pojęć etycznych w okresie średniowiecza a odrodzenia w związku ze zmianami w stosunkach gospodarczych i politycznych Europy. — Woł. 28.
476. Pochód i skutki reformacji w Europie. — W. 28, Woł. 29, Wl. i Pl. 30.

F. WIEK XVIII.

477. Zachodnia polityka zagraniczna Rosji w XVIII w. — W. 28.
478. Rywalizacja angielsko-francuska o hegemonię w XVIII wieku. — Pl. 30.
479. Funkcje i zadania państwa w teoriach socjologów i ekonomistów w XVIII wieku. — Woł. 30.

G. WIEK XIX.

480. Wpływ w. rewolucji francuskiej na stosunki wewnętrzne społeczeństw europejskich w XIX w. — Woł. 29.
481. Walki narodów europejskich o wolność i niepodległość w pierwszej połowie XIX stulecia. — P. 30.
482. Wpływ liberalizmu i romantyzmu na ukształtowanie stosunków polityczno-społecznych Europy w XIX wieku. — Woł. 30.
483. Europa przed stuleciem (rewolucje, powstania i ruchy wolnościowe 1830 r. na tle ówczesnych prądów społeczno-politycznych). — W. 30.
484. „Wiosna ludów“ i jej trwałe zdobycze. — Lb. 29.
485. Zjednoczenie Włoch i tzw. kwestia rzymska. — Lb. 29.
486. Nowożytny ruch kolonizacyjny, jego przyczyny oraz znaczenie kolonii dla państwa. — K. 30.
487. Imperializm angielski w XIX wieku. — Ł. 28.
488. Imperializm europejski w drugiej połowie XIX stulecia. — Pl. 30.

389. Formy i wyniki procesu demokratyzacji społeczeństw europejskich w XIX w. — Woł. 30.
 490. Przeobrażenia gospodarcze, społeczne i polityczne w XIX w. — K. 28, L. 29 i Pm. 30.
 491. Rozwój przemysłu i kwestia socjalna w XIX wieku. — Pm. 28.

H. CZASY NAJNOWSZE.

492. Zasady traktatu wersalskiego i ich znaczenie w dzisiejszych stosunkach międzynarodowych. — P. 29.
 493. Liga Narodów jako próba realizacji dążeń ludzkości do wieczystego pokoju. — K. 28.
 494. Przegląd najważniejszych wydarzeń w r. 1935 w moim oświeceniu. — Wl. 36.
 495. Które z wydarzeń współczesnych uważam za najbardziej doniosłe i dlaczego? — K. 32. (Dla gimn. matem. - przyrodn.).

I. CAŁOKSZTAŁT DZIEJÓW LUB HISTORIA KILKU STULECI.

496. Straty terytorialne Słowiańszczyzny dokonane w ciągu wieków na rzecz Niemców. — K. 29.
 497. Ekspansja niemiecka na Wschód. — Wl. 28, Ł. i W. 30.
 498. Walka o Bałtyk. — P. 28, Pm., Woł i L. (Chyrów) 30.
 499. Jak powstała potęga Prus? — Lb. 30.
 500. Rywalizacja Habsburgów z Francją i wpływ jej na politykę państw europejskich w czasach nowożytnych. — Woł. 29.
 501. Znamiona polityczne i kulturalne XVIII i XIX wieku. — Woł. 30.
 502. Walka o ustrój parlamentarny w Europie. — Pm. 29.
 503. Idea narodowa w Europie i jej urzeczywistnienie w XIX i XX w. — Ł. 30.

J. ZESTAWIENIA POSTACI HISTORYCZNYCH.

504. Rzeczniczy zasady absolutyzmu w dziejach ludzkości i wpływ ich na życie współczesnych im społeczeństw. — Woł. 30.
 505. Cezar, Cromwell, Napoleon. — Ł. 28.
 506. Aleksander W. a Napoleon. — L. 29.

K. TEMATY OPARTE NA AKTUALIZACJI („DAWNIEJ A DZIŚ“).

507. Igrzyska olimpijskie dawniej a dziś. (Znaczenie i organizacja ich w starożytnej Grecji oraz ich rola polityczna i kulturalna.) — W. 30.
 508. Igrzyska olimpijskie niegdyś a dziś. — K. 28.
 509. Znaczenie olimpiad w starożytności i w życiu współczesnym. — W. 28.
 510. Demokracja ateńska i rzymska a współczesna. — Pl. 30.
 511. Idea narodowa w Europie i urzeczywistnienie jej w XIX i XX w. — Ł. 30.
 512. Dążności narodowościowe w XIX w. i ich zrealizowanie po wojnie światowej. — Pm. 30.
 513. Mapa polityczna Europy dziś i przed stuleciem. (Państwa dzisiejsze i ówczesne, ich wzajemne ustosunkowanie; w odniesieniu do r. 1830 przedstawić stan przed wybuchem rewolucji lipcowej). — W. 30.

DZIAŁ II. DZIEJE POLSKI.

1. PROCESY I POSTACIE ZWIĄZANE Z JEDNĄ EPOKĄ DZIEJÓW.

A. ŚREDNIOWIECZE.

514. Rola kościoła i duchowieństwa w budowie państwa polskiego w wiekach średnich. — L. 29.

515. Ustrój polityczny Polski piastowskiej. — L. 29.
 516. Kultura polska w XV w. — Pl. 30.
 517. Od Koszyc do Nieszawy. (Rozwój praw i przywilejów szlachty w Polsce). — Woł. 28 i W. 29.
 518. Jakim zmianom uległ ustrój polityczny i społeczny Polski na przełomie wieków średnich i nowych? — L. 30.

B. WIEK „ZŁOTY“.

519. Kultura „złotego wieku“, jako odbicie sił twórczych narodu. — L. 28.
 520. Hołd pruski — jego geneza i znaczenie. — L. 29.
 521. Znaczenie Stefana Batorego w dziejach Polski. — Ł. 29 i Pm. 30.
 522. Stefan Batory, postać i działalność na tle epoki. — Ł. 30.
 523. Polityka Stefana Batorego i jej znaczenie dla Polski. — Wl. 30.
 524. Jan Zamojski i jego rola w dziejach Polski. — W. 23.

C. WIEK XVII.

525. Polityka Wazów w Polsce i jej skutki. — P. 29.
 526. Rola Stanisława Żółkiewskiego i Karola Chodkiewicza w dziejach Polski. — W. 29.

D. WIEK XVIII DO ROZBIORÓW.

527. Stosunek Rosji do spraw wewnętrznych Rzplitej w XVIII w. — W. 28.
 528. Gospodarka państw ościennych w Polsce w XVIII-go. — W. 29.
 529. Sprawa dysydencka w Polsce w XVIII wieku. — W. 28.
 530. Przyczyny (wewnętrzne i zewnętrzne) pierwszego rozbioru Polski (1772). — P. 29.
 531. Przyczyny rozbiorów Polski. — Wl. 30 i P.
 532. Czy i o ile ma słuszność Rousseau w swoich *Uwagach nad rządem Polski?* — Woł. 29.
 533. Charakterystyka programu pracy Komisji Edukacyjnej, wyników jej działalności i przyczyn jej niepowodzenia. — W. 30.
 534. Reformy sejmu czteroletniego 1788—1792 i ich znaczenie polityczne i społeczne. — Państwowe gimn. im. Bergera w Poznaniu i Pl. 29.
 535. Prace sejmu czteroletniego. — L. 29.
 536. Jak unormowała konstytucja 3 maja władzę ustawodawczą i wykonawczą w Polsce? — L. 28.
 537. Konstytucja 3 maja jako testament Polski niepodległej. — K. (Dla gimn. hum.).
 538. Znaczenie panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego dla kultury polskiej. — W. 29.
 539. Odrodzenie moralne narodu za Stanisława Augusta. — Pm. 29.
 540. Jasne i tragiczne chwile w dziejach Polski za St. Augusta. — P. 28, W. 29 i Ł. 30.
 541. Cienie i jasne strony panowania Stanisława Augusta. — Pm. 28.

E. OKRES NIEWOLI.

542. Stan polityczny i gospodarczy Królestwa Polskiego w chwili wybuchu powstania listopadowego. — Lb. 30.
 543. Przebieg ogólnych działań wojennych w postaniu listopadowym. — W. 30.
 544. Warszawa jako widownia i uczestniczka powstania listopadowego. — W. 30.
 545. Polityczna i kulturalna działalność ks. Adama Czartoryskiego. — W. 29.
 546. Walki o niepodległość Polski w dziejach porozbiorowych. — Państw. gimn. im. Bergera w Poznaniu, 26 i Ś. 29.
 547. Powstania polskie. — P. 22.
 548. Rola Warszawy w powstaniach narodowych. — W. 25.
 549. Udział Wielkopolski w powstaniach narodu polskiego. — P. 30.
 550. Polskie emigracje polityczne w końcu XVIII-go w. (powody, rozmiary, charakter i dążenia). — W. 28.

551. Polityczne znaczenie i cele emigracji po upadku powstania listopadowego. — S. 29.
 552. Wielka emigracja polska i jej działalność w kierunku odbudowania ojczyzny. — Lic. Krzem., 29.
 553. Wpływ warunków politycznych na polskie życie gospodarcze XIX w. — L. 29.
 554. Uwłaszczenie chłopów na ziemiach polskich i jego wpływ na stosunki polskie. — Woł. 30.

F. ODBUDOWA PAŃSTWA POLSKIEGO.

555. Wojna wszechświatowa i wskrzeszenie państwa polskiego. — W. 28.
 556. Jak Polska odzyskała niepodległość? — Ł. 30.
 557. Jak powstały granice Polski współczesnej? — Woł. 30.
 558. Przemówienie w rocznicę niepodległości Polski na temat: „Nad mogiłą Nieznanego żołnierza“. — K. 28.
 559. Jakie warunki polityczne, historyczne i gospodarcze zdecydowały o nadaniu Śląskowi autonomii? — Lb. 29.
 560. Dorobek pierwszego dziesięciolecia niepodległej Polski. — K. 29.
 561. Dziesięciolecie istnienia wskrzeszonej Polski. — Pm. 29.
 562. Prawa i obowiązki obywatelskie według konstytucji z dnia 17 marca 1921. — W. 28.
 563. Prawa i obowiązki obywateli w Polsce. — Pm. 29.
 564. Ustrój współczesnego państwa polskiego. — P. 24.

2. TEMATY ZWIĄZANE Z DZIEJAMI KILKU STULECI LUB Z CAŁOKSZTAŁTEM DZIEJÓW.

A. GRANICE POLSKI.

565. Wykazać doniosłość położenia geograficznego w dziejach Polski. — K. 30.
 566. Rozwój dziejowy granic Polski. — L. 29.
 567. Na tle kresowych pobojuwisk przedstawić zamierzenia polityki polskiej w dziejowym rozwoju. — Ł. 28.
 568. Stopniowy ubytek obszaru Polski na zachodzie a przyrost na wschodzie. — Pm. 28.
 569. Wahanía politycznej granicy Polski od strony Niemiec. — L. 29.
 570. Zachodnie granice Polski w związku ze stanowiskiem Polski wobec Niemiec. — L. 29. (Kamionka Str.).

B. DOSTĘP DO MORZA.

571. Walka Polski o dostęp do morza. — Wl. 30 i §. 29.
 572. Morze Bałtyckie w dziejach Polski przedrozbior. — L. 30.
 573. Znaczenie morza dla rozwoju mocarstwowego Polski w w. XV—XVII. — W. 28.
 574. Sprawa pomorsko-pruska w dziejach dawnej Rzeczypospolitej. — S. 28.
 575. Polska nad wschodnimi brzegami morza Bałtyckiego. (Estonia, Inflanty, Kurlandia). — W. 30.
 576. Historyczne, etnograficzne i gospodarcze podstawy naszych praw do wolnego dostępu do morza. — Państw. gimn. im. Batoiego, Poznań, 28.
 577. Dążenie Polski do „jednego i drugiego“ morza. (Cele, etapy i rezultaty). — W. 28.
 578. Wybrzeże morskie Polski (do czasów dzisiejszych). — W. 28.
 579. Historyczne i etnograficzne prawo Polski do Pomorza oraz gospodarcze znaczenie tego kraju dla Polski współczesnej. — W. 30.
 580. Walka Polski z żywiołem niemieckim o Pomorze. — Lb. 29.
 581. Zasadnicze linie w historii stosunków polsko-gdańskich. — Gimn. polskie w Gdańsku, 29.

C. ŚLĄSK.

582. Dzieje Śląska od czasów najdawniejszych do traktatu wersalskiego. — Ł. 30.
 583. Polityczne i gospodarcze znaczenie Śląska dla państwa polskiego. — P. 29.

D. ZIEMIE WSCHODNIE.

584. Znaczenie kresów wschodnich w dziejach i ich udział w kulturze polskiej. — P. 34.
 585. Najważniejsze etapy z dziejów osadnictwa na Wołyniu. — Woł. 30.
 586. Znaczenie faktów historycznych łączących najściślej dzieje Wołynia z dziejami Rzeczypospolitej Polskiej. — Woł. 29.
 587. Na jakiej podstawie Lwów szczyli się przydomkiem „semper fidelis“? — L. 29.
 588. Rola Lwowa w dziejach Polski. — W. 28 i Ł. 30.
 589. Rola Wilna w dziejach Polski. — W. 29.
 590. Polska i Litwa w dziejowym stosunku. — L. 29, 30 i W. 29.
 591. Dzieje unii polsko-litewskiej. — Pl. 30, K. (mat. - przyr.) i Lb. 28.
 592. Geneza i znaczenie unii Polski z Litwą. — Pm. 29.
 593. Korzyści i szkody wynikłe dla Polski z unii z Litwą. — §. 28.
 594. Unie polsko-litewskie i korzyści płynące z nich dla obu narodów. — Lb. 29.
 595. Unia brzeska i jej losy późniejsze. — L. 29.
 596. Cele i wyniki działalności Jagiellonów jako władców ziem wschodnich. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepols. jęz. wykł.).
 597. Kozaczyzna w obrębie dawnej Rzeczypospolitej. — Ł. 30. Patrz poz. 567.

E. USTRÓJ PAŃSTWOWY.

598. Zagadnienie silnego rządu w dziejach Polski. — Pm. 30.
 599. Walka o silny rząd w dawnej Polsce. — K. 29.
 600. Władza monarsza w Polsce przedrozbiorowej. — Pm. 28, W. 29 i Ł. 30.
 601. Upadek władzy królewskiej w Polsce i usiłowania w kierunku jej podźwignięcia. — Państw. gimn. im. Bergera w Pozn., 29.
 602. Sprawa następstwa tronu w Polsce. — Ł. 28 i L. 29.
 603. Niedomagania władzy wykonawczej w Polsce w epoce demokracji szlacheckiej. — W. 28.
 604. Organizacja i znaczenie władz wykonawczych w Polsce w okresie „rządów sejmikowych“ szlachty. — Woł. 29.
 605. Ustrój polityczny i społeczny w dawnej Polsce. — §. 28.
 606. Czy ustrój polityczny Polski przedrozbiorowej można nazwać demokratycznym? (Odpowiedź należy szczegółowo uzasadnić faktami historycznymi). — Ł. 29.
 607. Geneza i rozwój władzy ustawodawczej w dawnej Polsce. — W. 29.
 608. Rządy sejmikowe i ich znaczenie dla stanowiska państwowego Polski XVIII w. — L. 28.
 609. Organizacja i znaczenie senatu w naszych konstytucjach. — Lb. 28.
 610. Zalety i wady parlamentaryzmu Polski przedrozbiorowej. — Ł. 30.
 611. Dzieje parlamentaryzmu w Polsce, powstanie i rozwój do czasów obecnych. — §. 28.
 612. Sejmiki i sejmy w Polsce. — W. 26.
 613. Konfederacje i rokose. — L. 29.
 614. Organizacja wojska w dawnej Polsce. — Lb. 30 i L. 30.

F. STOSUNKI SPOŁECZNE I GOSPODARCZE.

615. Rozwój życia stanów w Polsce i zmiany w ich wzajemnych stosunkach. — Pm. 28.
 616. Powstanie szlachty polskiej i rozwój jej przywilejów. — K. 30.
 617. Geneza i rozwój stanu mieszczańskiego w Polsce. — L. 30.
 618. Mieszczaństwo w Polsce. — L. 29.

619. Stan mieszczański w ustroju Polski. L. 28.
 620. Rozkwit miast i mieszczaństwa polskiego w w. XIV i XV i upadek w czasach późniejszych — objawy, przyczyny. — W. 28.
 621. Rozwój i upadek miast w Polsce niepodległej. — Lb. 30.
 622. Mieszczaństwo polskie w dawnej Rzeczypospolitej jako czynnik społeczny, gospodarczy i polityczny — jego rozwój i upadek. — L. 29.
 623. Powstanie i rozwój stosunków prawnych w Polsce: a) przedrozbiorowej, b) porozbiorowej, c) odrodzonej. — Wl. 30.
 624. Idea demokratyzmu w dziejach Polski. — Woł. 30.
 625. Pochodzenie, rozwój i zniesienie pańszczyzny w Polsce. — Wl. 27.
 626. Środki i metody stosowane przez rząd i jednostki w dawnej Polsce dla podniesienia prawnokulturalnego położenia chłopów polskiego. — Woł. 30.
 627. Kwestia chłopska w Polsce przedrozbiorowej. — Wl. 28 i L. 29.

G. WIELKIE INDYWIDUALNOŚCI W DZIEJACH POLSKI (OGÓLNI).

628. Jaka postać historyczna działa najsilniej na moją wyobraźnię i dlaczego? — K. 30.
 629. Rola wielkich ludzi w dziejach Polski. (Wykazać na przykładach zaczerpniętych z dowolnego okresu lub wieku do czasów rozbiorów Polski włącznie). — K. 29 i Pl. 30.
 630. Budowniczość państwowości Polski od zarania dziejów Polski po czasy dzisiejsze. — L. 30.
 631. Którego z Jagiellonów zasługi dla Polski cenisz najwięcej i dlaczego? — W. 28.

H. PARALELE I ZESTAWIENIA POSTACI, WYDARZEŃ I PROCESÓW DZIEJOWYCH.

632. Źródła siły i słabości Polski w faktach historycznych. — K. 28 i P. 29.
 633. Okresy największej potęgi w dziejach Polski przedrozbiorowej. — L. 30.
 634. Prace kulturalne królów polskich, ich wartość i trwałość. — L. 29.
 635. Wykazać, że naród polski zawsze miłował pokój i nie prowadził nigdy wojen zabórczych. — P. 29.
 636. Uzasadnić przykładami z dziejów naszych przysłowie: „Zgoda buduje, niezgoda burzy“. — L. 30. (Tarnopol).
 637. Bolesław Chrobry a Kazimierz Wielki. — Pm. 28.
 638. Bolesław Chrobry i Kazimierz Wielki, jako twórcy mocarstwowej Polski. — K. 30.
 639. Władza książęca (królewska) w dobie piastowskiej i jagiellońskiej. — L. 28.
 640. Co zawdzięcza Polska Jagiellonom? — K. i W. 28.
 641. Programy „naprawy Rzeczypospolitej“ za Zygmunta Augusta, Stefana Batorego i Stanisława Augusta Poniatowskiego (geneza dążeń, podobieństwa i różnice w programach, ich realizacja). — Woł. 29.
 642. Dwie królowe: Jadwiga Andegaweńska a Bona Sforza (rola, wartość w historii, w Polsce). — Woł. 28.
 643. Zygmunt August i Zygmunt III (indywidualność, stosunek do tych samych i podobnych zagadnień państwowych, wewnętrznych i zewnętrznych, cele i metody rządów). — W. 28.
 644. Cele i metody państwowotwórcze polityki Zamojskiego i Lubeckiego. — Woł. 28.
 645. Ustrój społeczny (stany społeczeństwa, ich prawa i obowiązki) w konstytucjach: 3-go maja, Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. (Zestawienie). — W. 30.
 646. Zestawienie powstań: kościuszkowskiego listopadowego i styczniowego co do genezy, celów, charakteru i warunków politycznych. — W. 28.
 647. Przyczyny upadku powstania listopadowego i styczniowego. — Woł. 29.

648. Materialne i moralne zasoby Polski w powstaniach r. 1830 i 1863. — Lb. 30.
 649. Jakimi zasobami materialnymi i moralnymi rozporządzała Polska w powstaniach 1830 i 1863? — Lb. 28.
 650. Wodzowie powstań narodowych: Kościuszko, Chłopicki i Traugutt (podobieństwa i różnice w ich ideologii i działalności). — W. 29.
 651. Lubecki a Wielopolski. — Lb. 28.
 652. Przyczyny upadku i wskrzeszenia Rzeczypospolitej. — Wl. 28.
 653. Lignica, Grunwald, „Cud Wisły“. — L. 29.
 654. Idee federacyjne w dziejach Polski. — L. 29.
 655. Jakie wspomnienia historyczne nasuwa mi przechadzka z Rynku Starego Miasta przez Krakowskie Przedmieście i Nowy Świat do Łazienek w Warszawie? — W. 28.
 656. Legiony Dąbrowskiego i legiony Piłsudskiego w walce o niepodległość Polski. — Wl. 28.
 657. Idea legionów Dąbrowskiego i Piłsudskiego. — Pl. 30.
 658. Legioniści polscy z okresu wielkiej wojny światowej symbolem szczytnych hasel romantycznych w czynie. — K. 32. (Dla gimn. human.).

I. TEMATY OPARTE NA AKTUALIZACJI („DAWNIEJ A DZIŚ“).

659. Czasy Chrobrego a współczesne, jako okres budowy państwa. — Pl. 30.
 660. Stosunek Gdańska do Polski w przeszłości i obecnie. — Lb. 28 i L. 30.
 661. Walka o dostęp do morza w przeszłości i obecnie. — L. 30.
 662. Znaczenie uzyskania dostępu do morza dla Polski w w. XV i XX. — Lb. 30.
 663. Tradycje dziejowe obecnego przymierza polsko-francuskiego. — K. 29.
 664. Siły gospodarcze Polski w połowie w. XVIII i obecnie. (Zestawienie). — W. 30.
 665. Dążenie do wzmocnienia władzy wykonawczej w Polsce w w. XVIII i dzisiaj. — Lb. 30.
 666. Czego żądali reformatorzy w drugiej połowie XVIII stulecia w Polsce w zakresie wychowania młodzieży, organizacji szkolnictwa, podatków, wojska, ustroju politycznego państwa? Czy zdołano przeprowadzić i jak te sprawy są urządzone we współczesnej Polsce? — Woł. 30.
 667. Główne zasady parlamentaryzmu polskiego w dobie przedrozbiorowej i dzisiejszej oraz ocena ich wartości. — Woł. 30.
 668. Obowiązki i prawa obywatelskie dziś a w Polsce przedrozbiorowej. L. 29.
 669. Prawa i obowiązki demokracji szlacheckiej w Polsce przedrozbiorowej a prawa i obowiązki współczesnego obywatela według konstytucji marcowej. — L. 29.
 670. Prawa i obowiązki szlachcica w dawnej Rzeczypospolitej a obywatela Polski współczesnej. (Zestawienie). — W. 30.
 671. Położenie i potrzeby włościan w Polsce dawniejszej i dzisiejszej. — Pl. 30.
 672. Włościanie w dawnej Polsce a dzisiejszej. (Położenie prawne, gospodarcze i kulturalne). — Woł. 29.
 673. Ustrój agrarny w Polsce przedrozbiorowej a dzisiejsza reforma rolna. — S. 28.
 674. Które przestrogi i myśli polityczne XVI i XVIII w. można zastosować w życiu odrodzonej Polski? — K. (Dla gimn. humanist.).
 675. Ideały młodzieży polskiej w r. 1830 a 1930. — K. (Dla gimn. hum.).
 676. Praca „od podstaw“ a dzisiejsza praca dla państwa. — W. 35. (Temat także dla eksternistów).
 677. Które hasła polskiego pozytywizmu pozostały po dzień dzisiejszy aktualne i jak powinny być realizowane? — P. 29.

678. Hasła pozytywizmu a doba dzisiejsza. — Pl. 29.
 679. Które z haseł pozytywizmu są dla nas aktualne i dzisiaj? — Lb. 30.
 680. Jakie wartości pozytywizmu polskiego są dzisiaj aktualne? — L. 35.
 681. O ile epoka nasza podobna jest do pozytywistycznej? — L. 33.
 682. Walka o nowy typ Polaka w okresie pozytywizmu a dzisiaj. — P. 36.
 683. Polska historyczna i Polska współczesna pod względem społecznym. — K. 30.
 684. Zagadnienie emigracji polskiej w przeszłości i w dobie obecnej. — W. 35.
 685. Polska jako krzewicielka i ostoja kultury zachodniej, dawniej i dziś. — Pm. 29. (Dla zdających w języku niemieckim).
 686. Szkoła własna i obca. (Rozważania w 25 rocznicę strejku szkolnego na podstawie lektury *Szyzyfowych prac* i własnych przeżyć). — Lb. 30.
 687. Jakie idee nurtujące ludzkość w dobie dzisiejszej można odnaleźć w dziejach dawnej Polski? — K. 29.
 688. O jakich doświadczeniach dziejów przedrozbiorowych powinniśmy pamiętać w odrodzonej Polsce? — K. 28.
 689. Uzasadnić słowa Asnyka:

„Taką, jak byłaś, nie wstaniesz z mogiły,

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —

Musisz zatracić niejedyn rys miły

I wdzięk w dawniejszym uwielbiany czasie,

Lecz nową postać wziąć i nowe siły

I nowych wieków oręż mieć w zapasie...“ — W. 33.

690. Czy i o ile znajomość historii polskiej może wpłynąć na czyny obywatela odrodzonej Polski? — Woł. 29.
 691. Czego nas uczą polskie boje o wolność? — Ś. 28.
 692. Które rocznice narodowe powinniśmy święcić i dlaczego? — W. 22.

K. INTERPRETACJA DOKUMENTÓW.

693. Dokument historyczny do interpretacji. (Wyjątek z listu - odczyty): „Mości Książę. Członkowie Izby Sejmowych Polski, zgromadzeni w Paryżu, sądzą następujące uczynić mu uwagi... Niewątpliwą rzeczą jest, iż każdemu Polakowi wolno przywzajemnie wszelkich starań dokładać, aby ojczyznę naszą wywyższąć z nieszczęścia, lecz jako członkowie Izby Sejmowych szczerze... wyznać musimy, iż nikt urzędownie nie mógłby dawać komu bądź upoważnienia do działania w imieniu Polski. Adres bowiem, wręczony Księżciu przez delegowanych z zakładów..., nie możesz, Książę, uważać za upoważnienie do działania..., a tego rodzaju pismo nie może służyć za powód nienależenia do działań sejmowych... Sejm tylko wskazać może tę drogę, jaką Polska ma być uwolniona; Sejm powierzyć jednemu lub kilku osobom czuwanie nad losem ojczyzny. I teraźniejsze wydarzenia tym mocniej wskazują potrzebę zebrania się jak najspieszniejszego Izby sejmujących polskich, do którego najmocniej zapraszamy...“ (Podać interpretację przytoczonego dokumentu, a mianowicie wyjaśnić, do kogo, kiedy i w jakich okolicznościach pismo było skierowane). — W. 28. (Dla wyd. neohum).
 694. Dokument historyczny do interpretacji. (Wyjątek z korespondencji urzędowej — przekład): „Jenerale. Ponieważ zbliża się czas rozpoczęcia sejmików, wszelkich zatem potrzeba dolożyć starań, aby instrukcje dla posłów ziemskich były zupełnie zgodne z tymi, które są ode mnie nakazane. Instrukcje te, których tłumaczenie rosyjskie przyłączam, zawierają w sobie trzy główne punkta... Proszę rozkazać dowódcom oddziałów, aby starali się wszelkimi sposobami wszystkie trzy punkta w instrukcjach poselskich umieścić, chociażby dla dojścia do tego celu potrzeba użyć groźb i strachu, nie dopuszczając przytem, aby w instrukcje te wno-

szono różne, właściwe im niedorzeczności osobiste, któreby splątały działania nasze na sejmie, utrudniając załatwienie wielkich i ważnych spraw naszych... Przedewszystkiem potrzeba, aby w tych wszystkich miejscach, w których odbywać się będą sejmiki, z wojsk naszych po 200 ludzi wysłanych było. Nadto przyłączam szczegółowy spis wszystkich miejsc, w których sejmikować będą..., nazwisko marszałka konfederackiego, przewodniczącego, jako też nazwiska posłów, naznaczonych już ode mnie do wyboru, którzy koniecznie wybrani być powinni i za których ja sam, upewniwszy się o nich przez wiadome mi sposoby, odpowiadam... Komendanci oddziałów, widząc się z marszałkami miejscowych konfederacji, powinni objaśnić im na pierwszym wstępie, że przyszedli tu dla podtrzymania obywatelskich praw, swobód i wolności szlacheckiej z gotowością wspólnego z tymiż marszałkami działania, że jednak wymagają przedewszystkiem, aby... komunikowane im instrukcje, koniecznie do instrukcji poselskich wciągnięte zostały i posłowie nie tylko wtenczas wybrani byli, kiedy na te instrukcje i konfederację jeneralną pisać się będą“ — W. 28. (Dla wyd. neohum).

DZIAŁ III.

Tematy podkreślające w swym sformułowaniu paralele i zestawienia między dziejami Polski a historią innych krajów i dziejami powszechnymi.

695. Które z cech kultury grecko-rzymskiej wywarły wpływ na kulturę państw nowożytnych w ogóle, a na kulturę Polski w szczególności? — Woł. 29.
 696. Karol Wielki i Bolesław Chrobry. (Charakterystyka porównawcza). — Ł. 29.
 697. Znaczenie koronacji w wiekach średnich i dążenie do niej panujących w Polsce. — Lb. 29.
 698. Prawo następstwa w Polsce i Rusi w okresie średniowiecza i znaczenie jego dla historii obu państw. — Woł. 29. (Dla szkół z niepols. jęz. wykł.).
 699. Udział Polski w soborach powszechnych. — L. 29.
 700. Przewaga Jagiellonów w Europie środkowej w drugiej połowie XV w. i przyczyny późniejszego jej osłabienia. — L. 29.
 701. Znaczenie Polski w Europie za Jagiellonów. — Ł. 28.
 702. Unie polskie z Litwą, Rusią i Węgrami. — Lic. Krzem., 29.
 703. Zadania polityczne cesarza Karola V i króla Zygmunta Starego. — Wl. 30.
 704. Zygmunt August a Iwan Groźny. (Indywidualność, stosunek do zagadnień polityki zewnętrznej i wewnętrznej, metody i cele rządów). — W. 29.
 705. Przyczyny i losy reformacji w Polsce na tle reformacji w Europie. — L. 28.
 706. Reformacja w Polsce i Francji. (Przyczyny, przebieg, skutki). — Ł. 29.
 707. Filip II i Zygmunt III Waza. (Charakterystyka porównawcza). — Ł. 29.
 708. Polityka Wazów i Stuartów. — Wl. 30.
 709. Interesy polityczne państw europejskich i Polski w wojnie 30-letniej. — Woł. 30.
 710. Walki Polski i Rusi z Tatarami (przebieg i następstwa). — Woł. 29. (Dla gimn. z niepols. jęz. wykł.).
 711. Turcja w dziejach Polski. — L. 28.
 712. Rola Polski w obronie chrześcijaństwa przed Turkami. — L. 28.
 713. Rola Polski w walce o przewagę w Europie pomiędzy Francją a Habsburgami. — Ł. 30.

714. Rozwój absolutyzmu w Europie a upadek władzy monarszej w Polsce. — Lb. 28.
715. Wojna północna 1700—1721 z uwzględnieniem zmian politycznych przez nią spowodowanych na wschodzie i północy Europy. — Państw. Gimn. im. Bergera w Poznaniu, 27.
716. Polityka trzech państw zaborczych za Sasów i Stanisława Augusta Poniatowskiego w stosunkach wzajemnych i w stosunku do Polski. — Woł. 29.
717. O co i jak walczył Kazimierz Pułaski w Polsce i w Ameryce? (Położenie polityczne w Polsce i stan rzeczy w koloniach Ameryki półn., cele i charakter walk tu i tam; rola i działanie Pułaskiego). — W. 30.
718. Rozbiory Polski na tle epoki. — L. 29.
719. Parlamentaryzm polski i angielski do końca w. XVIII. — L. Krzem. 29 i L. 29.
720. Jaki wpływ wywarły teorie pisarzy francuskich wieku oświecenia na prace sejmów czteroletniego? — L. 29.
721. „Stan trzeci“ we Francji a mieszczaństwo w Polsce w XVIII wieku. — W. 28 i Woł. 1929. (Dla gimn. z niepols. jęz. wykł.).
722. Wpływ stosunków francuskich za wielkiej rewolucji na sprawy polskie. — L. 29.
723. Prawa i swobody obywatelskie według *Deklaracji praw człowieka* a konstytucji 3 maja. — L. 29.
724. Rzym za Augusta — Polska za Stanisława Augusta pod względem umysłowym i literackim. — L. 29.
725. Problem Polski na schyłku XVIII i w początkach XIX w. w Polsce i krajach ościennych. — L. 28.
726. Wpływ Napoleona I na życie Polski. — W. 28, P. 28, L. 30 i P. 30.
727. Wpływ Napoleona na losy Polski. — K. (Dla gimn. hum.).
728. Za gwiazdą Napoleona. — L. 29.
729. Udział Polaków w wojnach napoleońskich. — Lb. 28 i P. 29.
730. Sprawa Polski na kongresie wiedeńskim. — Lb. 29.
731. Jaką rolę w dziejach Polski odegrał Napoleon I, jaką zaś Napoleon III? — L. 29.
732. Rozwinać i umotywić danymi historycznymi następującą myśl Mickiewicza: „Słyszycie, iż mówią: tam ojczyzna, gdzie dobrze, a Polak powiada narodowi: „Tam ojczyzna, gdzie źle“, bo gdzie tylko w Europie jest ucisk wolności i walka o nią, tam jest walka o ojczyznę i za tę walkę bić się wszyscy powinni“. — Wl. 23.
733. Udział Polaków w walkach o wolność ludów w XIX w. — L. 29 i L. 30. (Tarnopol).
734. Bohaterskie postacie Polaków w dziejach XIX w. — K. 28.
735. Polskie walki o niepodległość a dążenia narodowe w Europie XIX w. — L. 28.
736. Rola Francji w walkach o niepodległość Polski. — Lb. 29.
737. Stosunek demokracji europejskiej do sprawy polskiej w XIX i XX wieku. — L. 30.
738. Liga Narodów i jej znaczenie dla Polski. — Lb. 30.
739. Kwestia polska jako jeden z najważniejszych problemów polityki międzynarodowej w czasie wojny światowej. — L. 29.
740. Polska a Łotwa w stosunku dziejowym. — L. 30. (Chyrow).
741. Stosunki Polski z Czechami (od czasów najdawniejszych do upadku Rzplitej Polskiej). — P. 29.
742. Rola Czech w walkach polsko-niemieckich. — L. 29.
743. Polska i Czechy w stosunku dziejowym. — L. 30. (Lwów).
744. Dzieje przyjaźni Polski z Francją. — P. 23 i K. 29.
745. Wpływ Francji na Polskę w dziejowym rozwoju. — W. 28.
746. Dziesięć wieków kulturalnych i politycznych stosunków między Polską i „ziemią włoską“. — W. 28.
747. Handel zagraniczny w Polsce w w. X—XIX (formy, warunki, przedmiot). — W. 28.

748. Co Polska dała Europie? — L. 29.
749. Kiedy i w jakiej roli widziano Polaków za granicą? — Pl. 30.
750. Udział Polski w obronie kultury zachodniej. — L. 30.
751. Polska jako krzewicielka kultury na wschodzie. — L. 30.
752. Misja dziejowa Polski na wschodzie Europy. — L. 29 i Woł. 30.
753. Cywilizacyjna praca Polski jednania Zachodu ze Wschodem, jej formy i skutki w przebiegu dziejów. (Na przykładach przymierzy i unii). — Woł. 30.

DZIAŁ IV. „FILOZOFIA HISTORII“.

754. Wpływ warunków geograficznych na losy narodów i państw. — W. 29.
755. Znaczenie obcych wpływów w rozwoju kultury narodowej. — L. 28.
756. Rola cywilizacji Grecji w dziejach ludzkości. — Lb. 28 i Pl. 29.
757. Wpływ kultury starożytnej na rozwój cywilizacji współczesnej. — P. 29.
758. Dodatnie i ujemne strony absolutyzmu w świetle historii. — Pm. 29.
759. Znaczenie solidaryzmu dla rozwoju kultury ludzkości (na przykładach z historii). — Woł. 30.
760. Znaczenie i trafność godła, wyrzytego na ratuszu w Gdańsku: „Ex nummis divitiae, ex agris vita“. — K. (Dla gimn. hum.).
761. Jak pogodzić kult przeszłości z postępem? — L. 33.
762. Rozwinać myśl Asnyka: „Śmierć — to ciągłego postępu chorąży“. — Wl. 30.
763. Rozwinać myśl zdania:
„Ciężko temu życie wić,
Co z przeszłością zerwał nić“.
— Gimn. pols. w Gdańsku, 28.
764. Znaczenie słów Asnyka:
„Cichych poświęceń nieustanna praca
I serc szlachetnych dobroć promienista,
Grzesznej spuścizny przekleństwo odwraca,
Powszechny skarbiec duchowy wzbogaca,
Z którego każdy czerpie i korzysta“.
— P. 25.
765. Rozwinać i uzasadnić myśl Asnyka:
„Przeszłość nie wraca, jak żywe zjawisko,
W dawnej postaci — jednak nie umiera,
Odmienia tylko miejsce, czas, nazwisko,
I świeże kształty na siebie przybiera“.
— Wl. 29.
766. Wykazać, że trud życia Pierwszego Marszałka Polski, Józefa Piłsudskiego, jest potwierdzeniem jego słów: „Są ludzie i są prace ludzkie tak silne i tak potężne, że śmierć przewyciężają, że żyją i obcują między nami“. — P. 36.
Patrz też poz. 682—692.

GRUPA TRZECIA:

TEMATY WOLNE (ODERWANE).

DZIAŁ I: WYCHOWANIE — CHARAKTER — KSZTAŁCENIE
UMYSŁU I CHARAKTERU.

767. Moje lata szkolne. — Wl. 35.
 768. Znaczenie wycieczek krajoznawczych. — Lb. 30.
 769. Znaczenie zamiłowań krajoznawczych na terenie szkoły i w życiu przeciętnego obywatela wobec urbanizacji dzisiejszej kultury. — P. 36.
 770. Rozwinąć myśl Foerстера w *Wychowaniu człowieka*: „Charakter jest jednością, zatem wszelkie kształcenie wielostronne bez skupienia sił duszy w jednym, przenikającym wszystko ideale życiowym, wiedzie nieodwołalnie do zatracenia charakteru“. — Woł. 30.
 771. Wyjaśnić i uzasadnić zdanie Horacego: „Aequum memento rebus in arduis servare mentem“. — L. 29.
 772. Co więcej należy cenić w człowieku: naukę, czy charakter? — P. 29.
 773. W jakich dążeniach i usiłowaniach ludzkich widzimy najwyższe wartości? — Gimn. polskie w Gdańsku, 29.
 774. Co uważam za najwyższe dobro w życiu? — Woł. 29.
 775. Znaczenie poznania samego siebie. — Woł. 30.
 776. Wykaż, które przedmioty nauki szkolnej najwięcej pomogły ci w zrozumieniu utworów literackich. — Ł. 29.
 777. Jak należy rozumieć zdanie: „Każdy jest twórcą swego życia i swym wychowawcą“? — L. Radice. — Woł. 28.
 778. Wyjaśnić myśl Mickiewicza:
 „Na co będą potrzebne — pytało pachole —
 Trójkąty, czworoboki, koła, parabole?
 Że potrzebne — rzekł mędrzec — musisz teraz wierzyć,
 Na co potrzebne? zgadniesz, gdy zaczniesz świat mierzyć“.
 — L. 29.
 779. Jakie wartości społeczne zawdzięczam kilkuletniemu pobytowi w szkole? — W. 29.
 780. Jakie idee i dążenia pragnąłbym urzeczywistnić w życiu? — K. 33.

DZIAŁ II: WYCHOWANIE FIZYCZNE.

781. Znaczenie sportu w życiu jednostki i narodu. — Ś. 29.
 782. Znaczenie sportu w życiu młodzieży. — W. 25.
 783. Fizyczna i moralna wartość sportu. — Pm. 28.

DZIAŁ III: ZAGADNIENIA ESTETYCZNE (OGÓLNE).

784. Opis najsilniej przeżytego przeze mnie obrazu przyrody. — Ł. 28.
 785. Jak pojmuję piękno w życiu? — K. 27 (gimn. hum.) i Ś. 28.
 786. Przeżycie autora, dzieło, czytelnik. — L. 29.
 787. Znaczenie sztuki dla życia jednostki i społeczeństwa. — W. 30.
 788. Które czynniki estetyczne kultury ludzkości uważasz za najcenniejsze i dlaczego? — Woł. 30.
 789. O znaczeniu wymowy. — L. 29.

DZIAŁ IV: KINO, RADIO, KSIĄŻKA, GAZETA, MUZYKA,
TEATR.

790. Rola teatru w Polsce za St. Augusta i później (z okazji setnej rocznicy śmierci Wojciecha Bogusławskiego). — Lb. 29.
 791. Moje wrażenia z teatru w bieżącym roku szkolnym. — Wl. 36.
 792. Znaczenie teatru dla społeczeństwa. — Ś. 28.
 793. Radio, jego rola i znaczenie dziś i w przyszłości. — W. 29.

794. Teatr i kino, co wolę i dlaczego? — Pm. 30. (Dla kandydatów, zdających w jęz. niem.).
 795. Teatr a kinematografia; ich znaczenie społeczne, kulturalne i artystyczne. — Pm. 30.
 796. Teatr, sala koncertowa i kino. — L. 30.
 797. Rola kształcąca teatru, kina i radia. — L. 35.
 798. Radio i kino, jako współzawodnicy książki. — Wl. 36.
 799. Książka. — W. 35.
 800. Książka w życiu współczesnego człowieka. — Lb. 30.
 801. Książka a kinematograf. — Wl. 28.
 802. Rola książki i kina w życiu młodzieży. — Wl. 30.
 803. Radio, kino a książka. Który z trzech wymienionych czynników kultury współczesnej ma według ciebie największe wartości i dlaczego? — Woł. 30.
 804. Rola książki i gazety w życiu jednostki i społeczeństwa. — W. 33.
 805. Książka, film, radio i gazeta w życiu współczesnego człowieka. — Ł.
 806. Znaczenie dziennikarstwa w nowoczesnym państwie. —
 807. W 125 rocznicę urodzin Chopina — znaczenie twórczości Chopina dawniej a dziś. — Wl. 33.

DZIAŁ V: WALKA Z PRZYRODĄ, WYŚCIG PRACY,
TECHNIKA.

808. Człowiek w walce z przyrodą — jej niewolnik — jej zwycięzca. — K. 30.
 809. O ile człowieka można nazwać panem przyrody? —
 810. Woda i jej rola w przyrodzie. —
 811. Praca. — W. 34.
 812. Wyścig pracy, jako hasło doby dzisiejszej. — W. 33.
 813. Rozwinąć myśl J. Piłsudskiego: „Idą czasy, których znamieniem będzie wyścig pracy, jak przedtem był wyścig żelaza, jak przedtem był wyścig krwi“. — Ł. 30.
 814. Rozebrać zdanie Orzeszkowej: „Gdy człowiek, urodziwszy się niczym, przez pracę i czyn staje się wszystkim, czym się tylko stać może, wtedy jest wielkim“. — P. 28.
 815. Industrializm i jego wpływ na życie ludzkości. — Woł. 30.
 816. Pieniądz. — W. 34.
 817. Środki komunikacyjne dziś a dawniej. — L. 30.
 818. Jakie myśli nasuwa rozwój techniki współczesnej? — W. 33.
 819. Wynalazki techniczne doby współczesnej i ich znaczenie dla rozwoju kulturalnego ludzkości. — P. 30.
 820. Wpływ najnowszych wynalazków na życie współczesnego człowieka. — P. 27.
 821. Znaczenie cywilizacyjne wynalazków technicznych doby współczesnej. — K. 27. (G. hum.).
 822. Cywilizacyjne znaczenie wynalazków technicznych. — Woł. 29.
 823. Maszyna przyjacielem i wrogiem człowieka. — L. 33, W. 36.
 824. Technika na usługach propagandy pokoju. — Wl. 30.
 825. Technika jako błogosławieństwo i nieszczęście ludzkości. — Wl. 35.
 826. Jakie przemiany w życiu jednostek i społeczeństw przyniósł wiek XIX jako „wiek pary i elektryczności“? — Woł. 30.
 827. Praktyczne znaczenie lotnictwa — K. 22. (Dla gimn. hum.).
 828. Znaczenie lotnictwa w dzisiejszych czasach. — Woł. 30.
 829. Jakie korzyści i szkody mogą wyniknąć dla ludzkości z opanowania powietrza? — L. 29.

DZIAŁ VI: PROGRAMY PRZYSZŁEJ DZIAŁALNOŚCI
MŁODEGO POKOLENIA.

830. Jaką widzę łączność między obecną moją pracą w jednej z organizacji szkolnych a moją pracą obywatelską w przyszłości? — P. 34.

831. Jak sobie wyobrażam moją pracę społeczną po uzyskaniu świadectwa dojrzałości? — Wl. 35.
832. Jakie zasady powinny rozstrzygać o wyborze zawodu? — K. 28.
833. Przyszły zawód jako teren pracy dla państwa. — K. 30.
834. Nie lękamy się jutra. (Młodzi wobec trudności chwili obecnej). — P. 33.
835. Jakie ideały powinna sobie postawić młodzież dzisiejsza w związku z wskrzeszeniem państwa polskiego? — K. 28.
836. Ideały i dążenia młodzieży dzisiejszej wobec wymagań i krytyki starszego pokolenia. — Wl. 31 i 35.
837. Jakie nowe wartości i cele dać może i powinna memu społeczeństwu praca mojego pokolenia? — Woł. 29.
838. Co powinna wnosić dzisiejsza młodzież w życie państwa, by z czasem zastąpić tych, którzy wskrzesili naszą ojczyznę? — Wl. 33.
839. Jakie ideały powinna sobie postawić młodzież dzisiejsza w związku z wskrzeszeniem państwa polskiego? — K. 28. (Dla gimn. hum.).
840. Jak pojmuję realizację hasła: „Idź i czyn” we współczesnej rzeczywistości polskiej? — L. 35.
841. Rozwinąć myśl:

„Do tych należy jutrzejszy dzień,
Co nowych łakną zdobyczy.
Kto się usuwa w ciszę i w cień,
Ten się do żywych nie liczy“ — Asnyk. — Ś. i P. 29, Ł. 30.

Wl. 34.

DZIAŁ VII: JEDNOSTKA A SPOŁECZEŃSTWO I PAŃSTWO.

842. Jednostka a społeczeństwo (podstawy, ujęcia dowolne). — W. 33.
843. Twórczość jednostki jest dźwignią życia zbiorowego. — Wl. 36.
844. Jednostka a państwo (obowiązki i prawa). — W. 34.
845. Potrzeba karności w dzisiejszym życiu państwowym i społecznym. — L. 33.
846. Potrzeba karności i poszanowania prawa w społeczeństwie. — Woł. 29.
847. „Nikt do niewoli, ale każdy rodzi się do posłuszeństwa“ — Staszic. — P. 28.
848. Służba obywatelska dawniej a dziś, związek z tradycją i nowe drogi. — P. 31.
849. Pasożyt w przyrodzie a społeczeństwie. — L. 28.
850. Uzasadnić słowa Kanta: „Część dla jakiejś osoby jest właściwie tylko częścią dla prawa moralnego, którego ona jest dla nas przykładem“. — Wl. 33.
851. Rozwinąć myśl zawartą w słowach ks. Piotra Skargi: „Kto ojczyźnie szej służy, służy sam sobie, bo w niej się wszystko jego dobro zamyka“. — K. 26 i P. 29. (Dla g. hum.).
852. Rozwinąć myśl Modrzewskiego: „Człowiek się nie sobie urodził, ale przyjaciółom, ojczyźnie i wierze ku Bogu“. — P. 29.
853. Rozwinąć znaczenie słów J. Kochanowskiego:
„Służmy poczciwej sławie, a jako kto może,
Niech ku pożytku dobra wspólnego pomoże“. — L. 30.
854. Jak sobie wyobrażam typ dobrego obywatela państwa polskiego? — G. pols. w Gdańsku, 28.
855. „Człowiek nie jest stworzony na łzy i uśmiechy, ale dla dobra bliźnich swoich, ludzi“. — Mickiewicz. — L. 29.
856. Rozwinąć i uzasadnić myśl następującą: „Každy z was w duszy swej ma ziarno przyszłych praw i miarę przyszłych granic. O ile powiększycie i polepszycie duszę swą, o tyle polepszycie prawa i powiększycie granice wasze“. — Wl. 28.
857. „Piękna jest śmierć za ojczyznę, ale niemniej piękne jest życie dla niej“. (Wyjaśnić i uzasadnić). — K. 29 i Ł. 30.

DZIAŁ VIII: BOGACTWO ORAZ POTĘGA PAŃSTWA I NARODU.

A. Ogólne podstawy.

858. O ile troska o poprawny język ojczysty jest troską społeczną? — P. 35.
859. „Czytać dawne języki i obce rozumieć
Dobrze jest, lecz ojczysty wprzódy trzeba umieć“. — (Franc. Dmochowski: *Sztuka rymotwórcza*). — L. 29.
860. „Przed wszystkim trzeba szukać zdrowego i silnego ustroju i więcej liczyć na siłę wypływającą z dobrego rządu niż na zasoby dostarczane przez wielki obszar“. (Rousseau: *Umowa społeczna*). — L. 29.
861. Rozwinąć i uzasadnić myśl Tadeusza Kościuszki:
„Nie przez obcych wsparcie i łaskę, lecz przez własne umiłowanie dochodzi naród do szczęścia, emoty i sławy“. — W. 32.
862. Rozwinąć myśl K. Ujejskiego:
„Przysparzajmy sił w ukryciu,
Te trzy hasła miejmy w życiu:
Pracę, jedność i wytrwałość“. — P. 28.
863. Rozwinąć myśl zawartą w zdaniu: „Bo powiadam wam, że kmiecie wszyscy tu jesteście i od uczestnictwa w związku pracy nikomu wywinąć się nie wolno pod karami wielkimi, które stąd na społeczeństwo upadają“. — (Norwid: *Promethidion*). — Woł. 29.
864. Czy tylko oręż zabezpiecza całość i potęgę państwa? — L. 29.
865. Jakie znaczenie posiada służba wojskowa? — W. 33.
866. Naród i państwo. (Na tle ideologii czasów niewoli i stosunków dzisiejszych). — K. 29, 36. (Dla gimn. m. - przyr.).
867. Rozwinąć i uzasadnić zdanie obecnego P. Prezydenta Rzeczypospolitej: „Bez czci dla wielkości nie ma potęgi państwa“. — P. 32.
868. Jakie znaczenie ma niepodległość polityczna dla życia narodu? — Pm. 28.
869. Co daje narodom potęgę? — L. 28.

B. Udział poszczególnych grup społecznych.

870. Wyjaśnić i uzasadnić hasło Komisji Edukacji Narodowej:
„Nie całość jednego stanu, ale całość narodu jest hasłem najwyższym“. — P. 30.
871. Rola i zadania warstwy inteligentnej w odrodzonej Polsce. — Ł. 30.
872. Rola kobiety w organizowaniu pracy nad uświadamianiem obywatelskim dzisiejszego społeczeństwa. — L. 35.

C. Przemysł, handel, rolnictwo, stosunki ludnościowe.

873. Gospodarcze i polityczne znaczenie Polskiej Wystawy Krajowej w Poznaniu. — K. 30.
874. Państwowe i obywatelskie znaczenie Powszechnej Wystawy Krajowej w Poznaniu. — Lb. 29.
875. Co zyskałaby Polska na uregulowaniu Wisły? — W. 26.
876. Rozwinąć słowa Żeromskiego z *Międzymorza*: „Przychodzimy na to jałowe wybrzeże z cudownego losów użyczenia, na skutek przedziwnej zapłaty, ażeby z niej uczynić naszej wolności skarb bezcenny“. — K. 30. (Dla gimn. hum.).
877. Źródła bogactw Polski dawniej i dziś. — Pm. 28.
878. Bogactwa naturalne Polski wróżbą jej potęgi. — Pm. 28.
879. Które gałęzie przemysłu mogą się szczególnie rozwinąć w Polsce ze względu na jej przyrodzone bogactwa? — K. 24.
880. W jakim kierunku winnaby zmierzać organizacja życia gospodarczego Polski oraz jakie warunki naturalne Polski należałoby polepszyć, aby zmniejszyć nadmierną emigrację ludności? — Lb. 29.

881. Czynniki rozwoju gospodarczego Polski współczesnej. — S. 28.
 882. Bogactwa górnicze Polski i widoki rozwoju przemysłu górniczego. — Lb. 30.
 883. Uzasadnić hasło dni dzisiejszych:
 „Przemysł rodzimy — to siła, to broń;
 Kształć za młodu myśl twórczą, czcij pracę, ćwicz dłoń“.
 — K. 28.
 884. Jak i w jakim stopniu wyzyskuje Polska swoje przyrodzone bogactwa i czy zdolne są zaspokoić jej potrzeby? — Lb. 28.
 885. Przemysł spożywczy i jego znaczenie dla stosunków gospodarczych w Polsce współczesnej. — Lb. 30.
 886. W jaki sposób każdy obywatel winien się przyczynić do czynnego bilansu Polski? — Lb. 29.
 887. Społeczne i państwowe znaczenie spisu ludności. — W. 22.
 888. Współczesna emigracja i jej znaczenie dla państwa polskiego. — W. 34.
 889. Jakie znaczenie dla Polski miałyby posiadanie kolonii? — W. 33.

D. Morze, flota, lotnictwo.

890. Rozwinać i uzasadnić myśl biskupa Solikowskiego (1573):
 „Kto ma państwo morskie, a nie używa go albo da sobie wydzierać, wszystkie pożytki od siebie oddała, a wszystkie szkody na siebie przywodzi, z wolnego niewolnikiem się staje, z bogatego ubogim“.
 — P. 33.
 891. Historyczne, etnograficzne i gospodarcze podstawy naszych praw do wolnego dostępu do morza. — P. 28.
 892. Dostęp do morza jest jednym z najważniejszych warunków rozwoju i potęgi państwa. — L. 30.
 893. Morze niezbędnym warunkiem niezależności w rodzinie narodów. — L. 30. (Tarnopol).
 894. Znaczenie Bałtyku dla państw z nim graniczących. — L. 30. (Lwów).
 895. Znaczenie morza dla mocarstwowego stanowiska Polski. — W. 28 i Wl. 30.
 896. Zagadnienie floty handlowej. — L. 30.
 897. Moje przemówienie na temat popierania Kom. Floty Narod. — K. 29.
 898. Silna armia, flota morska i lotnictwo, jako podstawa bezpieczeństwa i rozwoju potęgi państwa polskiego. — P. 36.
 899. Bohaterowie lotnictwa polskiego. — L. 33.

DZIAŁ IX: RÓŻNE.

900. Jak rozumieć hasło: „Frontem do szarego człowieka“? — P. 35.
 901. Życie na wsi i w wielkim mieście. — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
 902. Do jakiego kraju lub jakiej miejscowości chciałbym wyjechać na dłuższy pobyt i z jakich powodów? — Pm. 29. (Dla kandydatów, zdaj. w jęz. niem.).
 903. Optymizm jako siła twórcza w życiu. — Pm. 29 i L. 30.
 904. Podstawy naszej wiary w przyszłość Polski. — K. 33.
 905. Jakie zjawiska współczesnego życia polskiego budzą wiarę w nasze zwycięstwo nad naporem germańskim? — W. 33. (Tylko dla gimn. im. Batorego w Warszawie).
 906. Zadanie kobiety dawniej i dziś. — W. 34. (Temat dla zakł. kształc. naucz.).
 907. Morze (impresja). — L. 29.
 908. Mój przyjaciół (charakterystyka lub szkic noweli). — (Dla szkół męskich). —
 909. Moja przyjaciółka (charakterystyka lub szkic noweli). — L. 29. (Dla szkół żeńskich).
 910. Koleżeństwo a przyjaźń. — Woł. 29. (Dla gimn. z niepol. jęz. wykł.).

SKOROWIDZ.

Cyfry wskazują numer pozycji w spisie tematów. Nazwiska osób oznaczono kursywą. Dzieła wymieniono pod nazwiskiem autora.

GRUPA PIERWSZA: TEMATY LITERACKIE.

- Artysta 14
Asnyk 82—5, 136, 155, 157—8, 201, 430
 Do młodych 201
 Nad głębiami 82, 430
 Autobiograficzne pierwiastki 54, 56, 60
Bajkopisarstwo 409
 Ballada 156
 Bohaterstwo 31, 106, 235, 364, 384
 Patrz także: Rycerskie pierwiastki
Brodziński 24
 Charakter 26
Chodkiewicz 20
 Chłopi 165, 188, 206, 217, 265, 334, 374
 Patrz też: Demokratyzm, Lud, Wieś.
 Chrześcijaństwo 81, 100, 153
 Patrz też: Religijność.
 Demokratyzm 69, 77, 375
 Patrz też: Chłopi, Lud, Społeczne zagadnienia.
 Doba obecna 70, 79, 306—13, 329, 412—442
Dostojewski 176
 Dramat 190, 251, 403—5
Dygasiński 165
 Dzieci 385—6
 Dzieciństwo 145
 Egoizm 1, 120
 Emigracja Wielka 298
 Epika 402
 Estetyczne zagadnienia 14, 218, 220
 Etyczno-moralne zagadnienia 1, 5, 38, 41, 50, 52, 57, 76, 104, 120, 143, 148, 160, 185, 222, 227, 253, 271, 283, 288, 300, 340, 363
 Patrz też: Wychowawcze zagadnienia.
 Ewolucja 83—4, 117, 285
 Fantazja 86
 Fantastyczny dramat 404—5
 Fatalizm 57
 Filareci 32
 Filozofia 10
 Patrz też: Pogląd na świat.
 Francja 196, 353
Fredro Al. 26—8, 202—3, 205, 226—7, 240, 436
 Śluby panieńskie 26
 Zemsta 28, 202—3, 205, 226, 227, 240, 436
Homer 412
Horacjusz 164
 Humanizm 3, 266
 Humor 110
 Patrz też: Komedia.
 Hymny narodowe 197—8
 Idealizm 91
 Inteligencja (warstwa) 178
 Jednostka a zbiorowość 33, 71, 115, 172, 174, 230—33, 391, 407
 Kalliope 7
Kasprowicz 128, 191—4, 222
 Hymny 128, 222
 Księga ubogich 128
 Klasyczna literatura 4
 Klasyczne reminiscencje 2, 211—2, 350—1
 Kobieta 31, 46, 61, 168, 229, 245, 267—8, 329, 381—4
Kochanowski J. 1—17, 130—7, 181, 191, 211—2, 352, 413—4
 Odprawa posłów greckich 1, 181, 211—2, 414
 Treny 2, 199
 Komedia 279, 282
 Patrz też: *Fredro*, *Zabłocki* i *i. Konopnicka* 86, 154, 165—6

Korzeniowski J. 204
 Krajobraz 24, 129, 399
 Patrz też: Przyroda, Terytoria
 Polski.
 Krasicki I. 21—2, 133, 229, 409
 Krasieński Z. 48, 74—81, 146—7, 147,
 169, 190, 212, 214, 223, 230, 252,
 424—5
 Nieboska komedia 74—6, 214,
 230
 Irydion 76, 212, 223
 Krzyżacy 29, 355—7
 Patrz też: Niemcy.
 Kulak - Artemowski 409
 Legioniści Piłsudskiego 327
 Liryzm 402
 London J. 129
 Lud 24, 262, 304, 369—72
 Patrz też: Chłopi, Demokra-
 tyzm, Wieś.
 Ludowość 156, 303—4, 368, 373
 Patrz też: Lud, Wieś.
 Malarskie pierwiastki 34, 161—2
 Malczewski A. 25
 Matejko 161—2
 Mesjanizm 407—8
 Miasto 366
 Mickiewicz A. 29—54, 72, 137—9,
 142—156, 162, 169, 174, 189—193,
 200—10, 223—5, 236—7, 239—40,
 252, 420—22, 425
 Oda do młodości 201
 Grażyna 29, 30
 Sonety krymskie 34
 Konrad Wallenrod 31, 33, 223—4
 Dziady III 32—3, 199
 Pan Tadeusz 33—46, 200, 202—
 10, 236—7, 240, 420—2
 Księgi pielgrzymstwa 139
 Mieszczanństwo 170
 Miłość 52
 „Młoda Polska“ 265, 272
 Młodość 48, 155, 388—90
 Mniejszości narodowe 302
 Patrz też: Niemcy, Żydzi.
 Możliwość 101
 Muzyczne zagadnienia 197
 Nagroda literacka 220—1, 312
 Napoleon I. 323
 Narodowe zagadnienia 21—2, 40, 42,
 51, 56, 62—4, 68, 73, 96, 109, 121,
 123, 126, 138—9, 180—4, 186, 194,
 270, 296—8, 315, 407, 414, 415,
 418—19
 Patrz też: Niepodległość, Oby-
 watelska myśl, Patriotyzm, Pań-
 stwo,
 Nauczycielka 384

Niedola ludzka 112, 114, 333
 Niemcewicz 135, 140, 239
 Niemcy 301—2, 326, 358—60
 Patrz też Krzyżacy, Mniejszości
 narodowe.
 Nienawiść 52
 Niepodległość 43, 127, 146, 151—2,
 157, 250, 327, 330, 388, 395
 Patrz też: Narodowe zagadnie-
 nia.
 Norwid C. 185—6
 Nowela 93, 98—9, 114, 165, 335
 Obowiązek 219
 Patrz też: Etyczno-moralne za-
 gadnienia.
 Obyczajowość 282
 Patrz też: Ludowość, Szlachta.
 Obywatelska myśl 11—14, 95, 131,
 133, 314, 328, 361, 393, 412, 417—
 19, 436, 442
 Patrz też: Naród, Patriotyzm,
 Państwo, Programy działalności
 społeczno - narodowej.
 Ogólnoludzkie zagadnienia 97, 192—
 3, 407—9
 Orkan Wł. 265
 Orzeszkowa 164, 166—8, 204, 216—7,
 229, 435,
 Oświecenie 23, 241—2, 266, 418
 Patrz też: Poniatowski St. Aug.
 (w innych grupach: Stanisławow-
 ska epoka; Wiek XVIII w „Prze-
 glądzie treści“).
 Państwo 96, 195, 319, 330, 397
 Patrz też: Obywatelska myśl.
 Pasek 132, 239
 Patriotyzm 1, 30, 49, 124, 134, 142,
 166, 212, 269, 277, 293, 351, 384,
 396
 Patrz także: Naród, Niepodleg-
 łość, Obywatelska myśl, Państwo.
 Poczytność 102, 220—1
 Poezja
 Wartość 16
 Wpływ na wypadki polityczne
 i społeczne 298—9, 342
 Pogląd na świat 82, 128, 176, 234,
 281, 290
 Polityczna literatura 320
 Polityczne stosunki i ich wyraz w li-
 teraturze 282, 295—298, 343, 345
 —7, 394
 Polskość 36
 Porównawcze charakterystyki 103,
 132—240, 266—274
 Postęp
 Patrz: Rewolucja
 Potocki W. 20
 Powieść 21, 105—6, 114, 129, 164,

217, 259—61, 305—7, 311, 313,
 326, 328, 331—2, 335, 379, 406, 434
 Powstanie listopadowe 177, 213, 249,
 292, 324—5
 Powstanie styczniowe 294
 Pozytywizm 88, 92, 216, 256—64,
 266—71, 273—4, 305, 329, 331—6,
 434
 Patrz też: Społeczne zagadnie-
 nia.
 Praca (w ogóle) 271, 378
 Praca fizyczna 93
 Praca społeczna 173
 Pracy kult 171
 Programy działalności społeczno-na-
 rodowej 78, 89, 119, 149—50, 179,
 322, 336, 441
 Patrz też: Obywatelska myśl.
 Państwo, Społeczne zagadnienia.
 Program szkolny 55, 411
 Prus B. 87—97, 158—60, 164—7,
 169—73, 188, 207—9, 214—8, 225,
 230—4, 431—4, 438
 Nowele 93
 Placówka 188, 217
 Lalka 87—93, 158, 169, 207—9,
 214—6, 225, 230—4, 431—2, 438
 Emancypantki 234
 Faraon 218
 Przecucia 279, 395
 Przemówienia 15, 17
 Przestrogi polityczne 11
 Przeszłość narodu — stosunek do
 niej 264
 Przyroda 34
 Patrz też: Krajobraz, Terytoria
 Polski.
 Realizm 19
 Refleksyjne pierwiastki 34
 Rej 130, 239, 354
 Religijność 74, 81, 100, 144, 153,
 191—2
 Rewolucja 77
 Reymont 188, 206, 220—1
 Romantyzm 88, 90, 92, 175, 177, 225,
 243—56, 267—72, 292—304, 426—9
 Rosja 47, 373
 Rycerskie pierwiastki 20, 25, 67, 100,
 318, 361—3, 412
 Patrz też: Bohaterstwo
 Rzewuski H. 196, 239
 Sarmatyzm 196, 280
 Satyryczność 21, 66, 124, 278—9,
 317, 354
 Sejm Czteroletni 140
 Sejmowy poseł 135
 Sielanka 19
 Sienkiewicz 98—110, 159—163, 165—
 6, 189, 204—6, 219—21, 226—7,

235—8, 240, 436—7
 Latarnik 98—9
 Za chlebem 99
 Trylogia 100—4, 107—8, 204—6,
 219, 226—7, 235—7, 240, 436—7
 Quo vadis? 108, 218, 220—1,
 238
 Skarga 130—1, 133—5, 139, 416
 Słowacki J. 55—73, 142—45, 147,
 149—56, 182—4, 186—7, 190, 211
 —3, 228, 238, 327, 423, 425
 Kordian 55—6, 59
 Balladyna 57
 Anelli 56, 69
 Lilla Weneda 58—9, 211, 213,
 228—9, 238, 327
 Grób Agamemnona 59, 211—2
 Beniowski 60
 Sofokles 228
 Społeczne zagadnienia 53, 114, 118—
 9, 165, 188, 214, 217, 230—33, 248,
 262, 287, 295, 332—3, 372, 374—6,
 378—9
 Patrz też: Obywatelska myśl,
 Programy działaln.
 Sport 400
 Stanisławowska epoka 196
 Staszic 23, 134
 Starożytny świat 349
 Stlibow 409
 Szczęście osobiste 112, 219
 Szekspir 228
 Szewczenko 141, 156
 Szkoła w literaturze 387—90, 439—
 40
 Szlachta 27, 35, 130, 140, 202—10,
 217, 239, 316, 365, 436
 Sztuka (w ogóle) 294
 Szymonowicz 18—9, 200
 Tatrzy 400
 Teatr 187
 Technika 233, 377
 Terytoria Polski 243—4, 398—400
 Tęsknota za krajem 401
 Tragizm 111, 228
 Trembecki 409
 Ujejski K. 212
 Ukraina 244
 Ukraiński 409
 Walka zła z dobrem 76, 222
 Warszawa 215, 410
 Wieś 18—9, 24, 365—8
 Patrz też: Chłopi, Ludowość,
 Sielanka.
 Wilno 243
 Wychowawcze zagadnienia 9, 51,
 113, 284, 289, 418—9
 Patrz także: Etyczno - moralne
 zagadnienia.

Wypiański 122—7, 152, 177—90,
194, 209, 213, 327, 354
Warszawianka 177, 213
Noc listopadowa 177
Wesele 122, 181, 209, 327
Zabłocki 140
Zachodnia cywilizacja 189, 321
Zaleski J. B. 141
Zaścianek 35, 204, 365,
Zbrodnia 57, 104
Zemsta 271
Ziemiański pierwiastek 318
„*Złote myśli*“ 80, 154, 158, 164, 252,
392, 430

Zwierzęta 129
Żeromski 111—21, 163, 171—6, 178—
80, 193—4, 201, 210, 214—5, 219,
222, 224, 229—35, 438, 440
Syzyfowe prace 440
Ludzie bezdomni 111—3, 210,
214—5, 219, 222, 224, 229, 230—35,
438
Młodości 201
Przepióreczka 113
Żydzi 335, 380
Patrz także: *Mniejszości naro-*
dowe.

GRUPA DRUGA:

TEMATY HISTORYCZNE.

Absolutyzm 504—6, 714, 758
Agrarna kwestia 452—4, 554, 625,
673, 760
Aleksander Wielki 450, 506
Ameryka półn. 717
Anglia 478, 487, 505, 708, 719
Ateny 443—7, 449, 510
August (Oktawian) 724
Austria 528, 716
Bałtyk 448, 571—81, 659—62
Batory Stefan 522—3, 641
Bolesław Chrobry 637—8, 659, 696
Bona Sforza 642
Cesarstwo rzymskie 457
Cesarstwo w średniowieczu 470
Cezar (Juliusz) 505
Chłopi 650
Chłopska sprawa 554, 625—7, 671—
73
Chodkiewicz 526
Cromwell 505
Cywilizacja 465, 756—7
Czartoryski Adam ks. 545
Czechy 741—43
Dąbrowski H. 656—7
Demokracja 489, 510, 603, 606, 624,
669, 737
Doba dzisiejsza 494—5, 507—13,
559—64, 689—702
Dokumentów interpretacja 693—5
Duchowieństwo i Kościół 514, 699
Ekonomiści 479
Emigracja zarobkowa 684
Emigracje polityczne polskie 550—2
Estonia 575
Etnograficzne stosunki 576
Etyczne zagadnienia 475, 539, 648
—9

Federacyjne idee 654
Feudalizm 466
Filozofia historii 754—66
Francja 478, 500, 505—6, 663, 706
713, 720—23, 726—9, 736, 744—5
Geograficzne warunki 754
Patrz też: *Granice Polski.*
Gospodarcze zagadnienia 445—6, 451
—5, 467—9, 473, 475, 490—1, 542,
553, 559, 576, 579, 583, 615—27,
648—9, 664, 672—3, 747, 760
Grakchowie 453—4
Granice Polski 557, 567—70
Grecja 443—50, 507—10, 756
Habsburgowie 500, 713
Karol V, cesarz 703
Filip II 707
Handel 467, 469, 473, 747
Igrzyska olimpijskie 507—9
Imperializm 487—8
Iwan Groźny 704
Jadwiga Andegaweńska 642
Jagiellonowie 596, 631, 640, 700—702
Zygmunt Stary 703
Zygmunt August 641, 643, 704
Karol Wielki 696
Kartagina 455
Kazimierz Wielki 637—8
Kobiety w historii 642
Kolonizacja 486—8, 585
Komisja Edukacji Narodowej 533
Komunikacja 467
Konfederacja 613
Kongres Wiedeński 730
Konstytucja 3 maja 536—7, 645,
723
Księstwa Warsz. 645

Królestwa Kongresowego 645
Marcowa 562, 669
Koronacja 697
Kościuszkowski 646, 650
Kozaczyzna 597
Królestwo Kongresowe 542, 645, 730
Królowie polscy (ogólnie) 634, 639
Książęca władza 639
Kulturalne zagadnienia 445—6, 462,
501, 516, 519, 538, 545, 584, 626,
634, 672, 685, 695, 724, 746, 750—
1, 759
Legioniści 656—8
Liberalizm 482
Liga Narodów 493, 739
Litwa 589—94, 702
Lubecki 644, 651
Lwów 587—8
Łotwa 575, 740
Mapa Europy 513
Mickiewicz 732
Mieszczanstwo 617—22, 721—23
Młodzież 675, 686
Morze 469, 498, 571—81, 659—62
Myśl polityczna 674
Napoleon I 505—6, 726—9, 731
Napoleon III 731
Naprawa Rzeczypospolitej 641, 666
Narodowa idea 503, 512, 735
Niemcy 473, 496—99, 562, 569, 571—
583, 653, 742
Niewola narodu pol. 542—54
Odbudowa Polski 555—64, 652—3,
685, 688—91
Odkrycie geograficzne 474
Odrodzenie (renesans) 474—5
Pacyfizm 593, 635
Papiestwo 470, 483, 699
Parlamentaryzm 502, 605—11, 667,
719
Perykles 445—6
Piastowie 515
Piłsudski J. 656—8, 766
Podbite ludy 459
Polityczne stosunki (ogólnie) 475,
477, 482—3, 490, 501, 525, 534,
542, 545, 553, 559, 717, 746
Poniatowski St. Aug. 538—41, 641,
716, 724
Postęp 761—62, 765
Potęga Polski 632—3, 638, 701
Powstania polskie 546—49, 646, 735
—6
Powstanie kościuszkowskie 646
listopadowe 543—49, 646—70
styczeniowe 656—7
Pozytywizm 676—82
Praca 764

Przemysł 491
Przeszłość wpływ i kult 761, 763,
765—6
Przewroty polityczne 458, 480, 483
—4
Prusy 498, 520, 528, 574—81, 716
Patrz też: *Niemcy.*
Pułaski K. 717
Reformacja 476, 705—6
Religijne zagadnienia 529, 595, 712
Republikański system 456—7
Rewolucja francuska wielka 480,
722—3
lipcowa 513
Rocznice narodowe 692
Rokosze 616
Romantyzm 482, 658
Rosja 477, 527—31, 704, 716
Rousseau J. J. 532
Rzbiory Polski 530—1, 718
Ruś 698, 702, 710
Rzemiosło 468
Rzym starożytny 451—62, 510, 724
Sasi (dynastia) 716
Sejm czteroletni 534, 720
Skarbowość 666
Słowiańszczyzna 496
Sobory 699
Socjologowie 479
Solidaryzm 759
Sparta 444, 447
Spoleczne zagadnienia 449, 458, 482
—3, 489—91, 518, 534, 605, 615—
27, 645, 683, 759
Sprawa polska na Zachodzie 725,
737—8, 748—50, 753
wobec Wschodu 751—3
Starożytność 443—65, 507—10, 695,
757
Stuartowie 708
Szkolnictwo 666, 686
Szlachta 517, 598—616, 669—70
Szwecja 714
Patrz też: *Wazowie*
śląsk 559, 582—3
Średniowiecze 466—73, 514—18, 696
—702
Śródziemne morze 464—5
Tatarzy 653, 710
Traktat wersalski 492, 582
Traugutt 650
Turecja 711—712
Upadek państwa 460—1, 537, 652
Ustrój państwowy 443—8, 456—7,
479, 502, 515, 517—8, 536, 562—4,
598—614, 639, 665—70, 698, 714,
719, 721—23, 758
Walki o wolność 481, 483 —4, 555—8,
652, 656, 732—35

Warszawa 544, 548, 655
 Wazowie 525, 708
Zygmunt III Waza 643, 707
 Węgry 702
 Wiek „złoty“ 519—24
 Wielkopolska 549
Wielopolski Al. 651
 Wilno 589
 Włochy 473, 485, 746
 Wojny
 perskie 449
 krzyżowe 471
 30-letnia 709

północna 715
 napoleońskie 729
 światowa 512, 555—8, 738
 Wojsko 614, 666
 Wołyń 584—6
 Wpływy obce (ich znaczenie) 755
 Wychowanie młodzieży 463, 666
Zamojski J. 524, 644
 Zgoda wewnętrzna 636
 Ziemie wschodnie Polski 567—8, 584
 —97
żeromski 686
Żółkiewski 526

GRUPA TRZECIA:
 TEMATY WOLNE.

Asnyk 841
 Autor 786
 Bilans handlowy 886
 Bogactwa Polski 877—9, 884
Bogusławski W. 790
 Bóg 852
 Charakter 770—2
Chopin 807
 Czytelnik 786
 Dążenia życiowe 780, 830—41
Dmochowski F. 859
 Dzieło literackie 776, 786
 Dziennikarstwo 806
 Emigracja zarobkowa 880, 888—9
 Estetyczne zagadnienia 784—807
 Flota 896—8
Foerster 770
 Gazeta 804—6
 Gospodarcze zagadnienia 873—99
 Górnictwo 882
Horacjusz 771
 Industrializm 815
 Inteligencja (warstwa) 871
 Jednostka a zbiorowość 842—57
 Język ojczysty 858—9
Kant 850
 Karność 845—7
 Kino 794—8, 801—3, 805
 Kobieta 783, 906
Kochanowski J. 853
 Koleżeństwo 910
 Kolonie 889
 Komisja Edukacji Narodowej 870
 Komunikacja 817, 875
 Koncerty 796
Kościuszko 861
 Krajoznawstwo 768—9

Książka 798—805
 Kształcenie 767—780
 Lotnictwo 827—9, 898—9
Mickiewicz A. 778, 855—6
 Młodzież 782, 802, 834—39
Modrzewski 852
 Morze 876, 890—98, 907
Mościcki I. 867
 Naród 781, 861, 866, 868—9, 870,
 905
 Nauka 772, 776
 Niemcy 905
Norwid C. 863
 Ocena wartości 772—5, 783, 785, 787
 9, 792—807
 Optymizm 903
 Państwo 844—5, 854, 860, 864, 866,
 868, 890, 892—3, 898, 904
 Pasożyt 849
 Pieniądz 816
 Podróże 902
 Pokój 824
 Polityczne znaczenie 873
Poniatowski St. Aug. 790
 Postęp 841
 Poznanie siebie samego 775
 Praca 811—14, 863, 883
 Praca obywatelska 830—1, 833,
 835—40
 Praca społeczna 845, 848, 854, 862,
 871—2
 Prawa poszanowanie 846
 Prawo moralne 850
 Przemysł 879—85
 Przyjaźń 908—10
 Przyroda 784, 849
Radice L. 777
 Radio 793, 797—8, 803, 805
 Regulacja rzek 875
Rousseau J. J. 860

Skarga 851
Solikowski 890
 Społeczne wartości 779
 Sport 781—3
 Spis ludności 887
Staszic 847
 „Szary człowiek“ 900
 Szkoła 767, 769, 779, 830
 Teatr 790—2, 794—7
 Technika 818—29
Ujejski K. 862
 Urbanizacja 769, 901
 Walka z przyrodą 808—10, 829, 875

Warstwy społeczne 870
 Wieś 901
 Wisła 875
 Woda 810, 875
 Wojsko 864—5, 898
 Wychowawcze zagadnienia 767—780
 Wycieczki 768
 Wymowa 789, 873—4
 Zawodu wybór 832—3
 „Złote myśli“ 770—1, 777—8, 813—
 4, 841, 847, 850—3, 855—7, 859—
 63, 867, 870, 876, 883, 890, 900
żeromski 876

58598

100
33/27/10024

100
33/27/10024

NASZE NOWE WYDAWNICTWA:

Stanisław Świdwiński: **Jak systematycznie przygotowywać uczniów do piśmiennych egzaminów końcowych z języka polskiego?** Wskazówki metodyczne wraz z wykazem (900) tematów kuratorskich.

Feliks Kiwelowicz: **„Zaśpiewajmy”** Zbiór piosenek przystosowany do I szczebla programowego szkoły powsz.

Kazimierz Cepnik: **Marszałek Edward Śmigły Rydz — życie i czyny.**

K. Cepnik: **Najnowsze tematy z nauki o Polsce współczesnej.**

Feliks Kiwelowicz: **„Pamięci Józefa Piłsudskiego”.** 24 pieśni kompozycji Kazury, Maklakiewiczza i Waljewskiego na 1 i 2 głosy z akompaniamentem fortepianu.

Seweryn Drzewiński: **Repetitorium psychologii wychowawczej do egzaminów na nauczyciela szkół powszechnych.**

Tenże: **Repetitorium psychologii wychowawczej do egzaminu pedagogicznego na nauczyciela szkół średnich.**

Praktyczne wskazówki: **„Jak organizować czytelnictwo młodzieży w szkole powszechnej?”**

LWOWSKI INSTYTUT WYDAWNICZY
LWÓW, UL. HETMAŃSKA 8. — TELEF. 203-49.
 Konto czekowe P. K. O. Nr. **506.920** (Józef Osłchowski).